

**NĚKTERÉ NAŠE
KNĚŽSKÉ PROBLÉMY.**

AFORISMY, KTERÉ NAPSAL

DR. FRANTIŠEK XAV. NOVÁK, C. SS. R.

DÍL I.

VE VÍDNI 1912. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

*Facultatem damus R. P. Francisko Xav. Novák,
C. S. S. R., typis mandandi opus, cui titulus: „Některé
naše kněžské problémy“, in quantum ad nos pertinet.*

Viennae, die 1. Aprilis 1911.

*P. Franciscus Weimann,
C. S. S. R.
superior provincialis.*

Testimonium.

*Recensione libri „Kněžské problémy“ auctore P. Dr.
Franc. Novák C. S. S. R., facta, declaramus nihil hoc
in libro contineri, quod contra „fidem ac mores“ repugnet.*

Datum Litomericii die 22. Januarii 1912.

l. s.

*R. Fuchs,
Vic. gen.*

J. M. nejdůstojnějšimu Pánu,

p. Norbertu Drápalíkovi,

*inful. opatu premonstrátské kanonie novoříšské,
zemskému prelátu moravskému vděčně věnuje*

autor.

Předmluva.

„Kněžskými problémy“ nazval jsem řadu myšlenek o otázkách, které vždy hluboce zajímaly kněze, které však za doby poslední, z příčin všeobecných i místních, u nás zvláště ostře vystoupily do popředí. Nechť se nikdo nad tím nepozastavuje, že tuto mezi „problémy“ zařaděna jest nejedna věc, o níž neomylně nás poučuje svatá vira, církev katolická. Třebas že otázky zde přetřásané ne vždycky jsou problémy ve smyslu objektivním, zůstávají jimi plně ve smyslu subjektivním, pokud totiž za pohnutých časů moderních málo asi najde se kněží, zvláště mladších, kteří by neměli nějak příčiny v duši své jimi se zabývatí a k nim určité stanovisko zaujati. Kéž v základních oněch otázkách života kněžského nic nás neodloučí od žulových základů nazírání upřímně církevního! Kéž i z nezbytných snad a pohnutých bojů vnitřních vyjdeme ne oslabeni a malátní, ani rozerváni a rozdvojeni, ale hluboci a klidni, pevní

a nadšení pro úlohy svaté a krásné, do jichž středu nás přímo stavi povolání a doba tak těžká a zase tak vzrušující a veliká!

Ne bez vážných obav odevzdávám přítomnou práci naší kněžské veřejnosti. Ve chvatně se předstihujícím návalu novin, knih, brožur, časopisů; v prudkém žáru strannických zápasů, politických hesel, vědeckých předstihů a náboženských rozporů ztrácíme zájem patřiti do hloubky, obracet oči duše své dovnitř. Co povrchní a snadné, co chvilkové a třpytné, co zábavné a přiljemně lechtající, připadá nám již přirozeně bližším a lákavějším. Avšak kniha „Problémů“ nechce býti lehkým románem, ani pestrým feuilletonem, kniha „Problémů“ povstala meditací i předpokládá zase meditaci, a její poslední cíle odnášejí se k Pahrbkům Věčným (Gen. 49, 26).

Kniha tato chce býti časovou, a tudíž praktickou, působící na nynější náš klerus, povznášející ho k vyšším, čistějším, radostnějším hlediskům o svém povolání, o svém poslání v době a v lidu. Nemohla se proto ani vyhnouti, aby se místy nedotekla stávajících u nás poměrů, aby tu i tam do těch poměrů nezajela břitkým nožikem pitevním. Už toto o sobě jest věc velmi nevděčná. Zvláště když pro úzkost našich poměrů snadno může býti vztahováno k osobám, co poctivě míněno jen o věcech, a když zase poznámka vyslovena o kraji jednom, vykládána bude od některých, kteří jen své okolí znají, o kraji druhém. Proto se obávám, že kniha u nejedněch neujde výtce, jakoby přepínala, jakoby byla napsána v náladě pessimistické A přece bylo toto

všecko daleko ode mne při skládání „Problémů“. Se zájmem a radostí sleduji, plně a bez váhání uznávám všecko to dobré, které u nás kněží ducha Božího plni konají i za doby nejnovější. Chybil-li jsem přece někde, dotýká se nás a našich poměrů, chybil jsem jen až nedočkavou touhou, aby to, co u nás dobrého se děje, zdvojnásobilo se a možná-li ztrojnásobilo. Ku světlu obráceny byly zraky duše mé, ku světlu, které by u nás krásněji, plněji, požehnaněji mohlo zazářiti; k tomu jsem patřil i tehda, když rukou chvějící dotýkal jsem se temných skvrn církevního života našeho.

Nikdo asi, kdo život našeho kleru sleduje pozorně a nepředpojatě, mi neupře, že t. zv. katolická Moderna u nás sice již přestala formálně existovati, ale že její idee u nenepatrné části kleru dosud klíčí a se udržují. Pokládal jsem prostě za svou povinnost, i o tom vysloviti se určitě a nepokrytě. Má slova nečelí proti osobám, ale proti bludným ideám; nemají jítřiti, nýbrž hojiti. Než i tak se obávám, že vzbudím nelibost některých které přece tak nerad bych odpudil, které naopak vroucně bych si přál zlskati pro snahy a cíle, jichž v knize zastávám.

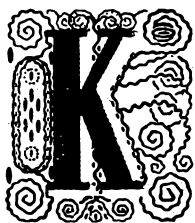
Ještě mi zbývá slovo díků. Myšlenky, které v této práci vysloviti jsem se osmělil, dlouho již zrály v duši mé; ale jak poměry mé jsou, sotva by se mi bylo podařilo, na papír je uvéstí. Dobří kněží, bílí premonstráti z Nové Říše mi k tomu dopomohli. Kniha, jak jest, byla mi umožněna a povstala skoro celá v ideálních přímo podmínkách pracovních, které mi moravský ten klášter s jedinou šlechetností poskytl. Letos slaví

památku svého sedmisetletého trvání. Těším se, že i mně dopřáno touto nepatrnou hřivnou přispěti ku slavnosti, které chystá moravský lid zasloužilému a vlivuplnému klášteru jihozápadní Moravy. Nuž, upřímné „Zaplat' Bůh“ a vroucí „Bůh požehnej“ při vstoupení v nové saeculum další činnosti a zásluhy!

Ve Vídni, u hrobu sv. Klementa M. Hofb., na den Matky dobré rady, 1911.

SPISOVATEL.

BŮH.

Kořeny našeho života veškerého trátí se v Bohu. Jako ohromné, velebné, nedostupné Alpy, ční do života lidského božský majestát, božská moc, božská myšlenka, ona jest zároveň myšlenkou věčnosti, nekonečnosti. Lidstvo pak samo podobá se mravenčímu kopenci na úpatí těch velehor, na úpatí božství majícímu byt svůj a trvání své.

Terra autem scabellum pedum meorum. (Isai. 66, 1.).

Kdo nikdy z kopence zemského nevyšel, tomu by se až hlava zatočila nad důmyslem, krásou, podniky, problémy a výsledky, nad hemžením a životem tu uvnitř se jevícími. Avšak třeba jen vystoupiti na kopec, mítí ho „pod nohama“, a jako vlny moře doráží odevšad příboj věčnosti. Jako nesčetné hvězdy za jasné noci, tak vynořuje se před duchem zkroušeným daleká a přece zas blízká nekonečnost, plná tajův a velebnosti a přemoci až ničící.

Mnozí za celý život svůj nepoznali leč lopotné práce tam dole, v těsných a dusných chodbách zemského kopence mravenčího.

Mnohým tak se spletla v jeho labyrintech hlava, tak byli jeho shonem uneseni, že zapomněli na všechno, co leží mimo jeho obvod.

Nejedněm vůbec tak se tu zalíbilo, že hříchem pokládají, toužiti po něčem jiném.

Jsou i takoví, kteří lekají se vystoupiti nad kopence, postaviti se tváří v tvář těm svatým proudům a vlivům mocností nedostupných, neobsáhlých. Jich duše malá zemřela by strachy pod úderu věčnosti čisté jako křišťál, mocné jako moře.

Perspektiva mravenčí. Anebo, jiný-li zvolíte obraz, perspektiva krtčí, žabí Kdekoli se s ní v životě setkáte, v jakémkoliv se vám představí rouše, všimněte si jí hodně z blízka. Nese vždy a všude na sobě známky kusosti, neupřímnosti, duševní nízkosti, obmezenosti, slabosti, ne-li duševní choroby a duševního otroctví.

Pravdu celou, názor na svět a jeho úkoly orlí, perspektivu orlí naléztí lze jen v doplnění Boha, v jednotě s věčností.

Při kořenech lidstva stojí Bůh. Začněte kteroukoliv otázkou lidskou. Začněte lidským právem. Lidskou povinností. Lidským cílem. Lidským původem. Lidským štěstím. Lidskou povahou a vlastností . . . Nechcete-li zůstatí na povrchu, nemáte-li ve vzduchu zůstatí viseti, skončíte Bohem. Jen to, co na povrchu, jen co zvířecího, co prchavého, bezcenného v nás, obejde se bez Boha, vyhýbá se Bohu.

Největší lež moderní vědy a její nejprudší útok proti Bohu jest tvrzení, že pronikla tajemství našeho bytí, že je vůbec může proniknouti nezávisle od Boha. Již v úmyslu řešiti po-

slední otázky lidské bez Boha byl odpad od něho, již první krok na té cestě byla lež. Musila nezbytně ta cesta vésti k výsledkům naprosto falešným.

Náš život zbudován nad tajemnými tůněmi. Souhrn těch tajemství jest Bůh.

Odtud v nás touha po neznámém, tajemném, dalekém, nedostupném. Jest totožna, alespoň příbuzna s touhou po Bohu, tajemství všech tajemství.

Na počátku všech věcí stojí Bůh. Co krásného, co drahého, co silného, svatého máme, lidstvo, národ, vlast, bližní . . . Bohem počíná, Bohem je podmíněno. Vezměte Boha, a jako mýdlová bublina vám se rozplyne, jako mátohy se vám při bližším zkoumání ztratí všechno, čím život vám byl krásným a drahým a plným. Zůstane člověk sám. — — A vůkol něho i v něm šklebivé propasti noci a záporu.

Položte vedle sebe dva kameny. Tisíc kamenů. Položte je třeba velmi důmyslně, aby tvořily hradby, ochranné přibytky, krásné paláce . . . Kdo by upřel, že tím nezískaly — na venek? Že nemají větší ceny — pro jiného? Že neslouží — cizím u? V sobě zůstaly, jak byly. V sobě nevzrostly, neušlechtily se, zůstaly — kameny, bezživými, neorganickými.

Vnitřní vzrůst jest jen tam, kde jest síla organická, život organický.

Čím více lidstva odpadá od Boha, tím více stává se jeho ideálem — hromada kamení. Nikdy jindy lidstvo neslučovalo se v tak mohutné podniky, společnosti a spolky, a nikdy nestálo

od sebe tak daleko. Nikdy před tím lidstvo nebylo na venek tak bohato a uvnitř tak chudo. Nikdy ještě lidstvo tak nepokročilo uměním a vědami, a nikdy nebylo tak blízko — propasti.

Heslo naší doby jest atomisace. Stojíme vedle sebe, ale ne spolu. Ubývá nám organické síly všelidské: Boha.

Organismus jest nitrné podřízení jednotlivostí celku k vyššímu, dokonalejšímu životu. Odlučte větve ode pně, peň od kořene... Přestane organismus stromu, přestane život organický, přestane rozvoj jednotlivých částí, ale i celku samého. Třeba že umělec z oklestěného dřeva vyvede veliké dílo umělecké — pro sebe je to dřevo mrtvo. Strom, jehož ratolístkou jest člověk, jedinec, nazývá se lidstvo. Organická síla nitrná, pojící jednotlivce v lidstvo, nazývá se Bůh.

Jest charakteristickým rysem naší doby, že dala do klatby poslušnost, pokoru, obět, všechno, co jen z daleka připomíná podřízení sebe. Že individuálnost s neslýchanou dosud jednostranností prohlásila za rovnou s nedbáním lidstva, s odřezáním se od lidstva, ne-li vzpourou proti němu. Tím směrem nese se vývoj dnešní společnosti...

V pravdě náš opravdový lidský život, na rozdíl od zvířete, náš život vnitřní, vyšší, náš opravdový rozvoj a vzrůst počíná podřízením se celku vědomým a dobrovolným, vyjitím ze sebe, prací pro celek — aniž přestáváme býti „svojími“, aniž ničíme sebe. Pokora pak, poslušnost, odříkání (jak skutečně jsou a býti mají, a ne jejich mrtvé, schematické knižní stíny) nenáleží dokonce mezi ctnosti „passivní“. Mezi všemi ctnostmi „aktivními“ jsou právě ony nejaktivnější, nejzákladnější, nejen v celli mnišské, nýbrž všude tam, kde se pracuje pro lidstvo, pro jeho vyšší statky. Ony jsou mostem, po němž jistě

a pevně ubírá se onen svatý oheň, idealismus. Ony jsou v sobě samy největším, nejaktivnějším idealismem. To jsou ty skryté, svaté celly, jimiž stoupá a rozlévá se životní míza lidstva. Vari, oko zvířecké; pryč, ruko drzá: tu tiše a neviditelně působí vyšší zákon boží.

Bůh, který bylince fyzickým zákonem dal býti organismem, dvojím způsobem stal se hlavním strůjcem organismu všelidského: zákonem pravdy a práva, který lidem ohlásil, a sankcí toho zákona (věčné pravdy). Zákonem práva a pravdy stanovil míru toho, čím jednotlivec jest povinen celku (a navzájem); sankcí svou spravedlivou pojistil, aby se ta míra i zachovávala.

Pravda a dobro, theorie a praxis myšlenky lidské, lidstva, jsou organicky, životně spjaty s myšlenkou, věrou Boha.

Ale nemůže se idea pravdy, práva, byvši jednou poznána, uplatniti v lidstvu neodvisle od Boha? Též idea umírá, kde umírá konání. Tu chvíli, kdy by zmizel poslední pravdy konatel, zmizel by i poslední pravdy poznávatel. Konání pak umírá i kde není zákona, jako umírá i zákon, kde není Boha a jeho sankce. Mluvím pak o příčinách posledních.

Všude, kde působí v lidstvu Bůh, působí organicky, organismem. Organismus jest záruka i známka vyššího života, civilisace, lidskosti. Hřeší dnešní věda, filosofie, státníci, básníci... že atomisují lidstvo. Jsou protichůdci Boží. Hřeší, že staví lidstvo jako stádo, jako množství neorganické. Jen pokud jest lidstvo organismem, povznáší, živí, sílí jednotlivce, vede ho k Bohu, od něhož vyšlo. Pokud je stádem, odvádí od Boha. Proč? Poněvadž učí protivám toho, k čemu nás určil Bůh, učí nás pýše, sobectví, světáctví.

Jen v nejnižším, co má společného i se zvířaty, v bytí svém (a co s tím souvisí), člověk dostačí sám sobě. Všecko, co v pravdě jest vyššího, lidského, pochází od organismu, od lidstva.

V lidstvu Bohem organisovaném leží odlesk božské lásky, božské krásy, božské síly, božský, vyšší ideál. Proto mohlo se lidstvo, myšlenka všelidská, státi surrogátem Boha nejedněm, kteří Boha samého neznají.

Cokoli kdy jednotlivec velkého, mocného, trvalého, nad sebe ho povznášejícího čerpal z lidstva, čerpal z lidstva Bohem sjednoceného, organického. Vždy byl Bůh (víra v něho) v lidstvu. Vezměte lidstvu Boha, a vzali jste mu pokrok.

Žijeme prostřed světa, který pln jest Boha, který fakticky trvá Bohem. A to mnohým dostačuje. To je svádí k myšlence, že by svět mohl trvati i bez Boha, ano proti Bohu. Ohromný skok a lživý závěr.

Bůh jest počátek, hlava lidstva jakožto celku mravního. Jako se nedá mysliti živé tělo bez hlavy, nedá se myslit lidstvo jako mravní organismus bez Boha.

Zákon předpokládá organismus. Atomům, neorganicky vedle sebe položeným, zákona dáti nelze.

Dnešní společnost, čím více propadá atomisaci, propadá též bezzákonnosti, neschopnosti, aby zákonem byla spravována jakýmkoliv. Ať zákonem pravdy, nebo zákonem krásy, nebo zákonem dobra. Každý jednotlivec má svou pravdu, svou mravnost. Pravdu atomů, protivnou pravdě jediné, vyšší.

Jedna píšťala, ani sto píšťal nečiní ještě písň. Ale jejich harmonisace.

Co nás v životě uchvacuje, co nás všemi akkordy krásy, dobra, pravdy až v hloubi duše uchvacuje, až k nebi unáší, není člověk, ani milliony člověků, jest svatá harmonie lidstva, harmonie Boha v lidstvu.

Člověk jest částkou organickou lidstva, v Bohu mravně sloučeného. I kdyby toho neuznával, i kdyby to popíral, ano kdyby se proti tomu bránil, má účast ve vyšším životě lidstva, a tudíž v Bohu. V B o h u n e p ř í m o.

A tu hned vzniká nová otázka. Čím jest Bůh jednotlivci? Nedostačí onen styk jednotlivce s Bohem nepřímý? Nedostačí surrogát, myšlenka všelidská, místo samého přímého přivnutí se k Bohu? Ještě jednou, čím jest Bůh jednotlivci?

Jest nutnou, nevyhnutelnou záštitou v boji proti pessimismu, proti negaci a tím i zakrnění. (Rozmnožení sebevražd v dobách klassického pohanství. Ubývání jich v dobách víry. Jich vzrůst za časů našich.)

Bez B o h a t m a v ů k o l n á s. Tma vzhledem k cíli života. Tma vzhledem k nejzákladnějším pravdám a pravidlům života. Tma vzhledem k samým základům našeho bytí. — Vše plyne. Tma vzhledem k nejprvnějším povinnostem. Vzhledem k oněm křížům a obětem, bez nichž život žádného člověka se neobejde. Vzhledem k samým výsledkům i nejušlechtlejších našich snah, vzhledem k ceně nejpernějších našich prací. Člověk podobá se poutniku v lese, v noci, anebo slepci, jemuž se ztratil vůdce. Podobá se dítěti, jež nepoznalo matky. Čeledínu bez pána, bez služební knížky. Tuláku bez vlasti, bez přístřeší, bez domova. Tím se boj nesmírně stěžuje.

Jen málo výjimečně silných duší dovede se tu uchrániti theoretického neb praktického zoufalství. Většinou obyčejně duše propadají tak neb onak mdlobě, ne-li samé smrti.

Nemůže člověku nikdy Boha úplně nahraditi lidstvo, myšlenka, snaha všelidská. Ještě méně mu jej nahradí příroda.

Příroda (o přírodě nerozumné tu mluvím) jest stupněm, jest žebříkem, po němž člověk snáze dospívá sebe a svého rozvoje. Nad nás samy povznést, povědět nám, co sami nedovedeme odkrýti, příroda nemůže.

Co jako v poupěti v nás dřímalo, dovede láskyplnými polibky příroda probuditi. Co jako zkřehlé v nás se choulilo kzemi, umí teplem svým ku plnému životu vylákati. Ale je-li poupě předem rozežrané od červů? Příroda ho nezacelí. Je-li život přibitý kzemi o sobě hluchý? Příroda mu nedá plné podstaty.

Moderní klánění se přírodě jest vlastně svědectvím o potřebě touhy lidského srdce po Bohu. Moderní člověk, který zapomněl klekati před Bohem, srdcem svým maně byl k tomu veden, aby klekal před přírodou. Hledal v přírodě odpovědi na tajemství života, léku od nemocí. Boha v přírodě hledal, a sebe nalezl. Svou hluchou ozvěnu. Srdce lidské maně hledá Pána, ale příroda jest jen služka. Nedostačí člověku, nemůže vyplniti sama o sobě, i ve vlivech svých nejušlechtlejších, prázdnoty srdce bez Boha.

Ovšem příroda, jak nám ji líčí básníci v knihách, — umělci v dílech svých, jest příroda oživená duchem lidským, ideami lidskými. Jest lidstvo, které nám tu mluví z přírody. Taková příroda jest nepřímou ozvěnou Boha, a Bůh jest, který nás v ní pozdvihuje a šlechtí.

Příroda jest němá, nemá alespoň řeči vlastní. Zjevem svým vede nás k původu všeho bytí, budí v nás nejednu hlubokou otázku. Ale odpovědi na ni nemá v sobě. Odpověď na všechno, co leží mimo nás, v ý š e nás, ponechává Jemu, Pánu.

Myšlenka Boha v lidstvu jest myšlenkou nekonečnosti, nedostupnosti, tajemství. Proto jest *contradictio in adjectis*, jest nesmyslné mluvit o Bohu a zamítati taj.

Ovšem nevylučuje tajemství jistoty, že se neklameme, připouštějice ho. Příroda plná jest tajů, a přece nazíráme do jejího působení, její síly. Co slunce jest, nevíme, ale nepochybujeme o jeho jsoucnosti.

Každé tajemství jest hra n i c í lidskému vědění a pátrání. Duch lidský však přirozeností svou rozepíná se k n e k o n e č n u. (Již tato jeho vlastnost jest důkazem bytosti mimo něho, nekonečné, Boha, která tento pud nekonečna do něho vložila. Sám od sebe ho člověk míti nemůže.) Proto již po té stránce víra v Boha jest obětí, uloženou lidskému rozumu. První krok k Bohu spojen jest s obětí . . . Jest tu něco podobného, jako když žebrák ocítá se poblíž milionáře, a lesk boháčův maně upomíná na vlastní chudobu, poníženost . . .

Teprv další krok, l á s k a, všechno vyrovnává.

Náš poměr k Bohu záleží ve dvojím momentu: v p o z n á n í Boha a p ř i l n u t í k němu skutky jemu libými.

V prvé jest základ, v druhém vlastní koruna, cíl našeho poměru k Bohu. Odtud láska k Bohu, splynutí s Bohem jest královnou ctností, t. j. všechno dobré, jež konáme, vychází z ní a vede k ní.

Že člověk i v nejzákladnější otázce svého bytí, obojím tímto směrem podroben jest bludu, náleží mezi nejtěžší strasti života lidského, mezi nejhlubší tajemství prozřetelnosti božské.

Největší, nejúchvatnější drama lidského života jest jeho b o j o Boha. Cokoli život zná bojů, impulsů, výkřiků, mocných akcentů . . . všechno jest jen obrazem, ohlasem toho posledního — Boha, na němž všechno spočívá, k němuž všechno se odnáší.

Všecko v nás a vůkol nás mluví o tajemstvích, o nedostupných tůních. Všecko nás táhne k těmto hloubkám. Jako k něčemu, kde možná objeviti našeho života význam a účel, kde možno spočinouti v lopocení duchů, kde možno naléztí odpověď na otázku našeho štěstí. Neodrážejí nás tyto neproniknutelné tůně, ale táhnou nás k sobě. Sestra tvá jsem a bratr tvůj, volají našemu životu. Kdo je za nimi? Kdo halí se tou nepřístupností? Ten, o němž napsal sv. Augustin: *Fecisti nos ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in Te*. Stvořil jsi nás pro sebe, a nepokojno je srdce naše, dokud nespočine v Tobě. Neukazují-li všechny jedním směrem? Nenáleží-li pravda a dobro k sobě tak, jako tělo a duše? Dualismus, který mezi ony základní mocnosti bytí lidského vkládá, není ve skutečnosti. Jest jen v abstrakci, jest jen vymyšlený...

Proto hledání pravdy přibližuje nás k Bohu jako konání dobra. Proto táhne člověka k tůním neznámým...

Proto jest v životě vědce, který se posvětil pravdě, cosi příbuzného se světcem. Proto zanedbávati pravdu, povrhovati pravdou, jest raniti i dobro.

Jest každé „studium“, každé „badání“ hledáním pravdy? Není přechasto vědomým hledáním lži, předsudku, peněz, pocty, slávy? Taková „věda“ jest vlastně zneužívání tohoto slova, jest hříchem; taková věda nepřibližuje k pravdě, ale odvádí od ní, od Boha. Množí zmatek, uvádějí na trh zboží podvodné a podvádějící. Pravá věda bydlí ve stáncích spravedlnosti, nezištnosti, čistoty, dobra.

Pravá věda sestupuje do hloubky, do tajemných tůní posledních příčin (alespoň hledí se k nim přiblížiti). Pavěda kramářskými, leskem, prospěchem, blýská se na povrchu. Povrchnost jest světáctví, hloubka jest věda, jest sestrou dobra.

Dnes falšují se základní rysy dobra, ale i nejprvnější známky vědy... Ubohá doba, jak hladoví a hyne přes zdánlivé bohatství! Bohatí jsme na povrchu, na svět a jeho dary, schudli jsme na pravdu, na dobro, na věčnost, na Boha.

Ve skutečnosti není poznání, aby na něm nelpělo něco života, mravů. Jest život čistý? Naprosto čistý? Není. Proto zjevil se nám Bůh a dal nám ve věcech posledních pravdu jediné čistou. Pravdy jiné, lidsky nalezené, mají míti na pravdách zjevených svůj maják záchranný, svou direktivu a korektiv, svou oporu a cíl svůj. Jako všechno v člověku odnáší se k Bohu jakožto k cíli poslednímu, ani věda nemá jiného určení.

Ohromná mnohost, rozšířenost, rozptýlenost našich cílů, snah, otázek, podniků směřuje k tomu, že nás takoruka nutně tříští, poutá k zevnějšíku, k světu, k povrchu, ku chvílce, odvádí od hloubky a tím i od Boha. Jest v dnešním bádání vědeckém mnoho lesku, sebevědomí, pýchy i prospěchů světáckých, ale nikoli pravdy, dobra, Boha.

Jest „svět“ zlý? Jest něčím zlým pracovati pro pokrok čistě časný, světský? Jistě že není. Ale svět není cílem našeho života, jest jen stupněm, prostředkem vyššího. — Hříchem jest pro svět tento pracovati tak jako by jediné byl vším, cílem, posledním určením, štěstím, uspokojením. A tak pracuje namnoze věda dnešní. Svět, světáctví postavila lidstvu na oltáře a kázala se jim klaněti. Vlastně klaněti se sobě. To jest zásadní klam a nemravnost dnešní vědy v mnohé příčině.

Zejí vedle našich cest životem propasti. Kráčíme-li cestou pravdy: nedostupné hlubiny věcí nepoznaných.. Ubíráme-li

se cestou dobra a ctnosti : před námi nekonečně vzdálené cíle . . Práhne-li po štěstí srdce naše: to, co máme, rozplývá se jako fata morgana, a to, čeho se nám nedostává, jest jako ty hvězdy v nedostupné výši . . . Propasti, tůně, nepřístupné dálky, neob-sáhlé světy . . .

Jak malým jest život v tom, co nám skutečně poskytuje, přirovnáme-li jej k tomu, po čem jsme rozepjali křídla duše své, co vlastně činí podstatu našich snah a tužeb.

Kráčíme podél okeanů vod života, a hyneme žizní. K nebes-kým vlastem upírá se oko slzami nadšení zalité, a hladová ústa sytí se prachem země. Hvězdy s nebe bychom rádi strhli ve službu svou i v poddanství své, a nemáme, kde bychom na zemi uložili znavené kosti.

Proč se nespokojíme, jako známé zvířátko v doubravě, žalu-dy, kterých nám tak hojně skýtá svět? Dosti jich tu, abychom se všickni nasytili, abychom klidně vedle sebe žili, nekousali se navzájem, nehromadili zbytečností, neloupili jeden druhého . . . Jak bychom byli šťastni. J a k m a l í a n í z c í.

Ty propasti vůkol nás, podle cest života našeho, jsou nejpřed-nějším pramenem našeho neklidu, naší nenasytnosti, naší nespokojenosti. Ty věčně vyhánějí nás z příbytků klidu a po-žívavosti ven do světa zápasů, prací, nejistých podniků, bludů, ano nejednou i hříchů. Naše nízkost a naše výsost jest na nich vybudována. Naše nejtrpčí chvíle a nejvyšší naše blaho. Naše nejhroznější pády a naše nejušlechtlejší povznesení.

Ty propasti dohromady znamenají onu velikou, nepřekle-nutelnou propast zvířete a člověka.

Kde těch propastí hledati původ a Tvůrce? Anebo správněji, kde hledati jich m i s t r a ?

Jedna hora netvoří údolí. K tomu potřebí alespoň hor dvou.

Jedna věc není sobě protivnou. K tomu je třeba nezbytně věci druhé. Jedna sráz nečiní o sobě propasti..

Nejsme nic více, než kousek hroudy, po níž šlapeme? trochu vzduchu, jež lokáme? krupěj vody, již pijeme? Jsme jen země? jen menší nebo větší její částčka? Tak praví někteří mezi námi. Proč nám tedy země nestačí? A odkud nabrala země v nás křidel ku vzletům nebeským? Odkud propast mezi naší nejnitřnější bytostí, mezi nejlepšší částí nás samých a mezi toužou právě zemí?

Znovu se táží. Dá se myslití jednota, která jest zároveň rozervaností? Mír, jenž jest zároveň bojem? Hloubka, která jest plytkostí? Hmota, která jest duchem? Klid, který zároveň jest i pohybem?

Jen přes kladnou odpověď na všechny tyto otázky vede cesta k negaci principu od země rozdílného, nad ni vyššího, Boha.

Nad propastmi vine se život náš k výšinám nebeským. Z noci a temností zdviháme se k jasnosti a světlu. Rozpory a trhlinami spějeme do říše vyššího míru. Z jícnu bludů, hříchův a smrti rosteme k životu. Rosteme? Spějeme? Zdviháme se? Nikoliv. Vede nás vyšší Ruka, zdvíhá nás, množí nás. Jest to ruka náhody?

Náhoda jest chaos. A kdyby nalezla divů plné říše pořádku a pravidel a zákonů — náhoda promění je v chaotickou poušť. Náhoda umí jen jedno: stavěti pouště, šířiti chaos. Náhoda jest protivou zákona, jako život jest protivou smrti, jako noc jest protivou světla. Kde jedno vládne, nemůže vládnout druhé.

Náhoda jest chaos. Ale život, který žijeme, který nás obklopuje, není chaos. Jest ovládnutí chaosu. Jest zapřáhnutí temných mocí bolu a strádání, zápasů a protiv, nocí a temnot,

hříchův a smrti do vítězného vozu světla a dobra a pokroku a blaha a života a míru...

Jen Ruka nekonečně silná i moudrá jest schopna takovým silám odporným a hrozným vnutiti pozhnanou vůli svou.

Co nás obklopuje, jest velkolepý palác o tisícerych příbytích, o nevyčerpatelných zásobách, o nevýslovné kráse — palác, zbudovaný nad zejícími tůněmi, nad nepřeklenutými propastmi. Nejen nebetyčná výše jeho cimbuří, k níž spěje — i nedostupná hloubka jícnu, z nichž se zdvíhá, hlasitě vydávají svědectví jedinému, všemohoucímu Mistru, který jej vystavěl a dosud drží.

Co k nám doráží, jest symfonie vystupující z údolí protiv a bojů, hřichu a dobra, pravdy a lži, bolu a radosti, symfonie, sprádající z nejhlubších dissonancí nejúchvatnější hymny ku počtě onoho Jednoho, Nejvyššího, Všeho. Symfonie, tlukoucí až na dvěře věčnosti, přesahující lidský pomysl a výpočet, odvádějící mysl z nížin tohoto světa výš a výše k samému Prameni dobra, blaha, míru...

Že lidstvo tak těžko povznáší se ku poznávání Boha? Toho příčina nejprvnější i nejhlavnější jest právě ve vlastnostech Boha vzhledem k nám praktických. Jak nekonečně ční Bůh nad všechny jiné bytosti, tak veliký jest rozdíl mezi poznáváním bytostí oněch ostatních a mezi poznáváním Boha.

Poznávání jest i konání, a navzájem, konání jest uplatňování sebe. Konání svobodné jest nejvyšším aktem suverennosti člověka. Jako uplatňovati sebe, jednati, jest člověku i vlastním poznávati, hledati pravdy. Hřích prvotní nenalomil jen sílu poznávací, rozum, nýbrž i sílu výkonnou, vůli; tedy i rozum i vůli zároveň.

Jak rádi poznáváme a uznáváme, co milujeme, po čem toužíme. Jak jinak pracuje rozum o problémech, pro něž jsme nadšení. Jak jinak o otázkách, které nás tísní a drtí.

Kdo Boha má, všechno má. Kdo Boha nemá, nic nemá.
Kdo jménem Božím jedná, všechno smí.
Kdo jím se kryje, nade všemi vítězí.

Vnitř i vně nic není, co by tak hluboko zasahovalo do života, tak bezprostředně rozhodovalo, tak mocně vládlo jako Bůh. Bůh jest počátek i konec každého jednotlivce i všech společně.

Bez něho jsme kouskovití, malí, neschopní, prahnoucí po štěstí, hladoví po něčem vyšším... p r á š k e m, po němž každý a všechno šlape. S ním teprv celí, velcí, s ním všemu dovedeme čeliti, s ním všeho dosahujeme. V té míře, v jaké stoupá upřímnosti i vroucnosti našeho spojení s Bohem, stoupá i vnější a vnitřní naše hodnota lidská.

Eritis sicut dii — budete jako bohové — prvního člověka „má dosud nejmocnější přitažlivost. Strhnouti Boha v kruh svých osobních zájmů, místo dáti se strhnouti Bohem.

Dvojí cesta jest v člověku vzhledem k Bohu. Dáti se najati Bohem v jeho služby, nebo najati Boha ve služby své. První ubíraly se vždy duše čisté, velké, opravdu hledající dobra, duše svaté, zapírající sebe. Druhou volily duše padlé, vášním otročící, slabé, bludné. Bez Boha ani ony nemohly obstáti. A že opravdu daleko byly od něho, předstíraly ať vědomě ať nevědomě své s ním spojení, vymýšlejíce si „Boha“, který nebyl Bohem, avšak bůžkem, který jim nehrozil svým zákonem, ale povoloval jejich vášním, nebránil svou pravdou, ale sloužil při každém

klamu, který nestál absolutně nad nimi, ale ochoten byl ku kompromissům i nejpodlejším.

Jako nikdo na světě nemůže se vyhnouti volbě mezi pravdou a lží, mezi dobrem a zlem, tak nikdo v posledních důsledcích neuchrání se volby mezi Bohem a bůžkem. Ano může se tato volba v životě i vícekrát opakovati . . .

Odtud idea Boha nebyla nikdy pouhou teorií, nýbrž byla vždy a všude nejvyšší účinnou, až do nejtajnějších úkrytů duše zasahující praxí. Odtud ony boje tak staré, jak staré jest pokolení lidské, o Boha, o poznání Boha, které jest v pravdě i konáním podle Boha.

Odtud ovinulo nadšení pro dobro a pravdu obraz Boha v lidstvu nejkrásnějšími věnci díky svých a chvály své, svých modliteb i vzdechů. A lež i hřích touže dobou nakydaly naň celé spousty svých bláznovství, rouhání, ano svého hněvu a své zloby. I popříti chtěli pravdu Pravdy, mezi zlo zařaditi Dobro, z knihy života vytrhnouti Život . . .

Tenť jest poklad nejvyšší, nejbohatší, bez něhož všichni bychom zahynuli, z něhož všichni čerpáme; jedni platíce, druzí kradouce; jedni žehnajíce, druzí klnouce; jedni příznávající se, druzí zapírající; jedni hledající Jeho, druzí sebe . . .

Nic jiného na světě nezasahuje tak hluboko, mocně i bezprostředně do života, jako idea boží. Peníz, který milliontými jde rukami, snadno se otře. Poklad, za který všechno možná si koupiti, nejvíce popouzí hříšnou podnikavost lakoty, nepoctivosti. Ústa, která tolik výmluvně hlásají svatost, nemohla nesčetným býti nepohodlná.

Hle, v tom dlužno hledati po stránce jedné odpovědi na otázku, proč idea Boha v lidstvu, proč jeho víra a učení tolik byly falšovány, popírány, proč tolik jich všelijak zneužíváno.

Po stránce druhé leží odpověď na tutéž otázku v božské, tajuplné nekonečnosti, n e d o s t u p n o s t i.

Nikdo nemůže vyhnouti se Bohu. Nikdo nemůže jej minouti opravdu chladně, bez zájmu. Čím hlubší duch, tím mocněji jím zmítá otázka Boha. Není znamením hloubky naší doby, že tak zploštila, tak zpovrchnila nejvyšší thema srdce i ducha lidského. Tisícerými zájmy, potřebami, denními událostmi vedeni jsme k němu, Slunci duší našich.

Jest opravdu S l u n c e m na obzoru života duší? Sluncem, všem zřejmým, nikým nepopíratelným?

Jest jím a není jím.

Jest jím svými dary, svým teplem, životem, který vůkol sebe šíří. Jest jím svými dobrodiními, svou milostí, svou moudrostí . . . bez nichž ani na chvíli bychom neobstáli.

Ale není jím, běží-li o bezprostřední, o vystihující, smyslné poznání. Cítíme ruku žehnající, ale ta ruka se nám ztrácí v nekonečnosti. Vidíme zákony, ale od Zákonodárce dělí nás propasti nepřestupné. Nás táhne klesnouti na ono veliké Srdce, ba máme chvíle blahé, kde nám připadá, že skutečně na něm odpočíváme, ale rytmus toho Srdce jest nám skrytý, a skryta jest nám jeho hloubka i šířka. I tam, kde jest nám hradbou a odpočinkem, připadá nám jako bezmezná tůň. I tam, kde nás hledá, zdá se nám, že nás pronásleduje. I tam, kde hřeje, vzbuzuje v nás domněnku ledu . . .

Jen Slovo jeho slyšelo lidstvo bezprostředně i jasně. Avšak i Slovo tělem učiněné zvěstovalo Boha tajemného, nekonečného. — —

Záhady Boha jsou záhady života. Až budeme Boha poznávati „tváří v tvář“, nebude ani tajemství životních. Proto nespokojil se člověk myslící nikdy tím, co o Bohu již věděl, nýbrž

hleděl proniknouti dál a dále. A kde opustila ho na této cestě pravda pozitivní, kde došel dech rozumu klidně uvažujícímu, tam nejednou svěřil se vedení nikdy neúnavné, ale málo společlivé fantasie.

Největší filosofové, ale i největší básníci a největší světci, kteří z obojího v sobě měli, dívali nejvíce v blízkosti Boha.

Kdesi jinde jsem ukázal, že fantasie, i tam, kde nové tvoří obrazy, z toho, co v duši nalezla, je skládá. Plíce fantasie oploďňují v cellách svých rozum a život v novou jednotu. Obraznost činí, že není rozumování bez působení „srdce“, vůle, života, a navzájem.

I za Bohem spějíc, měla na sobě skořápky lidskosti. I Nejvyššího malujíc, přidala z nízkosti srdce. Nikdy by nebyl tolik stoupenců získal hřích vznesený do idee Boha, kdyby ho nebyla ozdobila zlatým pelem svým fantasie. Nikdy by nebyl tak mocně přešel do krve lidstva, Boha hledajícího, kdyby ho nebyla okysličila.

Svět v sobě třebas k ideálům pobádající jeví na sobě známky hřichu, neladu, rozervanosti, klamu, měnivosti, plýtkosti, frivolnosti, „světáctví“. To všecko se přenáší na jeho následovníky. To je choroba světa, a to je choroba všech, kdož jen z něho čerpají mizu životní, nic se nestarajíce o Boha. Rozdíl člověka bez víry a člověka věřícího jest rozdíl květiny rostoucí v pokoji, kam paprsky sluneční dosahují jen nepřímo, a květiny, která vyrůstá přímo pod vroucími i živíci paprsky slunce...

Svět v sobě nemá odpovědi na poslední příčiny svého bytí. Svět sám v sobě jest věčně roztržštěný, chvějný, měnivý...

Tak nemají ani ti, kdož na světě jediné staví a na něm zakládají svůj názor životní, v sobě jednoty, a tím ani síly a vy-

trvalosti pro chvíle nejkritičtější. Jich světový názor jest vystavěn na písku.

Svět ukazuje vzhůru. Mluví o vyšším. Nutká zraků pozdvihnouti nad sebe. Ale odpovědi nedává na otázky, které klade. Nedává síly ku vyšším podnikům, k nimž vybízí. Tím vzbuzuje i nejhorší spory a nejkřutší muka v duších nejcitlivějších, od něho všechno očekávajících.

Jsme dítkami věčnosti. Jsme více dítkami věčnosti než času tohoto. Tudíž pravdy o věčnosti, pravdy o duši, pravdy o budoucím životě duše jsou i nejprvnějšími, nejzákladnějšími pravdami naší bytosti. A na ty nemá svět odpovědi. Dává ji jediné Bůh a jeho sv. zjevení.

Věčnost, nadpřirozenost, nesmrtelnost. Jsou jako Alpy: mají své propasti. Mají své nedostupné výše. Mají své ledovce, odkud mráz a chlad prochvívá duši. Mají své strádání, své přisnostení a oběti. Ale jsou nádržkami čistého vzduchu, školou otužilosti. Jaré myslí. Síly. Zdraví. Velikolepé krásy . . .

Cokoliv lidstvo má v sobě krásy, pravdy, dobra, teprv myšlenkou věčnosti nabývá netušené hloubky, síly, svěžesti, odhodlanosti, opravdovosti a podstatnosti. Tu nestačí „lidstvo“.

Tu musí mluvit ony samy. A mluví pouze ve sv. víře. Svět oněch vyšších Alp nezná. Nanejvýše zná Alpy malované.

Proč jest tolik slabých mezi věřícími? Bůh, věčnost, nesmrtelnost jsou jako pochodně lidskému rozumu a tím i lidské svobodné vůli. Nemusí jich člověk následovati. Že každého blahodárného účinku jsou prázdný, kdož by se osmělil tvrditi?

Všecko jest Jeho dílem. Všecko nese stopy Jeho. Ovšem stopy jednostranné. Všecko mluví o Něm. Vůkol nás i v nás. Jest jako zdraví, jež máme, ale jehož cenu teprv po ztrátě si uvědomujeme. Jest jako život, na nějž nemyslíme, leč když se ocítá v nebezpečí. Jest jako vzduch, který lokáme, který nosíme, zdviháme, ale nemáme potuchy o něm, za nic ho nepovažujeme, až když se dusíme, až když nám dochází dech . . .

Tak jest Bůh. Všecko jest, všude jest, ve všem jest, a proto ztrácíme jeho vědomí, i třeba často teprv *n e g a t i v n í* ch zkušeností, abychom se k němu přiznali.

Nemůžeme obstát bez Boha — v této negativní větě obsaženo jest všecko, co veliká část lidstva o Bohu myslí a cítí.

Vášně a náruživost naše by nás zmohly bez Boha — tím bičujeme i nutíme se k víře v Boha.

Tak jest Bůh mnohým *p o j m e m n e g a t i v n í m*. Neohranice-
ným, libovolně konstruovaným, prakticky pak zase jen bez-
vlivným, stínem. On, k t e r ý n e n í n e g a c í, a l e k t e r ý j e s t
Ž i v o t s á m.

Že složitá jest idea Boha v národech, vysvítá z tisíciletých dějin náboženských.

Množství náboženství jest snad jen množství hran, množství stránek jedné a téže věci. Ovšem blud spočívá v oddělení něčeho, co musí zůstatí pohromadě. Co jen pohromadě plně slouží cíli . . .

Bůh není pouhou teorií — Bůh jest zároveň i nejvyšší praxí. Bůh jest nejvyšší Pravda a nejvyšší Dobro. Bůh jest Počátek vši theorie pravdivé i vši praxe dobré. V Něm scházejí se, z Boha plynou jako světlo a teplo z jednoho věčného Plamene. (Plamen svítí a hřeje zároveň.) V Bohu není bludu, není hříchu.

Ona nejvyšší Pravda, ono nejvyšší Dobro vstupuje v poměr k člověku věrou, náboženstvím. Víra jest přes všecko spolupůsobení Boha též praxí člověka vzhledem k Bohu, praxí, vznikající ovšem z poznání a z vůle svobodné.

Bůh jest nejvyšší Pravda a též nejvyšší Dobro. Jest nejvyšší Zákon náš. Jest nejposlednější odpověď na náš život a jeho povinnosti. Již pouhá myšlenka na Boha jest čin mravní. Proto i hledání Boha nebylo nikdy čistou teorií. Bylo zároveň i praxí, praxí tak hluboko, tak rozhodně, tak absolutně zasahující do našeho jednání, jako Bůh zasahuje do našeho bytí. I hledatí Boha bylo tudíž konem mravním, jako mysliti na Boha vůbec. Konem mravním, závislým co do čistoty, síly, plnosti své nejen na Bohu (na přemoci, kráse, milosti jeho zjevení), ale i na nás, na naší svobodné vůli, na vůli více méně podřízené vášním, slabostem, účinkům vnějším i vnitřním jako vůbec každý skutek mravní.

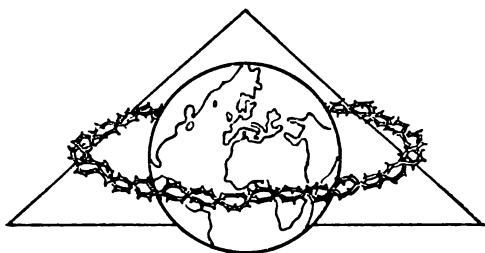
Již hledatí Boha jest čin mravní. Proto byl i výsledek toho hledání čistě přirozeného, náboženství čistě přirozené, tak měnivý, tak bludům podléhající a s nimi smíšený, jako mnohým překážkám podléhajícím byl od věků zápas, jež vede člověk o dobro, o vyšší nevinnost života. Čímkoli bloudil člověk na dráze dobra, odráželo se maně v posledním středisku veškerého jeho života vyššího, v náboženství.

Hledání Boha, vroucnost, opravdovost, výše, čistota života náboženského každého věku, každého národa, a ovšem každého člověka byla i jest zrcadlem, měřítkem vroucnosti, výše, čistoty jeho snah ethických vůbec.

Hledatí Boha jest čin mravní. Náboženství ve smyslu nejvlastnějším, v tom, čím má každému jednotlivci býti, jest hle-

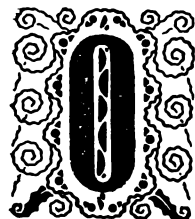
dáním Boha. Každý ho hledá na základě objektivním i subjektivním. Na základě toho, co přijal z domu, výchovou, okolím i četbou. A na základě toho, čím sám jest. Čím jest, podmíněno jest náboženstvím, ale podmiňuje hned z předu náboženství. Proto může přirozeně ethicky výše státi člověk formálně mimo jisté vyznání stojící, ale upřímně hledající Boha, než člověk konfessí Pravdě nejbližší, avšak daleký od ní svou osobností, svým osobním ku Pravdě přilnutím. Může samého „nevěrce“ hledání Boha nepoznaného ušlechtili i povznésti, kdežto zakrnělým a malým na duši zůstane „věřící“, ale spící ve svatoštánku Pravdy.

Nemá konců Bůh. Bez konců jest též o Bohu mysliti, mluvíti. Od počátku světa plny byly mysli lidské Boha, plny jsou ho knihy lidmi sepsané. Avšak myšlenka sama božská jimi nevyčerpána, ani v jednotlivcích, ani v lidstvu.

VĚDA, MODERNÍ VĚDA A VÍRA.

I.

Otázka vědy jest podstatně otázkou pravdy. Ne ve smyslu totožnosti, jakoby pravda a věda byly pojmy vzájemně se kryjícími. Jestliť pojem pravdy ve skutečnosti nekonečně širší než pojem vědy, a nedá-li se na světě ani mysliti člověk, který by nebyl pravdě nějak blížek, ano z ní nežil, jsou přece milliony lidí, a mezi nimi i duchové vyvolení, kteří od vědy mají málo nebo nic.

Ani ve smyslu trvání není první oné větě rozuměti. Jakoby pravda podmíněna byla vědou a poklesnutí této znamenalo zničení oné. Na hlubších a trvalejších podkladech stojí pravda, než jsou argumenty učenců... To na podobenství duše lidské k Tvůrci. Duše lidská, jsouc obrazem Božím, jest rozumná a svobodná, t. j. schopná a náchylná k pravému poznávání, k pravdě; schopná a náchylná ke všemu, co jest dobrého a ctnostného. Jako umělé světlo, elektrické, plynové, petrolejové... k slunci, tak asi má se učenost k pravdě. Běda, kdo jen učeností dovede žíti, ke komu nemluví pravda jiná, kdo nerozumí pravdě jiné, než pravdě nabyté kružítkem a retortou.

Otázka vědy jest podstatně otázkou pravdy. Tou větou nemá býti královská vláda pravdy vydána hašteřivým snahám vědy, aniž na stejný stupeň má býti postavena moc pravdy a moc vědy. Avšak nejprvnější cíl vědy má ji býti vytknut, hledání a nalezení pravdy. Její nejprvnější cíl a zároveň neklamná známka její pravosti. Jen pokud pravdu hledá, pravdě slouží, pravdou jest, má věda nárok na naši úctu, slouží v pravdě lidstvu, má nárok na své trvání. Věda, která není pravdiva, jest jako puma v rukou anarchisty, nestaví, ale ničí, neživí, ale zabíjí.

Otázka vědy jest v podstatě otázkou pravdy. Podle nejvlastnějšího svého určení má věda býti částkou pravdy. Ne celou pravdou, ale její částkou. Ani ne pravdou nejzákladnější, jak by nám někteří chtěli namluviti. Jsou pravdy, na nichž doslovně stojí svět, o sebezáporu, o povinnosti, o lásce, ale ty z jiných pučí kořenů. Ani ne pravdou jedine jistou, jak rovněž pořád určitěji se tvrdí. Appellace vědy ku „zdravému rozumu“, knih k životu, mluvy učenců k mluvě díla božího v nás i vůkol nás má svou hlubokou oprávněnost a počítáno s ní nejen u sv. učitelů církve, nýbrž i v církevním zákonodárství samém.

Avšak třebas i nebyla věda ani jedinou, ani nejdůležitější, ani jedine jistou pravdou, jest přece v principu a v předpokladu pravdou. A odtud i její mohutný účinek na srdce lidské, stvořené k Bohu, a tím i k právu a k pravdě. Proto též nedovede lidstvo nikdy býti lhostejným k pravdě odůvodněné, k vědě, právě jako nezůstane nikdy úplně chladným k dobru. Jest příbuzný, ne-li stejný cit, který nás nutí, alespoň v duchu, hluboce se pokloniti před prostou dívkou, zasvětivší se v příbytích bolestí a bídy lidstvu i Bohu, a jindy zase s uctivostí a obdivem ustoupiti před bělovlasým učencem, jenž dny svého žití ztrávil bádaje a hledaje pravdu.

Každá pravá věda jest pravdou, ale ne každá pravda jest vědou. Věda jest, jak již podotknuto, pravda odůvodněná, dokázaná.¹⁾ Poněvadž však důkazy, vnitřní důvody pro věc a zjev vnější tím obtížněji jest sháněti, čím hlubší a skrytější jest pravda, o níž běží, předpokládá věda zároveň i zvláštní píli, ne-li zvláštní umění, má-li dospěti opravdových výsledků. Proto též předpokládá věda své učitele i své učedníky. Lidé, kteří se jí více méně výlučně, ne-li životně oddali, kteří žijí pro ni, nezřídka žijí i z ní. Tak stává se věda pro mnohé nejen zaměstnáním, ale i povoláním, stavem životním, se všemi příjemnými i nepříjemnými toho následky.

Stav totiž znamená nejen detailování, prohloubení věci, idee, jíž slouží, ale i zatáhnutí osobních zájmů toho, kdo k stavu náleží, právě do oné o sobě snad vyšší idee, možnou konkurenci materialismu a idealismu, osoby a věci, z níž právě vyšší idea málo kdy vychází celá a neporušená... Žítí vědě jest vlastně sloužití pravdě a náleží k nejideálnějším povoláním lidským, právě tak jako posvětití se ctnosti, oběti, dobru. Ne naprávem mluví se o kněžích vědy. Avšak kdy čistějším bylo snažení kněžské a výše kvetla víra, před Konstantinem Velk., když kněz nic neměl a nic před světem nezačal, ale trpěl a obětoval za to, co hlásal a konal, či po Konstantinovi, když stal se příslušníkem stavu ze všech nejmocnějšího, nejprivilegovanějšího? Čím byl ve středověku kněz vůči mocnostem tohoto světa, jest v době moderní učenec, vědátor, professor, ano brzo i poslední vesnický učitel. Jsou stavem skoro jedině privilegovaným, jsou kvasem moderní společnosti všecko pronikajícím, všude moci se domáhajícím. Přibývá tím adeptů vědy. Rostou jako houby po dešti vědecké podniky, rostou školy, moderní „chrámy“ člověka. Množí se a roste věda. Zdali roste a zmáhá se i pravda? O tom rozhodnou věky, které přijdou po nás. Jest i klerikalismus vědecký.

¹⁾ Viz Cathrein, Glauben und Wissen, Freiburg in Br. 1903., str. 5. násl. (Begriff und Eigenschaften des Wissens.)

Věda, pravda d o k á z a n á, jest nápadnější pravdy obyčejné, a jest i výbojnější. Proti pravdám jiným i sebe důležitějším, jest věda jako ozbrojenec vůči člověku soukromému, neozbrojenému, třebaš tělesně snad i silnějšímu. Zbraní vědy jest právě onen vědecký důkaz. Což nelze zbraně i zneužití? Zvláště vůči lidem prostým nic zlého netušícím?

Žijeme v době duchovního militarismu. Již brzo jen to bude považováno za pravdu, co se dá změřiti, spočísti, dokázati. Avšak *inter arma silent musae*. Zatím, co věda stává se již ne pátou — ale první velmocí, mlčí pořád více, mizí ze života i ze srdcí čistá, tichá, p o k o r n á pravda.

S hora řekl jsem již, že poměr učenosti k pravdě vůbec, zvláště pak vyšší, jest asi jako poměr světla umělého k slunci. Kdož by popíral výhody, zásluhy, ano relativní nutnost světla umělého? Kdož by se již nebyl upřímně podívoval kráse velkoměstských ulic, bohatých výkladů, skvostných sálů a plesů — tonoucích v moři světél elektrických, plynových, neb i acetylenových? Když člověk chce se vynášeti, co má a co dovede, když chce zahýřiti si *raffinovaně*, obrací pořádek Bohem ustanovený, proměňuje den v noc, a noc v den. Ale i zloděj a zločinec vůbec „pracují“ skoro výhradně při světle umělém, a ve vězeních švýcarských obnovili dávný způsob špilberský, karlštejnský a j., zavírali nejtěžší vězně (vrah Luccheni) do cel podzemních a míst věčně teplu i světlu slunečnímu nepřístupných. A jak málo užijí „božího“ sluněčka moderní, bílí otroci, dělníci v začazených, petrolejem osvěcovaných továrnách, dívky služebné v kuchyních (vlastně sklepích) plynem ozářených. Ano miliony obyvatelův velkých měst znají slunce takorba jen o svátečních dnech, jen výjimkou, jen z druhé, ne-li z třetí ruky. — Roste mezi námi pokolení nové, vychované ne-li plně, tož velkou částí, abych řekl „beze slunce“ — ve smyslu tělesném i duševním. A divnou shodou lze započísti k tomuto pokolení třídy

zvláště privilegované, jako zas třídy nejvíce ztročované, nejvyšší aristokraty a nejnižší proletáře, nejvyšší lidský lesk a nejčernější lidskou bídu — — Avšak ubozí jsou i ti i oni, se sluncem vzato jim, co život má v sobě nejvelkolepějšího, nejmohutnějšího. Ubozí jsou, a lidskému pokolení nebezpeční, i ti i oni — —

Život náš vede nad propastmi. Nejen hříchu, poblouzení mravního, nýbrž i nevědomosti, nedostatku rozumového. Úzká a strmná a nebezpečná jest ta cesta, vykázaná nám od přírody. Kdo ji chce rozšířiti, aby i sám bezpečně po ní krácel i jako vůdce duší jiné bez úrazu po ní vedl, dokud žije, musí pracovati i na prohloubení svém k pravdě a k vědě, nejen na zdokonalení svém mravním. Netečnost k pravdě nebývá daleko od netečnosti k ctnosti, jako zas horlivá snaha po pravdě matkou jest každého vyššího zájmu o vědu. Kněze dokonalého pak představuji si věrným nejen v kněžské modlitbě, ale i v kněžském studiu.

A tu ještě jedno zdá se mi nápadným : že u nás mnozí kněží nedoceňují studium, — věda pak často pokládá se za služku, — ancilla — v nejnižším, pokořujícím toho slova smyslu. I v samých klášterích a seminářích, kde obzvláště vážnou povolána jest hráti úlohu, nakládají s ní nejednou jako s nádennicí. Uznávají její oprávněnost skoro jen potud, pokud jest ochotna podrobiti se otrocky úzkým a malým jich názorům i nárokům, pokud jest schopna bezprostředně jim sloužiti, okamžitým užitkem jejich přízeň si vykoupiti . . . V tom smyslu asi, jako malý Josefinismus učinil církev služkou společnosti lidské, státu, v tom smyslu činí takoví z vědy služku víry. Slouží věda víře a má jí sloužiti (jako i církev třímá společnost lidskou, stát). Ale není děvkou ani nádennicí. Jsouč částkou pravdy, jest pravá věda věrnou sestrou ctnosti i jako tato k vládě duchů povolána. Zasluguje, aby se jí sloužilo i pro ni samu, ježto nikdy ne-

zůstává nikomu nic dlužna a nebeskými dary odměňuje nejštědřeji ty, kdo nejvelikomyslněji a nejnezištněji se jí věnují. Dějiny prvních dob křesťanství, středověkého mnišství jsou plny příkladů právě té čisté, vyšší lásky k vědám.

Dcerou boží jest pravda, a proto bez hranic a konců jako Bůh sám. Dítě lidské, výsledek lidského dolování v bezedných šachtách pravdy jest věda. A člověk zápolící o pravdu jest jako mraveček měřící alpské velehorstvo . . .

Proto byli vždy pokorní velcí badatelé a myslitelé lidstva. Proto jim nebyla nikdy věda tím Jediným, Vším, Pánem, ale vyznávali vedle ní a nad ní ještě něco Vyššího, Mocnějšího.

Nic na světě není jediné o sobě, ani jediné pro sebe, ale všechno co jest, náleží zároveň k celku, jest částí celku, žije též celkem a v celku. Má-li věda nám podati správný a dokonalý obraz věci, nesmí zastaviti se při tom, čím věci jsou o sobě, nýbrž musí nám i říci, čím a jak jsou ve vesmíru, vzhledem k posledním hranicím a cílům. Proto jest věda, znající jen svůj speciální odbor, jakkoliv od mnohých za vrchol vědy vynášena, v pravdě přece jen vědou polovičatou, hlubší potřeby ducha neuspokojující, avšak i každého zneužití schopnou, ne-li k němu vyzývající. Proto končí každá věda, chce-li plně dostáti svým úkolům, u příčin posledních, u filosofie. Proto i pronesla doba, která má jen svou odbornou vědu, ale není schopna vypěstiti si svou filosofii, sama nad sebou své odsouzení. Nad sebou i nad svou „vědou“. A taková jest doba naše.

Co jest egoismus, láska, odřezaná od citění všelidského, omezena na svou vlastní malou osobičku, to jest věda speciální, bez filosofie, bez souvislosti s otázkami posledními. A jako jest egoismus kořenem a počátkem všech hříchů, tak jest falešné vědecké odbornictví počátkem a původem všech bludů.

Chtěl Bůh, aby bojem lidstvo stálo, rostlo. Proto vedl středem jeho velký řez, rozděliv je na muže a ženu. Proto i nitro člověka zařídil dualisticky, vydav ho dvěma hlavními velmocím: rozumu a vůli, chladnému nazírání a vroucímu žádání, poznávání a lásce. Každá z těchto velmocí má o sobě dosti schopnosti i síly ovládnouti celou naši bytost. A přece každá z nich od druhé tak velmi jest rozdílna. Hle, odtud ony věčné zápasy, ona těžká nebezpečnost, ale i vítězství a kořisti uvnitř v nejtajnější svatyni naší duše — —

Ale zdaž není boj o sobě něčím čistě negativním? smrtícím? Lidstvo pak, na venek i dovnitř dualisticky pohyblivě a rozdílně od Boha stvořené, mělo růsti. Roste však jen organismu s. Proto nesměla ani ona různost v člověku, v lidstvu, vésti k osamocení, k odřezání jednotlivých oněch rozdílů. Naopak, měla přes všechny sporné i protivné stránky obou hlavních činitelů vésti ku vzájemnému, úzkému, životnímu, až do nejnižších i nejvyšších částek pronikajícimu spolupůsobení, k jednomu velkému, živému organismu.

A tak vidíme, že muž a žena, ačkoliv rozdělení tajuplnou propastí nehlubších a všepronikajících růzností a protiv, přece jen u vzájemném sloučení a doplnění nalézají plného uspokojení, plné vnitřní i vnější harmonie, plné schopnosti radostně a platně věnovati se velkým cílům lidstva. Tak stálými jsme toho svědky, kterak sám sebe ubíjí rozum, umlčen-li dokonale v duši hlas srdce, a kterak srdce vlastním žářem se tráví, když rozum je nevede. Kterak člověk jen v organickém sloučení a rovnoměrném rozvoji i srdce i rozumu sám v sobě jest zcelným, silným, plným a opravdovým člověkem.

Co právě řečeno o muži a ženě, o rozumu a srdci, platí doslovně o pravdě a dobru, platí též o vědě a ctnosti.

Obě právem počítati mezi první velmoci v životě lidském, pravdu i dobro, a tudíž i vědu a ctnost, ačko-

liv ctnost jest velmocí vyšší, poněvadž právě ona přímo rozhoduje o poslední palmě života.

Jest těžkým bludem, páchaným na vlastní lidskosti, zanedbávati jednu neb druhou, ač zanedbávati ctnost, jest bludem těžším. Ale naopak jen v harmonickém rozvinutí obou v duši, rozvinuje, uplatňuje se dokonale člověk směrem k svému vnitřnému i vnějšímu poslání, směrem k svému časnému i věčnému štěstí. Ačkoliv i tuto činitelem závažnějším zůstane vždycky konání dobra.

Nazvati jest tedy jednostranností stejně nesmyslnou jako záhubnou, když kterákoliv doba, kterýkoli stav na své oltáře vynáší vědu, a od ní samotné i jediné očekává veškeru spásu, celý rozvoj v budoucnosti.

Ale stejně jako jednostrannost dlužno odmítati, když kdokoliv a kdykoliv, pěstí jenom co k vůli, co ku konání dobra přímo náleží, a zanedbává voditi ducha po cestách poznání, pravdy a vědy.

V organismu, jakým jest člověk, jakým jest konečně i lidstvo, dlouho může trvati, než taková vnitřní, chorobná jednostrannost vystoupí též na venek v plných, smutných svých následcích. Ale svým časem na venek vystoupí jistě, tak jistě, jako taková jednostrannost přičí se zákonu božímu v nás.

Stávají protivy až propastné mezi pravdou a vědou s jedné a mezi ctností a dobrem se strany druhé, aspoň pokud běží o pravdu lidskou, o poznání lidské a o dobro člověkem povinné. Kdyby ty protivy nebyly od přírody jaksi v obou hlavních mocnostech ducha, nebyly by se mohly nikdy rozvinouti v rozměry tak ohromující, jako se na příklad stalo v době moderní.

O sobě nepěstí věda ctnosti, ano ani jí vůbec nezná, patříc na život se strany druhé. Může jí někdy touto svou chladností

i neznalostí býti přímo nepřátelskou, ne-li záhubnou. A podobně zase nemá ctnost, konání dobra nic společného s vědou, s lidským poznáváním, ano zdá se skoro, že by jimi povrhovala.

Avšak mýlil by se osudně, kdo by myslel, že tou vzájemnou sebe neznalostí, ne-li tím vzájemným sebezahradáním vyčerpána jest podstata ať pravdy a vědy, ať dobra a ctnosti. Toť teprv jedna jich stránka. To ještě nejsou ony samy a celé. Stránka jich druhá a vlastně teprv rozhodující prýští právě z této jich jednostrannosti, která by každé z nich mohla se státi osudnou, a záleží v úzkém a vzájemném, životním, organickém obousblížení, ano splnutí, v živém a životním vzájemném sebedoplnění a spolusrůstu: aby ctnost plné síly a krásy dosáhla pravdou a vědou, pravda pak i věda aby nebyly dokonalými leč v ctnosti i s ctností.

Hle, jak hrozně se prohřešila doba moderní, když prohlásila autonomii vědy; když vynesla heslo, že věda nezná a ani znáti nesmí než jen sebe; že jen sobě a sebou smí žíti, hlas však ctnosti, právo dobra, nároky Boha že musí zapřiti... Zabíla naše doba ve vědě (alespoň v theorii) pravdu, která nemůže žíti, kde zničeno její organické spojení s ctností, s dobrem. Zabíla tím naše doba ve vědě duši její, to, čím schopna byla budovati lidskost, dobro, pravý pokrok, vyšší štěstí. Věda autonomní jest principiálně i podstatně vědou bez duše, neorganická, neživá, schopná snášeti kameny poznání, ale neschopná budovati z nich chrám pravého lidství, starající se o zvíře v člověku, ale ignorující ne-li ničící samého člověka, totiž to, čím člověk se právě liší od zvířete a nad ně vyniká.¹⁾ Její nejposlednější důsledek, její nejvlastnější vynález,

¹⁾ Nemohu si odepřiti, citovati tuto, co tímže smyslem, jak se mi zdá, třebas jinými slovy a ze speciální, konkrétní příčiny píše prof. H. Behrendt (čl. „Vor der Katastrophe des Protestantismus“ v Preussische Jahrbücher, März, 1911): „Wir können in dieser Entwicklung (ku nezbytné katastrofě, k níž spějí věci protestanské) keine Fehlerquelle entdecken, es mußte alles so kommen. Dann aber

nejcharakterističtější učení, prapor, za nímž se řadí, jest — člověk opice.

Není tudíž ve vědě nic, co by se nepřátelsky stavělo proti Bohu, proti vyšším statkům duše vůbec. Naopak ty všechny vyšší snahy mají v ní nerozlučného, mocného, těžce nahraditelného spojení.

Ale to platí o vědě jen potud, pokud v pravdě vědou jest. Pokud nezabila sama sebe, zničivši organické podmínky svého trvání, jak právě bylo řečeno. Pokud podává výsledky jisté, a ne pouhé hypotézy. Neboť hypotéza není ještě vědou, ale jen prostředkem k ní, není pravdou objektivní, ale z velké části subjektivním názorem badatele pravdy.

A tím obracím se k druhé, ještě vážnější části této stati, ku vědě moderní.

handelt es sich um ein *πρώτον ψεύδος*, und dieses *πρώτον ψεύδος* ist eben der Protestantismus.

„Gewiß es war nicht hübsch, was in der vorreformatorischen Kirche alles vorging. Als aber Luther dagegen revolutionierte, da hat er wohl, wie man sagt, die Freiheit des Denkens und die Freiheit des Gewissens erkämpft (autonomie vědy a z ní se vyvinuvší autonomie víry), aber er hat sich zugleich vermessen, das Denken zu lösen vom Kulturbewußtsein (přesněji: pravdu od dobra) (soliphistischer Rationalismus) und das Gewissen zu lösen von dem Gemeingefühl (individualistischer Anarchismus), auf den Stuhl des Papstes setzte er ein Buch, dessen Staatssekretär stets nur die Wissenschaft sein kann. Damit hat er im protestantischen Glauben dem Intellektualismus das Szepter in die Hand gedrückt und die Seele der fürchterlichsten Tyrannin ausgeliefert, der Logik.... Er hat die religiöse Gemeinde, die „Katholische Kirche“, als Idee und Erlebnis gefaßt, durch die Usurpation der theoretischen Vernunft gesprengt. Alle Theorie (o sobě odervaná od konání) ist anarchisch. Die Kirche aber, die er faktisch gezeitigt hat, ist eine Pastorenkirche geworden“ (proti církvi Kristově). Později se ještě formálně k tomu vrátíme, jak onen *πρώτον ψεύδος* Lutherova protestantismu stal se otcem moderní vědy, moderního křesťanského úpadku vůbec.

II.¹⁾

Jest věda moderní? Zbytečná otázka. Celý svět plný jest její chvály, její slávy, jejích výsledků, jejího působení. Zvláště my kněží na každém kroku svého působení setkáváme se s ní dobrovolně neb nedobrovolně, pokud totiž cítíme její přímo otravný účinek na duše, na víru, na to, co hlásáme a zastáváme...

Ale co vlastně rozuměti vědou moderní? Tu již odpověď zní méně jednohlasně a svorně. Jedni, odvolávajíce se

¹⁾ Kdo hlouběji chtěl by nahlédnouti do otázek tuto přetřásaných, tomu zde jen tak namátkou jmenuji: klassické dílo Willmann, *Geschichte des Idealismus*, Braunschweig, 1896, s. sv. II. a III. (vyšlo ostatně v novém vydání). Glossner, *Katholizismus und moderne Kultur*, Wien, 1902, Glossner, *Das objektive Prinzip*, Regensburg, 1880. Mercier, *Critériologie générale*. Louvain-Paris, 1900. Egger, *Zur Stellung des Katholizismus im 20. Jahrh.*, Freiburg in Br., 1902. Schneider, *Göttliche Weltordnung*, Paderborn, 1900. Birot, *Le mouvement religieux*, Paris, 1901. Spisy R. Euckenovy, tak jmenovitě *Der Wahrheitsgehalt der Religion*. Leipzig, 1901. *Die Grundbegriffe der Gegenwart*, Leipzig, 1893. 2. Aufl. *Der moderne Mensch und die Religion* (Neue deutsche Rundschau, 13. Jahrg. p. 675 ss. Berlin). *Stellung der Philosophie zur relig. Bewegung der Gegenwart* (Zeitschrift f. Philosophie u. philosoph. Kritik. Bd. 112, p. 161 ss. Leipzig). Thomas v. Aquino und Kant., Berlin, 1901. *Geistige Strömungen der Gegenwart*, 1909, a jiné. Spisy Paulsenovy, zvláště jeho *Philosophia militans* (Kant der Philosoph des Protestantismus, Katholizismus und Wissenschaft), Berlin, 1901. Immanuel Kant, Stuttgart, 1898. Chamberlain, *Die Grundlagen des neunzehnten Jahrh.*, München, 1903, 2. sv. (1 vyd.). Chamberlain, *Immanuel Kant*, München, 1905. Sabatier-Baur, *Religionsphilosophie*, Freiburg in Br., 1898. Sabatier-Sterzel, *Die Religion und die moderne Kultur*, Freiburg in Br. 1898. Tröltzsch, *Die christl. Weltanschauungen u. die wissenschaftl. Gegenströmungen* (Zeitschrift für Theologie u. Kirche, Freiburg in B., Jahrg. 1893, p. 493. ss. Jahrg. 1894, p. 167 ss.). Wobbermin, *Verhältnis der Theologie zur modernen Wissenschaft* (Zeitschrift f. Theologie u. Kirche. Jahrg. 1900, p. 375. ss.) *Weltanschauung*, Berlin, 1900 (snůška prací rozličných odborníků na poli otázek filosoficko-náboženských). Velmi hluboké pohledy do moderní vědy a jejích nejkrásnějších směrů skýtá sbírka spisů pod jménem *Bibliothèque de Philosophie scientifique*, Paris, éd. 1. E. Flammarion. Dopodrobná vypočítí celou sem spadající literaturu je přímo nemožným, ježto vzrůstá co den jako lavina.

k etymologii slova, rozumí vědou moderní vědu mladou, časovou, naši, proti vědě věků uplynulých, vědě staré a zastaralé, nepraktické a hyperkonservativní, nepohodlné a nepěkné. Rozdíl mezi vědou moderní a vědou dřívější jest asi jako rozdíl mezi starou, scvrklou babkou, pohodlnou a bohatou, ale přece jen přežilou, a dívkou mladou a rušnou, plnou vášní a náladových záchvatů, ale i schopnou přinést štěstí, nový, krásný život. Nebo chcete-li, jest rozdíl ten asi jako rozdíl mezi kloboukem ženským, o sobě třebas skutečně pěkným, avšak z mody vyšlým a kloboučkem modním, moderním, fantastickým, ale okamžitému vkusu odpovídajícím. Něco nahodilého jest ten rozdíl, a vlastně oprávněného, jako věčně jest v právu mládí před stářím, přítomnost před minulostí, život před smrtí...

Jiní zase, hlouběji nazírajíce do věci, při otázce vědy moderní maně se zastavují při jménech Darwin, Haeckel a j., při ohromných pokrocích novější vědy přírodní, avšak i při poklesnutí mravním, společenském, náboženském, do něhož víc a více zabředá lidstvo...

Ještě jiní pak myslí při vědě moderní snad na Harnacka, Delitsche, Renana, Loisyho, Murriho... a na jich odpadodvíry Kristovy, na jich nepřátelství vůči církvi a jejím zřízení...

Ale tím vším nevyčerpává se pojem vědy moderní, ani věčnou protivou starého a nového, ani několika snad náhodou rozkřičenějšími jmény novodobých učenců, ani jednotlivými, třebas o sobě přesmutnými zjevy časovými; toto všecko ještě není moderní věda.

Moderní věda jest system.

Abych všecko v jeden uvedl soubor.

Moderní věda jest především právě věda. Co nahoře bylo řečeno o vědě, o jejím poměru k pravdě, k člověku, platí

svou měrou i o vědě moderní. Intensivněji než každá jiná věda před ní bádá a hledá i věda moderní pravdu. Nad to pravdu nám bližší, příměji nás se dotýkající, tudíž i více nás zajímající. Aniz pak lze popřít, že v přemnohých věcech vynesla z tajemných šachet přírody, prostoru a času nevidané dosud poklady vzácných pravd a výzkumů . . . Nemůžeme tudíž, a ani nesmíme zcela ignorovati vědy moderní, jak níže o tom bude řeč, i kdybychom plně znali a uznávali její zásadní jedovatost. Jen o to běží, aby ne každý tou vědou plně se zanášel, a ne bez přiměřené příčiny, aniz bez náležité opatrnosti. Jako sahá někdy katolický theolog po knize theologického badatele protestantského, která jiným má zůstatí nepřístupnou . . .

Avšak předběhl jsem se ve svých myšlenkách.

Tedy především dlužno míti na zřeteli, že věda moderní vědou jest. Co dále neméně důležité, ano snad důležitěji je věděti, jest, že věda moderní jest vědou pracující svou vlastní metodou, rozličnou od method jiných věků a jiných věd, s čímž i mnohé její od jiných věd se různící výsledky souvisí.

Mám to vysvětliti příkladem? Za všech dob bylo v církvi jedno učení o mravech. Ale věda o mravech, která to učení chtěla a měla systematicky vystihnouti, nebyla vždy stejná. Dlouho kolísala mezi extrémním rigorosem a stejně zhoubným laxismem, až se ocitla u aequiprobabilismu sv. Alfonse církvi schváleného a v praxi (ve slovích se to ještě popírá) nyní vše ovládajícího. Odkud ty rozdíly mezi vše zatracujícím Wendrochiem a vše odpouštějícím Caramuelem, a střední cestou se ubírajícím sv. Alfonsem? Všichni tři projednávali vlastně jednu a tutéž věc, katolickou morálku. A všichni tři měli úmysl nejlepší, pověděti pravdu, prospěti duším. O d r ů z n ý c h v ě d e c k ý c h m e t h o d, k nimž každý z těch tří mužů se přiznával. Methoda každého z nich pak závisela na nejvyšším principu, od něhož každý vycházel. Kdo pramen otrávil, otrávil i potok, který z něho prýští.

Anebo vezměte jiný, ještě případnější příklad. Znáám jest výrok, nisi Lyranus lyrasset, Lutherus non saltasset. I Lyranus i Lhuter vykládali sv. písma, ano jak přísloví právě uvedené svědčí, byl Luther v nejednom žákem Lyranovým. A přece zeje mezi oběma exegety propast tam theologie protestantské, zde theologie katolické, zde pravověrné, tam bludné. Opět se táží, odkud ten rozdíl? A opět odpovídám, od vědecké metody a od nejvyššího principu, na němž metoda každého z obou mužů spočívala. Lyranus uznával při svém výkladu autoritu církve jakožto Bohem pověřené nejvyšší učitelky ve věcech víry. Luther tuto autoritu popřel a potupil.

Co jest protestantismus ve víře Kristově, jest věda moderní ve vědě vůbec. Otcem protestantismu jest Luther, formálním původcem moderní vědy jest Immanuel Kant. Luther ovládl v protestantismu autonomií křesťanství od neomylného vedení církve, Kant ovládl ve vědě moderní autonomií rozumu, vědy odtržené od každé autority vůbec.

Světový názor křesťanský i ve vědě, vychází z přesvědčení, že člověku jest možným poznati objektivně pravdivě svět smyslový, i intelektuální.¹⁾ Vědecky formulovala a odůvodnila tuto fundamentální větu scholastika, přijímajíc za své, avšak i zdokonalujíc učení velikého Stagirity. (Názor světový hellensko-křesťanský.) Theorie poznatková aristotelicko-scholastická vrcholí ve větě, že předmětem poznávání našeho není nic jiného, než sám skutečný svět, vnější a vnitřní, pokud se způsobem svým (smyslně nebo intelektuálně) rozumu poznávacímu zjevuje a jemu se vtiskuje.

Rozeznává tedy theorie tato věc dvojí: svět, jenž má býti poznán (smyslový a vnitřní) a duši poznávající. Předmět

¹⁾ Zde upozorňuji na uvedené již spisy Willmannovy, Mercierovy a Glossnerovy.

poznání rozhoduje, jest měřítkem při poznávání světa, při úsudku na základě toho poznávání pronešeném; podnět, duše poznávací, jest při tom poznávání trpná, určována světem stávajícím ve svém úsudku.

Proto jest dle soustavy aristotelicko-scholastické poznání naše především objektivní, věcné.

Nestaví na subjektu poznávacím, ale na všem, co jest, co se stalo, na věci, v říši smyslové i nadsmyslné.

Uznávajíc všechno stávající a budující na něm, uznává i právo a nároky, které svět mimo nás, na nás má neb mítí může.

Tím vším staví zároveň poznatková theorie aristotelicko-scholastická neochvějný vědecký podklad nejen pro nejvyšší ideje Boha, zjevení božího, pokud skutečně jsou, avšak i pro neporušitelnost ideálních statků v člověčenstva vůbec.

Těmito větami asi vyčerpána jest nejhlavnější, nejcennější a podstatná část světového názoru hellenisticko-křesťanského. Co s ním ještě souviselo, bylo důležitosti jen podřízené a nerozhodovalo.

Tak jmenovitě aprioristické nazírání na život a na přírodu, které ze zákonů myšlení snažilo se vysvětliti záhady přírody a světa. (Vzhledem k přírodě je kterýsi moderní spisovatel nazývá případně „teleskopickým“, takorča jen ku všeobecným konturám jednotlivých zjevů obráceným, oproti našemu „mikroskopickému“ studiu přírody.)

Tak názor geocentrický o poměru člověka ku světu a ku věcem mimo něj.

První otřesy názoru hellensko-křesťanského staly se na periferii, ne ještě v samém centru, a vyšly od vědy přírodní. Nedivno, že církev smířila se tak váhavě a těžce s některými sem spadajícími objevy.

Roku 1543. zemřel královecký kanovník Koperník, a ještě téhož roku vyšlo jeho dílo *De revolutionibus orbium coelestium*. Jím zvrácen dosavadní názor geocentrický (a vlastně anthropocentrický) a zavládl systém heliocentrický. To byla revoluce v nazírání na svět, která nemohla zůstat bez následků na nazírání na člověka samého.

Jméno Galilea Galileiho značí druhý, a snad ještě mohutnější obrat, revoluci na poli vědy. Jím počíná ve vědách přírodních způsob zkušební, metoda experimentální, která pochovala antickou filosofii přírodní a zrodila moderní přírodovědu.

Těmi výzkumy otřesena byla ve svých základech důvěra v pravověrnost dosavadního křesťanského, aristotelicko-scholastického názoru světového ve vědě.

Nezapomínejme, že skoro v téže době Lutherem těžce byla zraněna autorita církve a snížena autorita křesťanské myšlenky vůbec.

S pole poznávání a života praktického již přelétaly žhavé jiskry na pole čistě theoretické o pravdě. Povstávají nové systémy filosofické, učení křesťanskému cizí, ba nepřátelské. Brzo rozšířen boj na vlastní jádro názoru křesťanského, na jeho přirozené základy, na přirozenou pravdu samu. Ta a možnost jejího poznání stává se ve filosofii problémem. Descartes, Locke, Hume byli v tom zápolení přední nepřátelští učitelé a vůdci.¹⁾ V jejich šlepějích kráčel a zhoubné dílo jejich dokončil Immanuel Kant.

Podstatné jádro filosofie Kantovy,²⁾ jeho theorie poznatková, jest asi toto.

¹⁾ Bližší o tom viz A. Riehl, *Zur Einführung in die Philosophie der Gegenwart*. 3. Aufl. Leipzig, 1908.

²⁾ K této části viz literaturu nahoře uvedenou. Ze spisů Kantových zvláště jeho „*Kritik der reinen Vernunft*.“ O Descartovi jakožto předchůdci Kantově

Jestliže filosofie aristotelicko-scholastická¹⁾ učinila „naivní“ víru ve skutečnost světa mimo nás základem své theorie poznatkové, vrcholí poznatková theorie Kantova v pochybnosti o existenci světa vnějšího jakožto předmětu našeho poznání. Svět vnější není jí při poznávání ničím jistotným (a tudíž, kde běží o mravní nároky, závazným), nýbrž problémem, jehož vědecké jistoty člověku nikdy nebude možným se dopídití, protože není pevného mostu mezi rozumem poznávajícím a oním světem vně existujícím. Poznáváme jen idee, ale nikoli věci, tou větou asi vysloven podstatný smysl poznatkové theorie Kantovy. Idee však vznikly přirozeně z rozumu, jsou proto nutné, avšak jenom subjektivně.

Naše úsudky o věcech jsou tedy *synthese a priori*, bez pevného podkladu skutečnosti. Jsou *slepé*, nemajíce *objek-*

¹⁾ Filosofii sv. Tomáše Aq. doporučil P. Leo XIII. encyklikou *Aeterni Patris*, ze dne 4. srpna 1879. Nepřímou učinil totéž v encyklice ku kleru francouzskému, ze dne 8. září 1899 (*Le canoniste contemp. a. 1899.* p. 547. ss.). Táž encyklika se obrací i proti Kantovi, ale nejmenuje ho (srvnj. p. 553. ss.). Proti falešné subjektivistické filosofii moderní doporučuje církev scholastiku jako „jedině pravý, jedině jistý systém filosofický“, který ve spisech velkého Aquináta se nejčistěji a nejjasněji vyjadřuje.“ (Ehrle, *Die päpstl. Encyklika v. 4. Aug. 1879 u. die Restaur. der christl. Philosophie.* M. L a a c h e r Stm. 1880). —

Zásadní spor, v němž se ocitla filosofie moderní s učením křesťanským, zvýšil jednak význam thomistické scholastiky, jakožto protileku proti této filosofii, jednak též se jím vysvětluje zaryté nepřátelství všech moderních, i t. zv. katol. Moderny, proti scholastice. Se strany i dobrých katolíků někdy na scholastiku útočeno též z neznalosti pravého stavu věci. Tak na př. v Pernter, *Voraussetzungslose Forschung, freie Wissenschaft und Katholizismus*, Wien, 1902 (str. 25. „So wird die großartige Leistung des heil. Thomas, der das Wissen seiner Zeit so innig in sein theologisches System zu verweben wußte, in den Händen kurzsichtiger Epigonen zum Unheile, nicht nur für denjenigen, der gegen die Schulmeinung fehlt, sondern für das Ansehen des Katholizismus in der Wissenschaft im allgemeinen. (Dodatečně tu upozorňuji na Heiner, *Die Maßregeln Pius d. X. Paderb., 1910.* hl. 2.: *Das Studium d. scholast. — thomist. Philosophie u. Theologie als Abwehrmittel gegen den Modernismus.*)

tivní platnosti. Jsou pouhým výronem nálady duševní subjektivní.¹⁾

Moderní, Kantova theorie poznatková nepopírá naprosto světa, ale činí jej závislým na formách poznávacích. Těžiště lidského vědění není ve věcech, v objektu, ale v osobě, subjektu. Tudíž i naše poznání jest především osobní, subjektivní, a tím i relativní.

¹⁾ Kantův interpret, H. Chamberlain (Kant, p. 387. s.) to líčí takto: „Bei Kant erst kommt der Mensch zum Bewußtsein über sein eigenes Mythenbilden. Kant's kritisches Werk ist der Kopernikanische Wendepunkt in der Geschichte unseres geistigen Lebens.“

„Hiermit fällt aber nicht allein die mehr oder weniger bewußt geträumte oder gedachte philosophische Mythe, sondern es fällt auch die völlig unbewußte Voraussetzung unseres täglichen Lebens, das naive Urdogma aller Dogmen: daß nämlich unsere Wahrnehmungen sich auf Dinge bezögen. Nach der soeben dargelegten Auffassung Kant's verhalten sich vielmehr Denken und Anschauen wie zwei einander gegenüber aufgestellte Spiegel, von denen ein jeder dem andern die Bilder zurückwürft, die er von jenem empfangen hat, und keiner von beiden jemals beurteilen kann, ob das in ihm sich gestaltende Bild — das er ja doch immer nur im anderen Spiegel, gegenüber, erblicken kann — einem ausserhalb vorhandenen, konkreten Gegenstand genau entspricht... Lassen Sie mich das hierüber (wie Kant's Auge die Welt erblickte) zu Sagende in eine Formel zusammenfassen.“

Was wir im gewöhnlichen Leben Dinge nennen, sind Erscheinungen. Was wir etwa hinter den Erscheinungen vermuten, sind Gedankendinge, das heißt leere Begriffe, bei denen sich nicht denken läßt, weil sich dabei nichts Anschauliches vorstellen läßt, also ein Nichts. Das Ich von den Dingen loszutrennen, ist unmöglich; auch das Ich ist also Erscheinung, und auch was wir hinter ihm suchen, ist ein Gedankending, genauer gesprochen eine blinde Vorstellung, ein Nichts. (Podtrženo v originále.)

„Ich bitte über diese Worte so lange nachzudenken, bis Sie ihren Sinn rein anschaulich erfaßt haben und somit begreifen, daß alles was uns umgibt und alles was wir selber sind und worin wir leben und weben, buchstäblich „Gleichnisse“ sind — wie der Dichter sagt — und „Erscheinungen“ (nicht Dinge an sich) — wie der Philosoph sich ausdrücken muß.“

„Von dem Ding wissen wir also nichts, sondern nur von Erscheinungen.“
Viz tu ještě str. 666. ss. tamtéž.

Dle té teorie jest vůbec vyloučena možnost, dokázati vědecky, přesně, jsoucnost Boha¹⁾, nesmrtelnost duše, svobodu vůle, víru zjevenou atd. Tím již také padají základy mravnosti, přísná závaznost povinnosti. Poněvadž však bez víry v Boha a bez mravnosti nemohlo by obstáti lidstvo, připouští i Kant víru v Boha a povinnost mravní. Ale, jak již řečeno, ne na základě přísně poznané a uznané pravdy, nýbrž na základě motivů mravních a poslutátů subjektivních. Nedostatek přirozeného, přísně zavazujícího podkladu ve víře a v mravech má nahradili kategorický imperativ sobě samému daný.²⁾

Poznatková teorie Kantova, prohlašujíc autonomii rozumu, roztrhla organické spojení pravdy a dobra a nemohla zůstati bez účinku i na jednání praktické. Ta teorie značí sice jen problém a ne pravdu nade vši pochybnost postavenou, jen systém nazírání na svět a nikoli svět sám, ale přece stala se ve vědě moderní skoro jedinečnou vládou. Vtiskla té vědě svou značku. A s vědou modernímu světu.

¹⁾ Chamberlain, 1. c. p. 381. „So vernichtet z. B. Kant alle angeblichen ‚Beweise‘ für das Dasein Gottes bis in die letzte Wurzel; Gott ist ein praktisches Postulat, etwas, was man glaubt, nicht etwas, was man wissen oder irgendwie denken kann“, a pag. 556: „Natur und Freiheit... Wissenschaft und Religion — sind und bleiben absolute Gegensätze, zwischen denen, wie Kant sagt, eine unübersehbare Kluft befestigt ist, so daß von dem ersteren zum anderen... kein Übergang möglich ist, gleich als ob es so viel verschiedene Welten wären.“

²⁾ Kantův poměr k víře nadpřirozené charakterisoval svým způsobem Heine. „Nachdem Kant in der Kritik der reinen Vernunft den Deismus oder den alten Jehovah selber todgeschlagen hat, folgt auf die Tragödie noch eine Farce: Hinter dem furchtbaren Kritiker steht, den Regenschirm ihm nachtragend, sein alter Diener Lampe, Tränen und Angstschweiß auf dem Gesichte. Da erbarmt sich Immanuel Kant und zeigt, daß er nicht bloß ein großer Philosoph, sondern auch ein guter Mensch ist, und halb gutmütig, halb ironisch spricht er: Der alte Lampe muß einen Gott haben, sonst kann der arme Mensch nicht glücklich sein, sagt die praktische Vernunft — meinerwegen, so mag die praktische Vernunft die Existenz Gottes verbürgen.“ (Religion und Philosophie in Deutschland.)

Veliký zbožňovatel Kantův, H. S. Chamberlain¹⁾ nazývá ho „ničitelem všech systémů“ (Vernichter aller Systeme), jako již Kantovi vrstevníci ho v tom smyslu jmenovali „philosophus conterens“, „der Alleszermalmer“ (M. Mendelsohn). Tentýž Chamberlain přirovnává ho, „jakožto dokonalého objevitele nového, moderního duchovního světa“, Koperníkovi a praví, že „Kant jest pravou žulovou skálou (rocher de bronze) nového našeho názoru světového“. ²⁾ Ano neostýchá se o něm tvrditi, že v „v díle toho muže jest obsažena největší revoluční síla dějin světových“. ³⁾ A má snad pravdu. Neboť nikdo před ním nevnesl takového rozkladu do přirozené pravdy, a tím i do organicky s ní spojené její sestry, dobra, jako protestantský Immanuel Kant.

Kantův poměr k naukám víry charakterisoval jiný jeho žák a obdivovatel, Paulsen, ⁴⁾ takto:

¹⁾ Cfr. Die Grundlagen des neunzehnten Jahrh. II. Hälfte, p. 923., p. 924.

²⁾ O tom novém našem názoru světovém praví Chamberlain (l. c. p. 919.): „Vielmehr ist unsere Weltanschauung in direktem Gegensatze zur hellenischen und zur christl.-hellenischen Philosophie entstanden“. Na str. 984. nazývá Kanta „den Luther der Philosophie“, „den Vernichter aller Systeme“, a na str. 946. praví: „Kant ist der Fortsetzer Luthers, was dieser begonnen, hat Kant weiter ausgebaut.“ „Erst Kant hat das Truggebäude der römischen Theologie endgiltig zertrümmert...“ Opravdu? A jen římskou theologii Kant rozbil?

³⁾ Chamberlain, Kant, p. 700. „Vielleicht ist es ein Glück, dass man bisher, mit wenigen Ausnahmen, Kant in seinem wahren Ziel und seiner wahren Leistung so selten verstanden hat...“

„... Ebenso sehr wie Luther wäre Kant berechtigt gewesen, das stolze Wort zu sprechen: hier stehe ich, ich kann nicht anders (známá fabula); denn wie Sie soeben an meiner Schilderung gesehen haben, wer zu diesem Standpunkte Kant's sich bekennt, ist ringsherum von Feinden umgeben; alle Machthaber der Welt hat er gegen sich. In dem Werke dieses Mannes steckt die größte revolutionäre Kraft der Weltgeschichte. Er... stellte sie hin, wie man in der Nähe volkreicher Städte Sprengstoffe sorgsam unnahbar aufzuspeichern pflegt...“

⁴⁾ Philosophia militans (čl. „Kant der Philosoph des Protestantismus“), p. 43. s.

1. „S pokrokářským osvětářstvím přiznává se (Kant) k učení o autonomii rozumu: ten jest nejvyšším soudcem ve všech otázkách, co jest pravda a co lež, co jest dobro a co zlo. Od toho soudce nelze se již odvolati k jiné instanci, aniž může jakým zjevením jeho výrok býti obmezen...

2. (Kant) „jest anti-dogmatický, ano může se říci anti-intellektualistický. Jest přesvědčen, že spekulativní rozum není s to, opřítí vydatnými důvody náboženství a víru....

3. „Jest nejrozhodnějším zastancem možnosti a nutnosti, aby člověk se spravoval praktickou věrou rozumovou (praktischer Verunftglauben). Toť vlastně jeho dílo, že činí intellektualistickou nevěru základem víry mravní. (Er macht eben den intellektualistischen Unglauben zur Grundlage des moralischen Glaubens)...

„Že tím myšlenkově dokonáno, co již v původním protestantismu bylo obsaženo jakožto tendence základní ale ještě nejasná, nepochybuji ani v nejmenším. Především ‚autonomie rozumu‘. Již Luther se jí rozhodně dovolával vůči všem autoritám pozemským (ve smyslu protest.); i papež i sněmy se mohou mýlit. Autoritu (božskou) bible ještě jaksi uznával; a přece i vůči ní se opírá o svou jistotu ve víře (Glaubensgewißheit), kritizuje a odmítá jednotlivá učení, která s tou jistotou se nesrovnávají, ale i zaplétá se sám v protivy a spory. Kant činí tu poslední důsledky...”

Ne nadarmo nazývá se Kant „filosofem protestantismu“. Ne snad proto, že by jeho učení protestantismu bylo nějak příznivo, nebo jen že by méně mu bylo záhubným, než učení katolickému. Ale že, jak právě řečeno, až ku posledním důsledkům dovedl rozkladné dílo Lutherovo v lidstvu. Luther

první položil podkopy pod pravdu nadpřirozenou, zjevnou. Kant tak učinil s pravdou přirozenou, vědeckou.

Moderní filosofie, zvláště po Kantovi, jest filosofie anorganická, autonomní, t. j. oděraná od organického spojení s celkem, s lidstvem, se životem. Všecko anorganické má tendenci rozpadnouti se v částky menší a menší, od sebe neodvislé, nic společného mezi sebou nemající. Ve vědě moderní se ta snaha nazývá kletbou specialismu.¹⁾ Specialismus

¹⁾ Proti neblahým důsledkům vědeckého specialismu ozývají se pořád energičtější hlasy z táborů nejrůznějších. Ale že tento v pravdě neutěšený zjev organicky souvisí s moderní vědou samou, buď se nezná, nebo znáti nechce. Moderní prof. protest. Stange (Moderne Probleme des christl. Glaubens, Leipzig, 1910, str. 12. ss.) praví: „Ein charakteristischer Zug der modernen Wissenschaft besteht... darin, daß sie auf den Kleinbetrieb angewiesen ist.... der moderne Gelehrte ist grundsätzlich Spezialist. Nun ist aber das Spezialistentum immer dem Banausentum nahe verwandt. (Banausentum: duch. chlebařství.) Und es ist deshalb auch kein Wunder, daß die Auffassung des Lebens, welche in den Kreisen der Gelehrten die Herrschaft gewonnen u. von da aus in weitere Kreise sich verbreitet hat, durch und durch banausisch ist. In den Kreisen der Philologen und Historiker findet man heute nur ganz außerordentlich wenige, für welche das Leben und die Welt nicht mit ihrer Spezialwissenschaft zusammenfällt...“

„... Der Fanatismus des Spezialistentums läßt gar nicht einmal die Empfindung aufkommen, wie groß die Beschränktheit ist, deren man sich rühmt. Diese maßlose Überschätzung des Einzelwissens ist aber das größte Übel in unserer modernen Bildung...“

Přírodozpytec Francé (Der Wert der Wissenschaft, Zürich u. Leipzig, 1908, pag. 66. a j.) praví: „Das Leben eines richtigen Naturforschers ist jetzt die vollkommene Widernatur. Er sollte blühen, um im Alter Früchte tragen zu können, er blüht aber immerzu, bis er verdorrt...“ Jako příčinu toho uvádí právě ono vědecké odbornictví. „Und so ist der in rastloser Tätigkeit ersterbende ‚Spezialist‘ die notwendige, dem Zeitgeist entsprechende und deshalb an ihm seine Stütze findende Form des ‚gelehrten Menschen‘. (Podtrženo v originále.) Hilty (Das verschleierte Bild von Sais, Politisches Jahrbuch der Schweizer. Eidgenossensch. 1908, p. 6. ss.): „Diese Spezialisierung hat aus einem erheblichen Teil der modernen Mediziner philosophische Materialisten oder Atheisten, im besten Falle Agnostiker gemacht.“ A dodává, že stejně nebezpečí hrozí odborným právníkům atd. Cfr. též Saitschick, Quid est veritas, p. 38. ss. Weltanschauung, na rozličných místech.

jest podstatnou známkou ale i chloubou vědy moderní, a nedá se upříti, že specifikací práce věda nejednoho cenného dodělala se výsledku. Ale touže specifikací vědecké práce vzrostl a ještě pořád roste úžasně učenecký, v duši své rozervaný, ano duševně obmezený proletariát, který bude brzo nebezpečím pro lidstvo. (Tak získala specifikací práce ruční v továrnách výroba, zmohl se velkokapitál, ale ztratil dělník na své lidskosti, ano ztratilo lidstvo.)

Seděl jsem před málo lety s ctihodným patriarchou německé katolické filosofie, s dvorním radou Willmannem a rozmlouval s ním o cílech, vlastnostech a nebezpečích moderní vědy. Jako balsam linula se mi do duše jeho slova, plná důvěry v katolickou věc a konečné vítězství katolické idee. A když znovu s nějakou otázkou tím směrem k němu jsem se obrátil, odpověděl mi s důrazem: „Není vědy moderní, to všechno jest jen hromada písku — nur ein Sandhaufen!“ Co ještě snad schází, aby výrok slavného učence byl plnou pravdou, za nedlouho se doplní, bude-li moderní věda, věrná svému autonomnímu principu, pokračovati tak dále. Dnes sice již i tím směrem počínají se ozývat hlasy varovné, ale jest otázka, zda-li věda moderní, nemá-li sama sebe se vzdáti, obrátiti může.

Moderní věda, která vyšší statky víry a mravnosti vydala v šanc subjektivismu, vášni jednotlivcově, jest podstatně vědou věcí vnějších na úkor života vnitřního, věcí vedlejších na úkor požadavků lidstvu podstatných, časnosti na úkor věčnosti. Všecka opačná slova jsou právě jen slova, fráze, již povrchním pozorováním života usvědčená ze lži. Není tedy náhodou, ale vytrysklo ze samého ducha moderního, že doba naše s takovým hladovým chvatem, s takovou houževnatou energií se vrhla na studium přírody, očekávajíc od něho náhradu za znevážené a ztracené poklady vnitřní, ano spatřujíc v něm svého bůžka, když se již jednou vzdala víry v Boha. Dnes i o

tom studiu jiné poznání počíná si klestiti cestu.¹⁾ Zda-li to poznání pronikne až ku samým prvním pramenům bludu?

Vždycky byly vzájemné styky mezi filosofií a mezi vědami ostatními. Viděli jsme nahoře, jaký vliv měla experimentální metoda novodobé vědy přírodní na vývoj filosofie vůbec, theorie poznatkové pak zvlášť. Navzájem zase filosofie moderní nejen všeobecně přispěla k neobyčejnému rozmachu věd přírodních za našich časů, nýbrž ona to byla, která těm vědám dala dva směry, křesťanství nejprotivnější, Darwinův evolutionismus a Haecklův materialistický monismus.²⁾

¹⁾ Cfr. Joel, *Philosophenwege*. Ausblicke und Rückblicke, Berlin, 1901, pag. 38. „Halb eingerostete Federn schreiben noch immer vom ‚Zeitalter der Naturwissenschaft‘. Aber es mehren sich die Zeichen, die Kundgebungen, die dieses Zeitalter zu Grabe läuten“. Zatím co člověk podnikal skvělé, výbojné výpravy do říše přírody vůkol sebe, pustla jeho vlastní domácnost, myslím jeho celý vnitřní život a co s ním souvisí. Právě pod vlivem a dojmem bohaté, na oněch výpravách nabyté kořisti, stala se člověku jeho vlastní zanedbanost, ne-li zpustlost, osudnou, kritickou. Odtud si vysvětliti ono pořád naléhavější dovolávání se „studii lidských“, mravních, sociologických, politických. Otázky mravní staly se dnes obtěžkací zkouškou pro cenu oněch stkvělých vydobytí v říši přírody, pro veškeru na těch vydobytech založenou moderní naši kulturu.

²⁾ Možno říci, že až po veřejné vystoupení Darwina skoro všichni přírodopytci se přiznávali k názoru při nejmenším theistickému. Nějak protikřesťansky učiti nebylo jich vlastností. Koperník, Kepler, Galilei, Newton byli opravdovými křesťany. Filosoficko-osvícenské bludy věků předchozích byly majetkem jen jistých privilegovaných tříd, vlastně lidí, a i ty daleko se lišily od naší radikálnosti a útočnosti vzhledem pravd sv. víry. Teprv od Darwina roste a vzrůstá se jako lavina materialistický „přírodovědecký názor světový“, jenž znamená radikální zervání skoro všech rozdílů mezi člověkem a zvířetem a jenž stává se pořád více novým „náboženstvím“ již i širokých mass lidu. V jeho středu nachází se Darwinovo heslo o vývoji. (If evolution is a fact, atheism is established — je-li evoluce faktum, jest ateismu hotovou událostí. *Hibbert Journal*, Octobr. 1909. Rowne, *Darwin and Darwinism*.) V letech sedmdesátých minulého století dosáhl svého vrcholu. Později ustupuje jiným vědeckým heslům a směrům, až zase Haecklovými „Welträtsel“ (1899) nového nabyl lesku u lidí, jimž právě se hodil a kteří si ho zasloužili. Dnes jsou to již překonaná stanoviska. Dnes se všeobecně doznává, že v tom hnutí neměla hlavní

Že v Darwinismu, Haeckelismu, agnosticizmu a jiných t. zv. přírodovědeckých systémech výzkumy samy hrály roli dosti podřadnou, moderní názory filosofické pak roli hlavní, pořád více se uznává. Jakož vůbec i Darwinismus i Haeckelismus skoro jednomyslně se dnes pokládají za přemoženy a opuštěny ve vědách přírodních.¹⁾

slovo opravdová, empirická věda přírodní, ale „metafysika“, theorie povstala v hlavách mužů od Boha odpadlých a na přírodu falešně se odvolávajících. Dnes se ví, že věda přírodní o sobě neschopna jest dáti nám scelený názor světový, a že tam, kde člověk přece toho se pokouší, „ponižuje se důstojnost lidská pod zvíře“, „zraňuje se lidstvo v nejvyšších svých snahách náboženských a mravních“ (Wiesner). Že „jednostranné zaměstnávání se přírodou pustoší a ochuzuje ducha lidského“ (Du Bois-Reymond). „Dnes jest materialismus ve vlastních vědách skoro naprosto hotov. Mezi vůdčími duchy není ani jednoho, kdo by mu sedl na vějíčku. A kdo ještě dnes mu věří, jsou hvězdy 17., 18. velikosti, nebo též bludičky“ (Adickes). Srovnej zde výtečný článek vid. prof. v. Wiesnera, *Naturforschung und Weltanschauung* v díle *Weltanschauung* a článek Adickes, *Die Zukunft der Metaphysik*, tamtéž.

¹⁾ Viz poznámku právě předcházející. Prof. Adickes, (čl. nahoře) přímo vyzývá přírodovědce postaviti se v čelo v boji proti zbylému ještě v massách (zvláště sociálně-demokratických) materialismu přírodovědeckému (pag. 242. ss. 1. c.). „Die Naturwissenschaft gilt es also zunächst zu gewinnen und dafür zu sorgen, daß ihr die antimaterialistischen Gedanken so sehr in Fleisch und Blut übergehen, daß es bei ihren Vertretern allgemein als rückständig gilt, Materialist zu sein . . . Nichts würde den werdenden Materialisten so abschrecken und den fertigen so deprimieren, als der Vorwurf der Rückständigkeit, erhoben . . . von eben der Wissenschaft, in deren Namen sie zu reden behaupten . . . Dann würde auch das törichte, Schlagwort von der naturwissenschaftlichen Weltanschauung aufhören, die Köpfe zu beunruhigen . . . Als ob die Naturwissenschaft je im Stande wäre, das Ganze der Welt auszumessen u. vor allem: von sich aus, mit ihren Fragestellungen und Arbeitsweisen auch das gestige Leben u. seine Geschichte zu ergünden! . . . Die schönste Frucht der sich (so) entwickelnden, verheissungsvollen Blüte würde dann der Sturz des Materialismus auch in den Kreisen der Afterwissenschaft und Halbbildung sein.“

Kdo by se ostatně o nejnovějších směrech monistických, najmě též o Haeckelismu chtěl krátce poučiti, toho odkazuji na článek Prof. Uhdeho v časopisu *Der Aar* (Pustet, Rgsbg. 1910, Heft 1 und 2).

Za to přebrala moderní filosofie a moderní věda vůbec z věd přírodních ideu evoluční za základní dogma svého vědeckého „credo“. ¹⁾

V moderní vědě historické uplatnily se ony výše jmenované vlivy filosoficko-naturalistické jako dějinný relativismus. ²⁾ Dle toho názoru není vůbec objektivního, pro všechny věky platného poznání. Nýbrž všecko lidské poznání, všechny lidské úsudky, jako vůbec všechna lidská zřízení jsou relativná, t. j. odvislá od nahodilých okolností, od místa, doby, národních tradicí atd., za nichž povstala.

¹⁾ Bergson, L' 'Evolution Créatrice, Paris, 1910. Delage et Goldsmith (Les Théories de l' 'Evolution, Paris, Flammarion, 1909, p. 1. ss.) praví, že idea evoluční jest základem, „idée fondamentale“, našeho moderního „credo scientifique“. O dosahu té idee praví něco níže, že (zároveň s ideou přičinnosti, s ní co nejúžeji souvislou) v duši lidské ze základů vykořeňuje všechnu víru v zázraky a v působení nadpřirozené, navykajíc člověka vysvětlovati si všechno příčinami čistě přirozenými (élimine de la pensée humaine toute idee de merveilleux et de surnaturele... Aucun acte de création miraculeuse, de création aux dépens du néant... nemá zde již místa, atd.). Po vítězství té idee (p. 5.) „byl by člověk neodvolatelně pokládán za poslední článek ve vývoji světa zvířecího, který povstal tak čistě přirozeně, jako všechny ostatní druhy zvířecí.“ A tuto theorii učinili již „od desítek let někteří theologové protestantsí základem při projednávání křesťanských pravd nadpřirozených.“ Více o tom dile Beth (prof. theol. prot. fakulty ve Vídni), Der Entwicklungsgedanke u. das Christentum, Berlin, 1909. Kterak se uplatnila i v katol. Moderně, viz Heiner, Die Massregeln Pius X. geg. d. Mod., Paderborn, 1910, str. 8. s.

²⁾ O vlivu moderních ideí na vědu historickou viz Jahresberichte der Geschichtswissenschaft (Hg. Jastrow), Berlin, 1891, f. XII. od. IV. str. 67. s. (Bruchholz).

Klassicky se tímto směrem vyjadřuje Sabatier (Religionsphilosophie, str. 254. s.): „Früher operierte man (in der Theologie) mit Ideen, vorzugsweise mit metaphysischen Ideen, als mit festen u. unveränderlichen Grössen.... Heutzutage erscheinen uns diese Ideen, auch die erhabensten, nicht mehr mit diesem absoluten Charakter; für uns sind sie das relative Erzeugnis einer geistigen Entwicklung, die wir in der Geschichte verfolgen. Der menschliche Geist verändert sich. Für uns sind diese Ideen nur psychische Erscheinungen, welche durch andere ähnliche

Co tedy vypravují prameny historické, i na de vší pochybnost postavené, o narození a smrti Páně, o jeho z mrtvých vstání, o skutcích sv. apoštolů a j. v., to vše mohlo býti pravdou pro svět, jak tehda žil, věril, cítil. My tu nejen smíme, ale i máme přiložiti měřítko pokroku, poznání, přesvědčení moderního. Pod měřítkem tím neznačí zjevení křesťanské nic více, než pouhý vyšší stupeň přirozeného rozvoje idee náboženské. A jest pochybno, zdali po nás, na místě nynějšího náboženství křesťanského, nenastoupí víra ještě dokonalejší. Zázraky, proroctví a vůbec všechny zjevy nadpřirozené v náboženství třeba ve světle naší kultury a limine odmítnouti.

Tak historický relativismus moderní.

erklärt sein wollen. Mit anderen Worten: die historische Methode hat durchwegs dem Gesichtspunkte der Entwicklung zum Sieg verholfen... Prinzipiell sowohl als tatsächlich steht in den protestantischen Kirchen die Revision der Dogmen auf der Tagesordnung: principiell, weil alle Glaubensbekenntnisse nur relativ sind etc."

V celé řadě článkův pojednává prot. prof. theol., Tröltsch (Christl. Welt, 1903) o otázce „Was heißt ‚Wesen des Christentums‘?“ Přidruže se při tom moderní metody dějepisné. Na základě této metody předpokládá při své práci patero „důležitých“, jak sám praví, „podmínek“. 1. „Verzicht auf die bis zum 18. Jahrh. geltende dogmatische Methode...“ 2. „Verzicht auf den Ausweis einer in der Bibel oder in der Kirche vorliegenden, durch göttl. Autorisation beglaubigten und an ihr erkennbaren Normalwahrheit, die als solche in dieser festen Abgrenzung gegeben wäre;“ 3. „Verzicht auf das Wunder...“ 4. „Mit dieser Beseitigung des Wunders... schwindet auch.. die Instanz der Bibel und der kirchlichen Dogmen.“ 5. „Die Abstraktion des Wesenbegriffes ist auch nicht an die Kirche oder an die Autorität der Kirche gebunden.“

Viz Beth, Das Wesen des Christentums und die moderne histor. Denkweise, Leipzig, 1904, str. 20. s. „Wir sollen von vornherein überzeugt sein, dass Bibel, Wunder, göttliche Offenbarung nicht die Gedanken sind, mit deren Besitz wir an unsere Aufgabe herantreten dürfen. Die evolutionistische Anschauungsweise der Geschichte des menschl. Geisteslebens verbietet uns geradezu, an die Einwirkung von etwas Übernatürlichem zu denken... Cfr. zde též Weingartner, Geschichte u. Weltanschauung, (Kultur, 1900, 3. Heft). Pfeleiderer, Theologie u. Geschichtswissensch. Berlin, 1894. Stange, Moderne Probleme des christl. Glaubens, čl. Theologie u. Wissen-

Filosofie, přírodopis, historie převzaly v naší době ve vědách úlohu vůdčí. Nedivno tudíž, že jejich metody a principy, ale i jejich bludy přešly do všech věd ostatních, vyjma snad jedinou theologii katolickou. Dnes již právo, sociologie, národní hospodářství, medicína, kulturní dějiny, a vůbec každá věda, ano každý román a každá novelka,¹⁾ pokud se dotýkají posledních otázek člověka, a pokud stojí na stanovisku moderním, obsahují hojněji neb řídkěji věty, které jsou v základním sporu s pravdami náboženství křesťanského. Sám „orgán vědy“, logika, nezůstala prosta moderní kolísavosti (Stuart Mill a j.).

III.

Přicházím k důsledkům z řečeného. K poměru, který zaujímá víra, a který tudíž zaujati musíme i my, služebníci víry, nejdříve k vědě vůbec a pak speciálně k vědě moderní.

Co se tedy týče poměru vědy samé k víře, rozumí se samo sebou, že nestává mezi nimi opravdového sporu,

schaft (str. 227. ss.) a Hibbert Journal, octob. 1909, str. 166. ss. Tennant, Historical fact and religion. Kam až ona část protest. theologie, jež se přidržela evolutionismu a relativismu, dospěla, uslyšíme později. Zde jen mimochodem budíž poznamenáno, že na tom stanovisku stojí všechny čelnější spisy kulturně historické vůbec. Baldwin (z angl. přeložil Ruedemann), Das soz. u. sittl. Leben, Leipzig, 1900. Frobenius, Probleme der Kultur, Berlin, 1901, Breysig, Kulturgesch. d. Neuzeit, Hellwald a j.

O účasti katol. Moderny na tom principu viz Heiner, l. c. p. 9.

¹⁾ Zde poukazují na známého i u nás štyrského něm. básníka Rosseggera, jehož všechny, i zdánlivě nevinné spisy prosáklé jsou duchem moderním, protikřesťanským. Viz o tom Schweizerische Rundschau, 1910. Ostatně jsou to právě romány, jmenovitě pak t. zv. krvavé romány, jimiž vniká v široké massy lidu jistý druh moderní vědy, kterou bych nejraději nazval uličnickou. „Bluttriefende pikante Titel. Bluttriefende pikante Bilder. Bluttriefender, unsittlicher Inhalt in endlosen Wochenlieferungen. Da wird stille Minierarbeit vor allem gegen die kathol. Kirche, gegen ihre Dogmen und Sakramente getan. Wird in einfältig-borniertester Weise der Hass gegen die katholischen Priester und Klosterleute gepredigt...“ Die Wahrheit (München), XXXXIII. Jahrg. strana 2. násl., čl. 50 Mill. Mark jährlich für schlechte Literatur.

anobř že podporují se navzájem, doplňují, zdokonaľují, jako základ a budova na něm vystavená, jako přirozenost a milost nadpřirozená. Proto církev prohlásila ještě na posledním obecném sněmu, prohlašuje i ústy nynějšího papeže Pia X., že jsoucnost osobního Boha, nesmrtnost duše vědecky dají se dokázati, poněvadž tyto dva fakty jsou základními pilíři pro všechny další články víry nadpřirozené. Proto církev vezdy tak houževnatě bránila se a doposud se brání proti otrávení vědy zhoubným jedem moderního, anorganického a tudíž rozkladného subjektivismu. O tom, jak církev právě v dobách největšího vlivu svého vědu každou pěstila, ji takorůka na srdci svém zachránila a odchovala, budiž tuto jen mimochodem zmíněno.

I sama věda, pokud není modernismem otrávená, doznává, že není protivy mezi tím, co křesťanství učí poznávati jako pevné výsledky pravdy nadpřirozené, a mezi vědou, pokud vědou jest, a ne pouhou hypothesí neb filosofickou konstrukcí.¹⁾

Ve vědě přírodní, které jako žádné jiné bylo zneužito za berana proti názoru křesťanskému, našel protestantský přírodovědec, Dr. Dennert, že ze 300 slavných přírodopýtců a lékařů všech věků jen pět jich bylo odpovědnými nepřáteli učení Kristova. Z ostatních 20 jich bylo ve víře buď chladných, buď čistě negativních, ale 242 jich v Boha věřilo. Při 38 nemohlo

¹⁾ L. Stein, Philosophische Strömungen der Gegenwart, Stuttgart, 1908, str. 313. „Glauben u. Wissen sind Erzfeinde nur in ihren Karikaturen. Ihre Fehde erinnert, wie Spencer einmal sagt, an die beiden Ritter, die sich um die Farbe des Schildes entzweien, ohne zu merken, daß jeder eine andere Seite des Schildes sieht. Die Karikatur des Glaubens heißt: Fanatismus, die des Unglaubens: Atheismus.. Wer dem soziologischen Verhältnis von Glauben und Wissen auf den Grund sieht, merkt bald, daß der Glaube Schrittmacher des Wissens war... Und selbst auf den Höhepunkten des Denkens... sind Glaube und Wissen einander ergänzende Hälften. Ihr Zwist ist Bruderzwist...“

se zjistiti, na jakém náboženském stanovisku stáli. Tedy převážná většina, 92% se jich přiznávalo k víře v Boha! Z nich bylo skoro 39% přísných křesťanů! A tážeme-li se po jich významu a váze ve vědách, byli mezi 32 veličinami prvního řádu jen dva atheisté, Lavoisier a Laplace; dva byli co do víry lhostejní, A. v. Humblodt a Darwin; ostatních 27 bylo pozitivními theisty, z nichž zase 12 otevřeně se přiznávalo k víře křesťanské. Mezi posledními byli mužové jako Koperník, Galilei, Kepler, Newton, Leibnitz, Boyle, Euler, v. Haller, Cuvier, Faraday a Pasteur, tedy právě učenci, kteří moderní vědu přírodní přímo založili a vytvořili!

Sám Darwin, jehož vědeckých „výsledků“ v první míře se zneužívá ve smyslu plýtkého ateismu, doznává o sobě: „Ikdyž největšími pochybnostmi zmítán, nikdy přece nebyl jsem atheistou ve smyslu tom, abych byl upíral jsoucnost Boha.“ A velký i geniální v chemických vědách Pasteur neostýchal se říci: „Při svých pracích v laboratoři se modlím.“

Od posledních as padesáti let zjevy učenců pozitivně věřících stávají se ovšem pořád řidšími. Ale příčinou toho není, jak mnozí myslí a tvrdí, vědecká pravda, fakta ve vědě odkrytá a s údaji náboženskými se snad nesrovnávající, příčinou toho odpadu jest moderní filosofie, rozumování o těch faktech, a ovšem i praktický ateismus, již hned od dětství nebo od let studijních moderní mládež otravující. Vždyť i v našich dobách, i mezi vědci čistě odbornými lze nalézt muže věřící, upřímné křesťany. Pravdu má slavný lučebník lord Rayleigh, když míní: „Že by přesvědčení, kterého se po celý život věrně přidržovali mužové jako Newton, Faraday, Maxwell, že by přesvědčení takové se nedalo srovnati s nějakým směrem vědeckého bádání, jest tvrzení jistotně tak samozřejmě nesprávné, že neuznávám ani potřebným dále je vyvracet.“¹⁾

¹⁾ Hilbert, Christentum und Wissenschaft, Leipzig, 1908, str. 4. násl. Jiné příklady ze života velkých přírodovědců uvádí Heiner, l. c. p. 43. ss. De Cyon

Kdybych praktickým důsledkem měl tuto se zmíniti o poměru, který my katoličtí kněží k vědě vůbec (o studiu věd theologických na jedné a věd moderních na straně druhé tu nemluvíme) zaujati máme, zahrnul bych myšlenky své ve dvě slova :

nepodceňovati vědy, a
nepřeceňovati jí.

Nepodceňovati jí. Jestli pravda, i pravda vědecká, již o sobě jedním z největších pokladů lidských. Nedovedu si představití muže na výši plného lidského snažení stojícího, který, třebaš jinam jsa postaven životem, pro otázky, zápasy, snahy a výsledky vědecké by neměl alespoň vřelého zájmu, alespoň upřímných, srdečných sympatií. Nedovedu si ani mysliti kněze, který sám svědomitě vzdělává záhon vědy posláním a církví mu vykázaný, občas by se nezastavil s radostnou účastí při záhonech jiných pracovníků vědeckých, aby se posílil při práci své, a snad i práci svou rozšířil, oplodnil. Kdo i jednu jen ctnost vzdělává, na všech ostatních aspoň nepřímo má účast. Není ve vědě něco podobného? Nihil humanum a me alienum puto, platí i o vědě, ba o vědě zvláště.

O jiných hlediskách, více praktických, směrem k boji proti falešné vědě, k obraně ohrožených v massách lidu křesťanského statcích víry, tuto ani nemluvíme.¹⁾

Dieu et Science. Paris, 1910. pag. 383. ss. (L' avenir prochain de l' humanité civilisée dépendra de la solution que recevra cette question : existe-t-il antagonisme ou une incompatibilité absolue entre ces deux plus hautes manifestations de l' esprit humain? Příklad budoucnost civilisovaného lidstva bude záviseti od způsobu rozřešení otázky : jest mezi oněmi dvěma nejvyššími manifestacemi ducha lidského — mezi věrou a vědou — antagonism nebo naprostá protiva?) Dennert, Die Weltanschauung des modernen Naturforschers, Stuttgart, 1907.

¹⁾ Zde připomínám slova, která kdysi promluvil P. Lev XIII. (allokuce k učencům d. 7. března 1880): „In rerum naturalium consideratione strenue adlaboretis! Quo in genere nostrorum temporum ingeniosa inventa et utiliter ausa iure admirantur aequales, sic posteris perpetua commendatione et laude celebrabunt.“

Nepodceňovati vědy a nepřeceňovati ji.

Ještě do nedávna zaujímal věda jedině, nejvyšší, ano nikomu jinému nedostupné místo mezi všemi mocnostmi a statky všelidskými. Od ní očekáváno rozřešení všech záhad života lidského. Ona měla dáti lidstvu jiné svědomí, jinou mravovědu, ano skoro jinou duši. Věda měla nastoupiti místo přežilého prý náboženství, stanouc se sama náboženstvím novým a čistším než všechna ostatní. Věda měla státi se spasitelem lidstva od bídy duševní i tělesné, od neštěstí a hříchu . . . Devise na onom francouzském pomníku: „à la science hors de laquelle tout n'est que folie, à la science, l'unique religion de l'avenir“ stala se skoro devisí lidstva — —

Dnes již procítáme z toho vědeckého opojení. Dnes již nikdo zasvěcený neočekává od vědy spásy.¹⁾ Dnes přemnoží počínají si uvědomovati její slabiny a jednostrannosti.

Ukořenů lidstva stojí Bůh, jeho původce, jeho organická síla, jeho život. Ale věda trvá na povrchu věcí. Zná

Srovnej zde též pěkná slova, která o studiu věd přírodních napsal vykladač nejnovějších papežských dekretů protimoderních, Heiner, ve III. hlavě knihy častěji tuto uvedené, str. 37. ss. (Die Pflege der Naturwissenschaft in der Theologie“.)

¹⁾ Ludw. Stein, l. c. p. 311. „Wir sehen heute, nach hundert Jahren ein . . die Wissenschaft ist nicht das letzte, sondern im günstigsten Falle das vorletzte Wort. Gegen unseren unstillbaren Wissendurst schöpfen wir Meerwasser, dessen Salzgehalt den Durst nicht nur nicht löscht, sondern immer aufs neue reizt . . Das Exempel der Welt geht nicht restlos auf in Physik und Chemie. Ein Residuum bleibt, ein Unableitbares, ein Unerklärbares . .“ A něco níže: „Angesichts der nicht wegzuleugnenden Tatsache, dass die wissenschaftl. Theorien u. Systeme von Tag zu Tag wandeln, wechseln, einander ablösen u. verdrängen, ergänzen und vervollkommen, gebietet uns die Ehrlichkeit, den Gedanken einer alleinseligmachenden Wissenschaft als intellektuelle Hybris . . abzuweisen. Jenseits der Welt der Tatsachen, die uns die Wissenschaft demonstriert und deren Umkreis sich von Tag zu Tag erweitert, liegt das gewaltige Reich des Unbetretenen; hinter der wirklichen liegt die wahre Welt.“

Jiné myšlenky o tom na jiných místech.

jen vnější zjevy, odkryla nové síly a zákony, pojmenovala nám mnohé, dříve neznámé věci, ale na otázku naši, co jsou ty věci, jak si vysvětliti ony síly, kdo dal pevné zákony, a v čem záleží život — odpovídá nám nedostatečným, čistě negativním: ignoramus, a dodává k tomu ještě smutněji: ignorabimus.¹⁾ Do

¹⁾ Cfr. Dubois-Reymond, Über die Grenzen des Naturerkennens, a téhož Die sieben Welträtsel. Leipzig, 1891. V přednášce druhé (Die sieben Welträtsel), praví: „Der Probleme (in der Wissenschaft) lassen sich im ganzen sieben unterscheiden. Transzendent nenne ich darunter die, welche mir unüberwindlich erscheinen.

„Die erste Schwierigkeit ist das Wesen der Materie und Kraft.. Sie ist an sich transzendent...

„Die zweite Schwierigkeit ist eben der Ursprung der Bewegung... Da ein supernaturalistischer Anstoß in unsere Begriffswelt nicht passt, so fehlt es an zureichendem Grunde für die erste Bewegung...

„Die dritte Schwierigkeit ist die erste Entstehung des Lebens. Ich sehe keinen Grund, diese Schwierigkeit für transzendent zu halten...

„Die vierte Schwierigkeit wird dargeboten durch die anscheinend absichtsvoll zweckmässige Einrichtung der Natur. Darwin zeigte (??) in der natürlichen Zuchtwahl eine Möglichkeit, sie zu umgehen; mögen wir immerhin, indem wir uns an diese Lehre halten, die Empfindung eines rettungslos Versinkenden haben, der an eine ihn nur eben über Wasser tragende Planke sich klammert, so ist diese vierte Schwierigkeit bis auf weiteres nicht transzendent, wie zagend ernstes und gewissenhaftes Nachdenken auch immer wieder davor steht.

„Die fünfte Schwierigkeit dagegen ist wieder durchaus transzendent: dies neue Unbegreifliche ist das Bewußtsein... Es ist eben durchaus und für immer unbegreiflich, daß eine Anzahl von Kohlenstoff-, Wasserstoff-, Stickstoff-, Sauerstoff- u. s. w. Atomen nicht sollte gleichgültig sein, wie sie liegen, und sich bewegen werden. Es ist in keiner Weise einzusehen, wie aus ihrem Zusammenwirken Bewußtsein entstehen könne...

„Nicht mit voller Überzeugung stelle ich als sechste Schwierigkeit das vernünftige Denken und den Ursprung... der Sprache nur.

„Im regen Zusammenhange damit steht das siebente und letzte Problem unserer Reihe. Dies ist die Frage nach der Willensfreiheit..."

O těchto tajemstvích pak pronáší závěrečný úsudek svým světoznámým: ignorabimus!

Někteří modernější přírodopytci, tak M. Verworn (prof. fysiologie a řiditel fysiolog. institutu v Göttingách; viz jeho dílo: Die Frage nach den Grenzen der Erkenntnis, Jena, 1908, pag. 30. ss. pag. 40. „Unendlich und unbegrenzt wie

hloubky sestoupiti věda nesmí, a kde, puzena jsouc přirozeností lidskou, přece se toho odvažuje, stává se z ní, z experimentální vědy, filosofie, přechází z pozitivní jistoty, na níž si tolik zakládá, do říše dohadů a domyslů. ¹⁾ Proto dala do klatby otázku o podstatě věci. ²⁾ Proto asi raději popřela nejednou Boha, věčnost, svět nadpřirozený, duševní vůbec. Nenašel mraveneček míry, aby změřil horu, a proto řekl: „Není hory — —“. ³⁾

Jako hora nad širou plání, tak vyniká nad lidskou materiální plochost říše duchovní, myšlenka boží. Není to fráze, že z millionů lidí nenajde se snad ani jeden, který by opravdu v nic nevěřil; a ten sotva může býti pokládán normálním. Tak mocné, tak obecné, tak přímé i neuniknutelné jest svědectví, které ta říše vyšší o sobě dává.

A veliká část vědy bázlivě před tou říší zastírá oči, farisejsky ji popírá, hubařsky roztrubuje, že jí nezná, že jí není, že jí vůbec býti — nesmí. T e n t o z j e v, a v ů b e c j e h o m o ž n o s t, j e

unsere Welt ist demnach für uns auch die Möglichkeit ihrer Erkenntnis. Also nur kein lähmendes ‚Ignorabismus‘“), tak skoro napořád extrémní naturalisté francouzští. Ale co na vysvětlení záhad nahoře pronesených uvádějí, neshoduje se nikterak s jich triumfujícími slovy, potvrzuje naopak „zastaralé“ ignoranismus Dubois-Reymondovo.

¹⁾ Keyserling, l. c. p. 25. s. mluví o „Grenzprinzipien zwischen Physik und Metaphysik, (welchen) von beiden Seiten beizukommen ist. Auf empirischem Wege können wir ihnen viel Erkenntnis abgewinnen, nur dürfen wir nie vergessen, daß sie andererseits wieder zu den Bedingungen der Erfahrung gehören und daß infolgedessen unsere möglichen Erfahrungen unmittelbar von den Voraussetzungen abhängen, welche wir zur Erfahrung gemacht haben“ (podtrženo v originále).

²⁾ Z mnohých jiných tu hned uvádím Keyserlinga, l. c. p. 54.: „Suchen wir also die Einheit in der Gesamtheit zu finden?“

„Hier gilt es als Erstes folgendes einzusehen: daß vom synthetischen Gesichtspunkte aus alle Fragen nach ‚ersten Ursachen‘, Anfang, Ende und Entwicklung von vornherein entfallen.“

³⁾ Podobného obrazu o tom užil Schiller. Professor botaniky Reinke (Die Welt das That, Berlin, 1899, str. 7.) píše: „Wir Menschen stehen vor dem Uni-

snad nejtrpčím vysvědčením chudoby pro vědu, která má být pravdou, dcerou Boha.

Našeho vědění přirozeného hlavním podkladem a přímým základem jest země. Nejen v přírodovědách, nejen v zeměpisu, dějepisu, avšak i ve filosofii, i v názoru přirozeném na svět vůbec.

A tato země, jeviště i předmět našeho vědeckého zkoumání, jest proti vesmíru jako kapka vody v nekonečném okeánu.

Co lidstvo o minulosti i budoucnosti té země ví, podobá se zkušenostem jepice, která narodivši se na břehu jezera za krásného letního jitra, chtěla by tvrditi, že nemožno jest, aby jezero kdy bylo zmítáno bouřemi, aby jeho voda zamrzla, aby člověk mohl je vysušiti...¹⁾

Člověk pak tu zemi zkoumající, učenec, podobá se pavouku sprádaajícímu sítě v zaprášeném koutě... Jak slabé jsou jeho smysly, aby jimi pojal i jen tu malou zemi. Jak věčně kolísavé,

versum, wie die Ameise vor einem grossen, majestätischen Palaste, sagt Schiller. Die Ameise kann aber nur mit Ameisenaugen sehen, und ob diese ausreichen, die ganze Pracht und Harmonie des Bauwerkes, wie seine innere Gliederung zu erfassen? Ob Menschaugen und Menschenverstand genügen, um das Weltall zu ergründen? Da hörte ich Autoritäten rufen: Die Begreiflichkeit der Natur im Prinzip, d. h. die Begreiflichkeit für den Menschen müssen wir zur Voraussetzung machen, sonst tun wir besser, die Naturforschung aufzugeben! — Ich stutzte. Doch die Berechtigung dieses Satzes erschien mir bald zweifelhaft. Es erschien mir bald als ein Dogma, ein Vorurteil. Konnte nicht ein Teil der Welt unbegreiflich sein, während für das Erkennen des anderen unser menschliches Ameisenauge hinreicht? Ich erinnerte mich eines Verses von Geibel:

Studiere nur und raste nie,
Du kommst nicht weit mit Deinen Schlüssen:
Das ist das Ende der Philosophie,
Zu wissen, dass wir glauben müssen.“

¹⁾ Kdo se rychle a prostě orientovati míní o ohromné propasti mezi tím, co člověk zná a čeho se mu ještě u vědění nedostává, toho odkazují na spisy protest. spisovatele Bettexa. Jmenovitě budiž toto uvedeno: Bettex, Naturstudium und Christentum. IV. Aufl. (vyšla již nová vydání) 1898, Bielefeld u. Leipzig.

vetché, a přece jen zase na věci nejhrubší obmezené jsou výsledky jeho bádání.¹⁾ Sotva jednu otázku rozřešil, vystává jich sto nových.²⁾ A o té jedné rozřešené otázce platí snad slova kdysi řečená Safíře: A j, nohy těch, kteří pochováli muže tvého (předchůdce), jsou u dveří a vynesou tebe.³⁾

Tu málo platí dovolávat se stejnosti zákonů, celým vesmírem vládnoucích stejně, jmenovitě spektrální analyse, jednoty a rovnováhy sil v přírodě působících, jich nezmarnosti, a jak ještě

¹⁾ Jako ilustrace k hořejší větě stůž zde malá anthologie o vlastnostech etheru (Keyserling, l. c. p. 22. s. n. 2) Herrschel (Familiar lectures etc. pag. 282) postulierte einen diamantharten Äther; heute gilt er den Physikern für gewisse Zwecke als vollkommenes Gallert, für weitere als eine Flüssigkeit in Wirbelbewegung (s. Pearson. The Grammar of Science, pag. 263.); Pearson hat eine Theorie von „ether squirts (strikající) and ether sinks (padající)“ aufgestellt, nach welchem es auch negativen Äther geben muß. Für Sir Oliver Lodge ist er ein incompressibles, aber äusserst elastisches Fluidum, welches wesentlich stetig ist; für Joseph Larmor (Ether and Matter, pag. 77.) ein kontinuierliches Fluidum, in welchem die Atome als Sterne schwimmen und ähnliche Rollen spielen, wie der Zellkern im Protoplasma. Lord Kelwin hält den Äther neuerdings (Baltimore Lectures on molecular dynamics, 1904) für „an elastic medium with finite rigidity but perfectly labile as regards compression“ und derselbe hat seinerzeit das Gewicht des Äthers berechnet und dafür den beiläufigen Betrag von 0.000.000.000.000.0001 gr. für den Kubikmeter gefunden. J. J. Thomson endlich vertritt die Überzeugung (Electricity and Matter, pag. 51.), daß der Äther eine unendlich viel grössere Dichte besitze, als alle übrigen Substanzen; für diesen Forscher ist er überdies nicht stetig, sondern er besitzt eine fibrillarstruktur“ etc.

²⁾ Ludw. Stein, l. c. p. 313. s.: „Am Dünnerand des Wißbaren wird immer die Woge des Glaubens uns umbranden. Das Wissen ist unser Festland, der Glaube das diesen intellektuellen Kontinent umspielende Weltmeer... Je grösser das Territorium des Wissens wird, desto klarer empfinden wir, wie winzig das Reich des Wißbaren und wie endlos, wie unübersehbar das Weltmeer des Glaubens ist und immer bleiben wird. Je mehr wir wissen, desto bescheidener müssen wir werden, zumal ein gelöstes Rätsel uns tausend neue, ungelöste, die wir früher nicht einmal ahnten, zu hinterlassen scheint. So haben die jüngsten physikalischen Entdeckungen, die Röntgen-Becquerelstrahlen, Helium und Radium, die Theorie der Ionen und Elektronen neue Geheimnisse dem erstaunten Blick enthüllt, aber dafür alte Theorien, die für die Ewigkeit wie Granitsäulen festzustehen schienen, ins Wanken gebracht.“

³⁾ Act. 5, 9.

moderní výzkumy přírodní se nazývají. Přes všechno to, přes veliký význam toho všeho, který nijak neupíráme, zůstává a zůstane na vždy faktum, že to, co víme, podobá se „mušlím a škeblím“ na břehu mořském pohozeným, to pak, co nevíme, jest jak „nekonečný okeán“ a jeho nevýslovné poklady.¹⁾

Když objevení nového dílu světa, Ameriky, na zemi nám již odjinud dostatečně známé, když Kopernikovo objevení nového systému slunečního takovou revolucí způsobilo v celém nazírání člověka moderního, že od něho vlastně počínáme v dějinách nový věk, kdo nám řekne, jak by se změnil náš názor o světě, kdybychom nejen okem, ale i ostatním tělem přistáli mohli na Siriu, na Kuřátkách, na Orionu...?

Co za našich dob učinilo vědu — a tu mluvím o vědě moderní — první velmocí, co jí takovou dalo popularitu a moc, jest na prvním místě, že nás obohatila. Že měrou nikdy před tím neslýchanou dovedla ukojiti hlad člověka po příjmech a penězích, po pohodlí, vnějším blahobytu a zábavách.

Ale praví sv. písmo: „Chudoby ani bohatství nedávej mi: uděl toliko potřebných věcí k živnosti mé: abych snad nasycen jsa, nebyl přiváben k zapření tebe, a neřekl: Kdo jest Hospodin?“²⁾ Starý věk hynul nadměrnou chudobou (otroctvím) a zároveň nadměrným bohatstvím (velkokapitalismem) svého pokolení. Síla pak a sláva i požehnání křesťanské doby víry byly mohutné, zdravé stavy střední. Kde blahobyt vnější roste nad obyčej a míru střední (což stejně platí o chudobě), jest nutno i nezbytno, aby rostla i síla duševní, vnitřní těch, kteří jsou jím „oblaženi“. Sám o sobě, bez organického spojení s oním vnitřním činitelem, jest blahobyt darem danajským. Požívačnost

¹⁾ Známý výrok Newtonův.

²⁾ Proverb. 30, 8. 9.

a pravá kultura nikdy se nesnesou. Ale není-li ovládán silnou duší, vede vnější blahobyť přímo k požívačnosti a tím i k úpadku vyšší lidské vzdělanosti.

Přispěla tedy věda neslýchaně ku zvýšení blahobytu vnějšího, a vděční by jí měli za to býti lidé všickni, kdyby byla i povznesla náš nitrný život, naši úroveň mravní. Ale v tom jest její vina, a v tom největší tragika doby, že naší lidské úrovně nejen nepovznesla, nýbrž že nás právě naopak ve všech oborech vyššího lidského snažení rozervala, zeslabila, ochromila. Ve jménu vědou do nedávna skoro jednomyslně proklamované mravní i fysické nemožnosti žiti zdrženlivě oslabena v millionech mládeže obojího pohlaví síla a vůle přemáhati nejnebezpečnější vášně mladých let. Ve jménu Malthusianismu a jiných špinavých teorií lékařských vystěhovala se z nesčetných rodin navždy mravní čistota, vyšší pojmání povinností, a nastěhoval se tam bordelismus a s ním spojená vražda dětí.

Ve jménu věd sociálních a socialistických otráveny milliony dělnictva šalebným snem o budoucím ráji pozemském, na úkor vyšších snah a stránek. A zase ve jménu vědy, velkokapitalismem různě podmaněné, jest dovolen každý přepych, každé vydírání millionů spolubratří, každý útisk a každé vykořisťování slabých a chudých... Konečně ve jménu „vědy“ Darwinovy a Haecklovy člověk jest opicí, není Boha, není pekla, není hříchu, není spravedlnosti — —

Jest to jako se symbolem naší doby, s parním strojem. Pro člověka byl vynalezen, a mohl v pravdě prokázati mu služby neocenitelné. Zatím propadá lidstvo pořád více v porobu stroje, stává se jeho odřeným, zmořeným, duševně vyssátým otrokem, strojem stroje...

Tak pro nás, pro lidstvo, hromadí se millionový blahobyť všech zemí a dílů světa a podnebí. Ale zároveň rostou úžasné

milliony proletářů¹⁾, do millionů bude brzo lidí hladovících, lidí propadajících alkoholismu, příjici, do statisíců samovrahů, šílených a jiných rozervanců duševních. Roste kultura a otročí nás, o t r a v u j e n á s, poněvadž neroste, ale klesá ona vnitřní síla, kterou člověk teprv stává se pánem, vítězem nad kulturou.

Rád vyhledávám zdejší veletrh ideí, které hýbají dobou a světem, universitu a její bohatou knihovnu. Přiznávám se, že miluji to místo, posvěcené vědě, že po chrámu božím je mi nejdražším v babyloně vídeňském. Rád sedávám mezi muži, kteří více méně spravují se heslem: vitam impendere vero, posvětití život pravdě, vědě. Ale nikdy mi ani z daleka nepřipadlo, záviděti těm vědcům, pokládati je za šťastnější neb snad vyšší lidi. Naopak, vždy se mi zdá (a není to osobní pýcha, co tak myslí), že, maje dar svaté víry, jsa knězem božím, něco více mám, čeho oni nemají, a čeho by oni mohli mně záviděti.

„Sedí při ohni a hřeje se na jeho teple. Ubozí, a nepomýšlejí, kdo ten oheň zapálil, ani jak se má udržeti pro budoucnost.“ Ta slova Carlylova platí plnou a snad zvláštní měrou i o těch, kteří vědě žijí a jí se zanášejí. Krásný a závidění hodný jest jejich stav, jen pokud se v něm přibližují pravdě a pravdu hledají. Ale pravda jest sestra dobra, patří k dobru jak theorie ku praxi. Dobro pak, konání povinností, třebas ne pro jednotlivce, tož pro celek, pro lidstvo, stojí a padá s náboženstvím. Proto jest náboženství onen svatý oheň, na němž se zahřívá a zapaluje každý vyšší idealismus, theoretický i praktický, pravda i dobro, věda i ctnost. Tím vysvětluje se, že původní věda vzala svůj počátek od ol-tářů, náboženstvím zřízených.²⁾ A prohlásila-li věda moderní

¹⁾ Kdo chce tím směrem klassických názorů nabýti o naší době, toho odkazuji na dílko nevelké co do objemu, ale bohaté obsahem: S o m b a r t, Proletariat. Vyšlo jako 1. číslo známé kolekce „Gesellschaft.“

²⁾ Viz o tom B o u t r o u x, Science et Religion dans la Philosophie contemporaine, Paris, 1909. (Introduction.) Kniha ta jest nanejvýš zajímavá, ježto svědomitě re-

náboženství boj, jest to stav nepřírozený, který konečně znamená záhubu i samé vědy. Ještě dnes žije věda vyššími poklady, které v lidstvu nahromadila a dosud udržuje víra v Boha. Kdyby někdy měla dokonale zmizeti víra, zmizí dokonale i věda. Vráťme se ku stavu prvotního barbarství.

Jest dobře, aby i toto kněz věděl. Aby vědy nepodceňoval, ale i aby jí nepřeceňoval.

Je-li poměr víry a vědy vůbec blahovolný, ano vzájemně se doplňující, ne-li skoro organický, jaký jest poměr mezi věrou a vědou moderní? Moderní věda jest duší moderní naší doby vůbec. A tak jest otázka o poměru jejím k víře zároveň i otázkou o poměru víry k moderní kultuře, k moderní době, ke všemu tomu, co podstatně moderního člověka určuje, co ho spravuje, vede, jím hýbá. Zdá se, že na straně katolické o té snad nejzásadnější a nejpronikavější otázce našeho věku nevždycky souzeno s náležitou jasností a přesností. Zdá se, že mnozí, neznajíce rozdílu mezi vědou vůbec a mezi oním jejím ramenem, které nazývá se vědou moderní, mluvíce o vědě moderní, mysleli na vědu vůbec. Zdá se, že zase jiní přehlédli úzký, vzájemně se podmiňující vliv moderní vědy a moderních našich poměrů ve společnosti lidské. Zdá se konečně, že jiní nescetní vůbec místo rozumem tu soudili srdcem, místo jasným názorem, kterého o té věci neměli, se spravovali sympatií.

Jen tak alespoň si vysvětlují, že mužové jinak osvícení, a co více padá na váhu, katolíci nadšení, jako na př. prof. Ehrhard, arcib. Ireland, Dr. Kralík se v tom mohli dáti strhnouti k výrokům, které někdy připadají jako nadšená sice, ale přece jen prázdná fráze, jindy pak s hloubkou problému v ni-

gistruje náhledy a snahy všech velkých myslitelů o smíření víry a vědy. Ale luštění problému děje se na základě vědy moderní, a tudíž nedostačuje. Kniha ostatně vyšla též německy, „Wissenschaft und Religion“ u Teubnera, 1910.

žádném ohledě se nesrovnávají.¹⁾ Jak docela jinak, jak jasně, určitě a správněji ještě před Ehrhardem tu otázku se svého stanoviska formulovali protestantští professoři theologií Tröltsch, Wobbermin, Paulsen, Eucken a j. To snad proto, poněvadž blíže stojí vědě moderní než my katolíci, a tudíž i důkladněji jsou obeznámeni s jejím cílem, duchem a směrem.

Jak z toho, co bylo nahoře o moderní vědě řečeno, nepopíratelně vysvítá, jest absolutní protiva mezi věrou a moderní vědou.²⁾

¹⁾ Tak na př. formuluje Ehrhard (*Der Katholizismus u. das zwanzigste Jahrhundert*, 1902, 4.—8. Aufl. pag. 292.) problém v otázku: „Ist der unleugbare intensive Gegensatz zwischen der katholischen Kirche und der modernen Welt zugleich ein absoluter?“ (podtrženo v originále). A odpovídá bez všelikého dalšího vymezení otázky, bez každého hlubšího odůvodnění svého výroku: „Auf diese Frage antworte ich mit einem entschiedenen Nein...“ Jen rychlostí, s kterou práce napsaná (za šest neděl) a snad i neobeznámeností p. professorovou, vysvětluje se takové řešení problému tak těžkého. Podobně nelze nadšená slova arcib. Irelanda, Kleina (viz Klein, L' Eglise et le Siècle, conférences et discours de Mgr. Ireland, Paris, 1894, str. 12, 28. násl. str. 17. 86. atd.) jinak nazvat než deklaracemi, pomíjejícími vlastní jádro otázky.

²⁾ Nemožnost smíření církve katol. s vědou moderní správně vystihl vídeňský prof. univ. Jodl v (protikatolické jinak) brožuře: *Gedanken über Reformkatholizismus*. Mit Berücksichtigung von A. Ehrhard, *Der Katholizismus etc.*, Frankfurt a. M. 1902. Dobře poznává dosah otázky náboženské, vlastně katolické, když p. 3. píše: „Unter allen Fragen, die das beginnende Jahrhundert ungelöst von seinem Vorläufer übernommen hat, steht sicherlich die religiöse im Vordergrund. Die religiöse Frage ist aber in Wahrheit die katholische, weil sich keine andere Form der relig. Organisation mit dem Katholizismus an Einheitlichkeit der Leitung, an konsequenter Durchbildung des Lehrsystems und an internationaler Verbreitung vergleichen kann (vnitřní princip moci a života v církvi katol., Kristovo poslání a Kristovu milost pan prof. ovšem neuznává). Vyličiv pak krok za krokem stálý rozpor mezi tím, co církev učí a jest, a naukami vědy moderní, uzavírá (str. 6. s.): „Dass der Katholizismus auf jene verhängnisvolle Bahn geführt werden würde, auf welcher der protestantische Rationalismus (smířením s moderní vědou, jak hned uslyšíme) im 18. Jahrhundert zur äussersten Verflachung des eigentlich

Moderní věda jest jen jeden směr ve vědě vůbec, nad to směr, který pokládáme falešným. Stanovíce tedy protivu víry a moderní vědy, netrháme nikterak úzkých svazků mezi věrou a vědou vůbec.

Moderní věda však opanovala skoro jediná pole vědeckého snažení vůbec, nejen ve vědách čistě experimentálních, kdež je na místě a kde nic proti ní nenamítáme, nýbrž i ve vědách t. zv. lidských, filosoficko-mravních. Tím, že se víra (a její věda) ocitla v zásadním sporu s moderní, všeovládající vědou, ocitla se, dle obecného názoru, ve sporu s vědou vůbec. Stala se „nevědeckou“, tmářskou, ne-li protivědeckou, protikulturní. Jest to úsudek ovšem falešný, ale při naprosté převaze moderní vědy pořád hlouběji a širě pronikající, jehož důsledky již nyní bolestně cítíme a časem ještě trpčeji zažijeme. (Otázka vyloučení studia bohosloveckého ze svazku universitního a pod.)

Moderní věda stojí dnes v čele lidstva. Ona třímá prapor, okolo něhož a za nímž kupí se všechno, co značí ducha, moc, majetek, vliv. Víra, kdysi Bohem povoláná vůdkyně člověčenstva, zatlačena do pozadí, spravuje, abych se tak vyjádřil, lazarety... Otázka, protiva víry a moderní vědy tudíž není čistě theoretická, knižní, ale nejvýš praktická, životní. Ten rozpor znamená propast, v níž mizí nové a nové milliony duší od církve odpadajících, Bohu odcizených. Ten rozpor víry a moderní vědy stojí v centru všech hrozných

Religiösen, ja zu Abgeschmacktheit gedrängt worden ist? Dies kann niemand vom Katholizismus erwarten oder verlangen."

Ehrharda tedy odbyl Jodl, prof. Hertlinga (Das Prinzip des Katholizismus u. d. Wissenschaft) stejně neuznal Paulsen. V citovaném již častěji spise „*Philosophia militans*" (čl. „Katholizismus u. Wissenschaft", str. 95. s.) přichází k závěrku: „Nach allem: ich bin der Ansicht, daß der Abstand zwischen dem Geist des Katholizismus... grösser ist, als unser Autor (Hertling) uns zu glauben anleitet. Zwischen dem Prinzip der freien Forschung u. dem Prinzip der absoluten Lehrautorität liegt eine unüberbrückbare Kluft... Freie Forschung oder unfehlbare Lehrautorität, der Gegensatz im Prinzip ist ein ausschliessender."

nebezpečí, jímž v dobách našich vydána jest sv. víra. Ten boj uvedl víru v nebezpečí, jakých od doby Lutherovy nepoznala.¹⁾

Při takovém stavu věcí pochopitelná je snaha mnohých víře oddaných duší, smířiti se s moderní vědou, třebaž za jakoukoli cenu. Tou generální snahou jest vysvětliti si po veliké části sympatie, s kterými se i u nás potkaly smířlivé podniky nejen Krausovy, Ehrhardovy, Schellovy, ale i podobné práce Loisyho, Murriho a j.

V pravdě všechny toho druhu podniky se strany víry a jejich stoupenců neznačí více než skok do propasti. Zmizela by po dokonání samovražděného podniku víra, ale propast by zůstala — propastí. Důkazem toho jsou dějiny moderní theologie protestantské, důkazem toho náš katolický modernismus.

Již nahoře jsem ukázal, že Kant, tvůrce moderní vědy, jest vlastně konsekventní Luther. Lutheranismus má vůbec do sebe tu vlastnost (jakožto systém podstatně negativní), že dovede spřáteliti se s každým jiným myšlenkovým systémem, a nemusí zapříti svých hlavních, základních zásad.²⁾ Ne-

¹⁾ Cfr. Wurm, Die heutige Krisis der Kirche im Abendlande (Histor. — polit. Blätter, 1910. p. 512. ss.): „Wer die geistige Gesamtlage der Gegenwart u. die Stellung der katholischen Kirche in der abendländischen Kulturwelt überblickt, kann nicht im Zweifel sein, dass die Kirche heute mit tageshellem Bewußtsein einen verzweifelten Kampf um ihre Existenz führt. Es ist wirklich ein Kampf auf Leben und Tod.“ Rozdil, který dále autor činí mezi dvojím proudem, vyšším a nižším, podemilajícím skálu Petrovu, zdá se mi nahodilým a tudíž ne zcela správným. I intelligence i lid, i vyšší třídy i nižší otráveni jsme jedním jedem, jedem moderního nazírání na svět a Boha. Ovšem že účinky toho jednoho jedu jinak jeví se nahoru a jinak dolů.

²⁾ Duchaplný materialista Guyau, Die Irreligion der Zukunft, Leipzig, 1910 (překl. z frančtiny), str. 156. pravi zcela správně: „Der Protestantismus ist die

divno tedy, že se smířil rychle i s protikřesťanským v podstatě a protináboženským Kantianismem vědeckým. Ano, že začal podle metody jeho pěstiti velkou část své křesťanské bohovědy.¹⁾ A výsledky? Pokud se v něm ta moderní bohoslovná věda uplatnila, není protestantismus dnes již nic než jakousi náboženskou filosofií, ale nikoli náboženstvím zjeveným, nejméně pak náboženstvím křesťanským. Moderní protestantismus předělává se stále více na humanisticko-idealistický názor světový nejčistšího zrna, který si z náboženství nezachoval nic více, než že uznává vyšší mravní zákony a „věčné hodnoty“ na zemi. Víru v Boha člověka, v zázraky, v nadpřirozené zjevení vůbec již dávno zahodil. Již i absolutní dokonalost učení křesťanského, jakožto čistě přirozeného náboženství, jest

die einzige Religion, der westlichen Welt wenigstens, in der man zum Atheisten werden kann, ohne es zu merken u. ohne die geringste Gewaltmaßregel gegen sich selbst anzuwenden.“

¹⁾ O poměru protestantismu k vědě moderní promluvil Sabatier (přel. Sterzel, l. c. str. 29. ss.): „Auf diese Weise stehen sich Religion u. Kultur nicht mehr wie zwei unbewegliche und undurchdringbare Maßen gegenüber. Ganz im Gegenteil: unaufhörlich dringt die eine in die andere ein, u. dieses gegenseitige Durchdringen führt zur Umgestaltung der einen durch die andere (recte: viry vědou)... In Gefäßen, welche mit einander verbunden sind, suchen die Flüssigkeiten auf gleiche Höhe zu kommen; so zeigen moderne Theologie u. Wissenschaft gleichermaßen das Bestreben, sich auszugleichen.“ Výsledek vlivu mod. vědy na prot. theologii uzavírá Sabatier ve tři věty:

„1. Das Dogma erscheint aus zwei Bestandteilen von ungleichem Werte zusammengesetzt: aus einem Grundbestandteile der christlichen Erfahrung, welcher bleibend ist (viz níže sub 3), und aus einer intellektuellen Form, die notwendigerweise unvollkommen und veränderlich ist.

„2. Diese intellektuelle Form, die sich von einem Jahrhundert zum anderen erneuert, gestattet nicht, daß man den Dogmen mehr als relativen u. symbolischen Wert beilegt.

„3. Auf der Basis der christl. Erfahrung (srvnj. shora sub 1) hat sich bisher eine unaufhörliche Entwicklung vollgezogen; dieselbe wird sich auch in der Zukunft vollziehen; sie ist es, welche die Bemühungen religiösen Denkens, welches unaufhörlich einen sowohl seinem Gegenstand wie der allgem. Kultur der neuen Zeiten entsprechenderen Ausdruck sucht, nicht nur rechtfertigt, sondern unumgänglich notwendig macht.“ Sabatier ne-

mu pouhým problémem. S věřící částí mezi protestanty ostatními pojí jej jen ještě nenávisť proti katolické církvi, staré dědictví po Lutherovi.¹⁾

Bylo koncem minulého století, když jsme náhodou s profesorem protestantské theologie, Phil. a Theol. Drem X. v čitárně university vídeňské osamotněli. Znali jsme se od dřívějška, začali jsme spolu hovor, a než by napočítal deset, ocitli jsme se při nejzákladnějších pravdách sv. víry.

„Pane professore,“ vyjel jsem maně s otázkou, „věříte-li ještě v nejsv. Trojici?“

A pan professor pouze pokrčil rameny.

„Co soudíte, pane professore, o Duchu svatém?“

„Že duch svatý jest duch církve“, dal mi v odvěť.

„Rozumíte slovem ‚duch církve‘ princip vnitřní nebo princip vnější?“, tázal jsem se dále.

„Princip vnitřní“, on na to.

„Tedy jest Vám Duch svatý v církvi tolik asi jako duch její horlivosti, pravověrnosti, statečnosti, podobně jako rozumíme ‚duchem‘ nějaké obce, sboru důstojnického, způsob jich myšlení a cítění . . . Pane professore, Vy nevěříte v božství Ducha

zná zjevení Božího v našem smyslu. Jemu „ist die Religion nichts anderes als die subjektive Seite der Offenbarung Gottes (podobně Loisy!) im Menschen.“ „Von diesem Standpunkte aus wird es mir auch sehr klar, daß jede Offenbarung Gottes keines dialektischen Beweises bedarf. Ein solches Unternehmen wäre ebenso widerspruchsvoll als überflüssig“ atd. (Religionsphilosophie, přel. Baur, str. 25. ss.) Ostatně tu viz Baumann, Neuchristentum u. reale Religion, Bonn, 1901. Huppert, Der deutsche Protestantismus, Köln, 1902.

¹⁾ Podrobněji v Pfeleiderer, Die Entwicklung der protestant. Theologie seit Kant, und in Grossbritannien seit 1825. Freiburg in Br., 1891. Jiná literatura jest v Buchberger, Kirchl. Handlexikon, s. v. Protestantismus, (K. Adam). Ostatně tu důrazně doporučuji inaugurační řeč, kterou 15. května 1907 měl kat. prof. Dr. Karel Braig (tiskem Freiburg in Br., 1907, bei Wagner): Das Dogma des jüngsten Christentums.

sv. ! Ale dovolte ještě dále se tázati. Věříte, pane professore, v božství Krista Ježíše?"

I zde pohnul toliko rameny, nic dále neodpovídaje.

"A co soudíte oázracích, které Kristus konal? co soudíte o jeho slavném z mrtvých vstání?"

"Ne mnoho — —" odpověděl již poněkud rozpačitě.

Tedy theologický professor protestantský na ústavě, jež navštěvuje veškerá theologická protestantská mládež rakouská, a nevěřil v božství Ježíšovo, ani v Ducha sv., ani v nejsvětější Trojici — —

Řekl jsem mu své mínění o tom, a zvážněl tak, jak jsem ho před tím nikdy vážným nevidal.

Ale vraťme se „k nám“ samým. K nám si netroufal duch moderní vědy nastoupiti cestu přímo. Ale přišel k nám zatačkou, pod hesly praktických oprav. Nejen u nás v Čechách, ale i v ostatním světě křesťanském. Externa religionis, hierarchie, ultramontanismus, reforma morálky, index, uplatnění lidu a vůbec nižších tříd církevních ve správě církve, odstranění scholastiky z učení církevního, taková a jim podobná byla hesla, pod nimiž vnikal do vrstev katolických, zvláště duchovních. U nás v Čechách při nich uvázl. Jinde, zvláště ve Francii a v Itálii, postoupil dále, k dogmatům, ano k samým základům učení křesťansko-katolického.¹⁾

¹⁾ V anglickém časopise Hibbert Journal (October 1909) uveřejňuje nekatolický církevník, A. Fawkes pozoruhodný článek o katol. Moderně: Modernism: a retrospect and a prospect. Tam nazývá (str. 67.) naše, katolické hnutí moderní „nejdůležitější praktickou i theoretickou snahou v církvi od dob reformace, jejíž (reformace) dalším vývojem ta snaha jest a v jejímž spojení jedině správně ji lze pochopiti.“ (It (the Modernism) is the most important life — and thought tendency that has appeared in the Church since the Reformation, of which it is a development, and in relation to which it must be judged.) Ono spojení mezi reformací věku XVI. a mezi katol. Modernou nestalo se přímo, ale nepřímo — moderní vědou.

Něco níže pokračuje Reverend Fawkes (p. 68.): „Naše reformace udála se ve věku 16.; reformace křesťanství latinského odbývá se ve

Bludy, které v encyklice Pia X. „Pascendi Dominici gregis“ vytýkají se modernistům, nejsou nijak vybásněny, ve spisech modernistů všecy jest je nalézt, třebas ne všecy u každého

věku dvacátém. ... Její pokus jest všeobecný, neběžít jako dříve o jednotlivá dogmata neb některé instituce, ale o celou budovu katolické církve (str. 69. Its (modernismu) operation, therefore, is universal; it is not, as before, a particular dogma or institution that is in question, but the whole fabric of Catholicism as presented by the Church...) „Ten zápas mezi Římem a Modernou jest na život a na smrt. Nedovede-li papežství skoncovati s Modernismem, skoncuje Modernism s papežstvím a se vším, co s papežstvím stojí i padá.“ (p. 80. The conflict is internecine: if the Papacy cannot kill Modernism, Modernism will kill the Papacy, and all for which the Papacy stands.)

Jiné úsudky o Moderně, z kruhů tolikéž nekatolických, uvádí Heiner, l. c. str. 2. a 13.

Vlastní sídlo katol. Modernismu je ve Francii a v Italii. Příčiny toho hledati jednak v otázkách národně-politických (ve Francii protiva mezi republikou a církví, v Italii protiva mezi snahami sjednocené Italie a papežstvím) jednak ve výchově kleru velkou částí neschopného nějak čeliti nepřátelským církvi proudům jak ve vědě tak v životě veřejném. Viz o tom čl. v *Hibbert Journal*, october 1910. (P. Sabatier De la situation religieuse de l' Eglise catholique romaine, en France à l' heure actuelle.) O poměrech italských píše v témž listě (january 1911) Prof. Giovanni Luzzi (nemýlím-li se, odpadlý kněz). Na str. 310. s. praví o Italii: „Modernism has permeated everywhere seminaries, monasteries, town and country parishes through reviews, translations of foreign works, newspapers, pamphlets, secret circulars, it has carried everywhere the breath of new hopes, of new ideas, of new aspirations. Am therefore in position to state that of a hundred clerics from forty years of age onward, no less than sixty keep most jealously in their private desks the bests products of the Modernist literature...“ O významu toho hnutí doznává ten modernista nepokrytě (str. 305. násl.: „To give in a few pages an exact and complete idea of the great religious drama which in our days is unfolding itself in the classical land of Papacy, is not an easy task. One has to deal with a movement leading little by little to a crisis, impossible to foresee; what we can foresee is this, that it will be one of the most momentous crises recorded in history.. („Tu dlužno počítati s hnutím, které vede ku krisi, jejíž následky nedají se ani předvídati; ale co již dnes předvídati můžeme, jest, že bude z nejosudnějších krisí, které vůbec zaznamenávají dějiny.“) The religious question entered a new phase, more critical than ever: the lasty ended up by losing all interest in, and by tacitly severing itself from, the... Church: the clergy, especially the young part of it, began to prepare itself for that kind of ecclesiastial revolution which bears the name of Modernism.“ (Revoluce církevní, která má jméno Modernismu).

z nich. ¹⁾ Jak sami nekatolíci doznávají, mají ty bludy přímo neb nepřímou původ svůj v působení moderní autonomní vědy Kantovy, a jich účinek na náboženství katolické může jen s velkými heresemi věku XVI. býti srovnán, jestli totiž co do radikálnosti a skryté hloubky je zhoubností svou nepředčí.

Jest pochopitelné, ano stalo se v zájmu nutné sebeochrany, vlastně sebezáchrany, že církev proti moderní vědecké infiltraci své věrouky užila prostředků rozhodných, ještě přísnějších než proti heresím již dávno stávajícím. Běžíť tu o poblouzení nová, pod moderními hesly vystupující, tudíž nám bližší, nad to pak v konečném záhubném svém dosahu jen málokterými muži, i kněžími, poznaná. ²⁾

Že odsouzením moderny katolické i náš poměr k moderní vědě — nikoliv ku vědě vůbec — formálně se přiostril a velmi zhoršil, nikdo neupře. Kdo dítě bije, nemůže nezasáhnouti i matky, a matkou katolické moderny jest autonomní věda, jako jest duch kněží, tou vědou otrávených, jejím otcem. Tím se vysvětlují některé nejnovější předpisy, které vzhledem ke čtení moderních časopisů, knih a pod. udělil sv. otec. Zdali i strana protivná svým časem odpoví novým formálním nepřátelstvím, nutno prozatím vyčkati.

Pod dojmem všech těch hlubokých i zásadních sporů, nebezpečí, ano částečných pohoršení, a neposledně následkem

¹⁾ Vypočítávají se ty bludy v encykl. nahoře uvedené, Pascendi Dominici gregis, d. d. 8. Septbr. 1907. Krátký a jasný komentář k nim podává Braig, Was soll der Gebildete von dem Modernismus wissen? (Zeitgemäße Frankfurter Broschüren, Neue Folge, Bd. XXVIII. l. r. 1909). Další literaturu k tomu viz v Buchberger, Kirchl. Handlexikon, s. v. Modernismus (A. Gisler).

²⁾ Viz encykliku Pascendi, ze dne 8. září 1907 a motuproprio Sacrorum antistitum, ze dne 1. září 1910. Zvláště opatření v poslednějším výnosu papežském to jsou, které Heiner, v díle častěji již citovaném, vzhledem ku poměrům v Rakousku a Německu vykládá a hájí.

posledních přísných opatření se strany církve, ozvaly se mezi námi i hlasy, které volaly po stržení mostů, po naprostém přerušení všech styků mezi věrou a moderní vědou.¹⁾ Ale čeho by se tím dosáhlo? Zdá se mi, že jen urychlení hrozící katastrofy.

I kdyby nebylo prozatím naprosté naděje na vítězství, i kdyby tím snad jednotlivci trpěli, zdá se mi přece pro celek čestnějším, výhodnějším zachovati ducha disciplíny, obětavosti, silné otužilosti, když se vede boj dále než když se bojiště chabě a slabě přenechává nepříteli. Ovšem, rád tomu dávám za pravdu, že ten boj je velmi nebezpečný, že tudíž má se vésti jen osvědčenými a vybranými bojovníky, za zvláštních prostředků opatrnosti, bdělosti a sebeochrany.

Ostatně máme v tom těžkém boji jednoho neocenitelného spojence — vnitřní schátralost vědy moderní, která neslouží dobru, neprospívá štěstí, ano kdyby plně a sama měla zvítěziti, nejen víru by zničila, ale i společnost lidskou. Sami stoupenci té vědy ve slabých okamžicích to doznávají.

Tedy kladu sem péle-mêle několik přiznání moderních lidí o moderní vědě, o moderním světě, o moderních lidech. Neboť jedno patří tu k druhému, jedno vysvětluje, doplňuje druhé. —

Praví se, že Nietzsche byl konsekventním Kantianem, jako Kant zase byl konsekventním Lutheranem. Co tedy praví Nietzsche o moderní kultuře? o moderní vědě? „Jak pohlíží na kulturu naší doby filosof?“ táže se Nietzsche sám. A hned si odpovídá: „Jestliže pomyslí na všeobecný chvat a vzrůstající rychlost pádu, na to, jak již nedovedeme ani rozjímati ani vůbec prostě mysliti, pak se mu zdá, jakoby postřehoval známky kultury vy-

¹⁾ Takový alespoň dojem na mne učinil zmíněný již článek v *Histor.-polit. Blätter*, Wurm, Die heutige Krisis der Kirche im Abendlande. Některé předpoklady, které autor za tím účelem činí, jsou nesprávné.

dané na zahynutí a vyvrácení. Vody náboženství opadávají a zanechávají po sobě močály neb rybníčky; již zase staví se národ proti národu a touží navzájem se potříti. Ve vědách není míry ani cíle, ale všecko ponecháno slepé náhodě, co věky pevně věřily, rozpadává se a mizí; vzdělané třídy i celé státy staly se obětí všeho povržení hodné hrabivosti po penězích. Nikdy nebyl svět více světem, nikdy chudším na lásku a dobrotu."

"Jako chladný den zimní, tak to na nás leží, a naše přebývání jest na vysokých horách, v nebezpečí a strádání. Naše radost jest krátká, ba i slunce, které po bílých horách k nám se přikrade, je bez lesku. Tu se ozve hudba, vetchý stařec hraje na kolovrátku, tančící se otáčejí — a poutníkem, který to vidí, ten pohled otřásá až do duše: tak divoké, tak ponuré, tak bezbarvé, tak beznaděné je všecko, a k tomu výskot radosti, bezmyšlenkovité, halasivé radosti! Ale již příkrádají se mlhy skorého večera, zmírají hlasy, chrupající krok pocestného zaniká; kam jeho oko dohlédne, nevidí leč pustou a tvrdou tvář přírody." ¹⁾

A pak ona duchovní neurasthenie doby, onen naprostý nedostatek vlastních ideí jak se s ním shledáváme jmenovitě skoro napořád mezi tak zvanými vzdělanci . . . Naše plakátová filosofie (Plakatenphilosophie) hodí se velmi dobře k modernímu umění plakátovému. Brzo tu, brzo tam ozývá se volání: zde jest náš spasitel, zde tajný císař, zázračný lékař, který každé utrpení nemocné doby dovede vyléčiti. A již se za ním hrnou tisíce, aby ho viděli, a roztrubují pak ve všech listech: hle, našli jsme ho! Ale po krátkém čase dav se zase rozprchl, a nikdo již o tom nemyslí a neví." Tak P a u l s e n ve svém (protikato-lickém) díle *Philosophia militans*.

¹⁾ „Wie sieht nun der Philosoph die Kultur in unserer Zeit an? . . . Fast ist es ihm, als ob er die Symptome einer völligen Ausrottung u. Entwurzelung der Kultur wahrnehme, wenn er an die allgemeine Hast und zunehmende Fallgeschwindigkeit, an das Aufhören aller Beschaulichkeit und Simplizität denkt. Die Gewässer der

Písek a zas písek. Pískem jest věda a pískem jsou — lidé. Což kdyby proslulý německý filosof byl znal teprve naše české poměry! —

Buď tak maličkým, jak ti jen možno. Varuj se tázati a střež „se patřiti k nebi a k hvězdám; za pomíjejícím kráčeš, ale pomíjejícího nevzpomínej — drž se hezky jen středu, neboť kde prostřednost, tam vládne štěstí — toto všecko mi vyznívá z učení a myšlení doby přítomné, a kdyby i sebe více se oháněla hesly o svobodě myšlení a vědění. Svoboda myšlení často vlastně znamená: svobodu, všechno smětí mysliti, i největší převrácenosti.

„Jest zcela podle náklonnosti a chuti vzdělaného člověka, postavit abstraktní názory a theorie na místo skutečné vnitřní svobody: tak mnohý ví o člověku tím méně, čím více o něm mluví a píše: staví největrnější hypotézu, jen aby se nemusil vážně zabývat skutečností. Čeho se dnes i vážnějším myslitelům nedostává, jest moudrost: i zde divným způsobem převládá theorie; myšlení k vůli myšlení: žijí jen hlavou a jen rozum ve všem rozhoduje...“¹⁾

Religion fluten ab u. lassen Sümpfe oder Weiher zurück; die Nationen trennen sich wieder auf das feinseligste und gebahren sich zu zerfleischen. Die Wissenschaften, ohne jedes Maß und im blindesten *laissez faire* betrieben, zersplittern und lösen alles Festgegläubte auf; die gebildeten Stände und Staaten werden von einer großartig verächtlichen Geldwirtschaft fortgerissen. Niemals war die Welt mehr Welt, nie ärmer an Liebe u. Güte.

„Es liegt ein Wintertag auf uns, und am hohen Gebirge wohnen wir gefährlich und in Dürftigkeit. Kurz ist jede Freude und bleich jeder Sonnenglanz, der an den weissen Bergen zu uns herabschleicht. Da ertönt Musik, ein alter Mann dreht einen Leierkasten, die Tänzer drehen sich — es erschüttert den Wanderer, dies zu sehen: so wild, so verschlossen, so farblos, so hoffnungslos ist alles, und jetzt darin ein Ton der Freude! Aber schon schleichen die Nebel des frühen Abends, der Ton verklingt, der Schritt des Wanderers knirscht; so weit er noch sehen kann, sieht er nichts als das öde und grausame Antlitz der Natur.“ (citováno v A. Lang, Nietzsche u. deutsche Kultur, 8. Aufl. p. 12.)

¹⁾ Saitschick, Quid est veritas? Ein Buch über die Probleme des Daseins. Berlin, 1907, str. 40. s.

„Mluvím o vzdělancích . . . Jak zvláštním je, že lidé z kořene vyvrácení, kteří tím vzbuzují tolik úžasu, že ve svých vzdušných krajích domnívají se vládnouti světem, že lidé takoví pokládají se za srdce a rozum národa. Kdežto v pravdě jsou původcem a příčinou tolikerych duševních plochostí, abstrakcí a falešných předpokladů v lidu.

Idee prý jsou volny a neznají hranic ani času ani místa, jsou jako ether bez pout a svazků, ale pro koho pak jsou idee?

V tomť právě jest znamení klesající kultury, není-li pevného pojítka mezi myšlením a živoucím člověkem, když myšlenky žijí jen pro sebe, a když se to pokládá za něco, co samo sebou se rozumí . . .”¹⁾

Nikdy nebylo v lidstvu nahromaděno tolik vědomostí, a nikdy „snad nebyli vzdělanci méně obeznámeni s tím, co člověku především jest potřebno: snadněji čítají v knize přírody než v nitru člověka, které pro ně tvoří knihu sedmi pečeti uzavřenou. Jakou neznalost prozrazuje na př. snaha, které dnes mnozí se oddávají, býti prostým všeho utrpení, víra, že je to vůbec možným; v pozadí toho zamilovaného učení o štěstí stojí patrně i slib, pořád více stupňovati v člověčenstvu radost a rozkoš. Tedy štěstí, spokojenost s sebou samým jako nejvyšší mravní příkázání. Nikoli pevnost a ryzost povahy, nikoli silná osobnost, ani vyvýšenost a heroismus, ale jako písčná rovina plochá bezbolestnost . . .”²⁾

Čím chudšími jsme co do abstraktního myšlení, tím bohatšími můžeme býti co do ryzosti charakteru; čím méně máme vědění vnějšího, tím více můžeme míti vědění nitrného, znalosti člověka, pravého vzdělání; čím méně honíme se za ilusemi a za pouhým vnějším zdáním, tím snadněji nalezneme cestu ku pramenům svěží, nikdy nevysychající vody. Neboť

¹⁾ Tamtéž, str. 62. s.

²⁾ Tamtéž, str. 60. s.

přebytek pojmů a nauk, které bez ustání zase nové vytvářejí nauky, jen zdánlivě smí nazvat se bohatstvím. V pravdě podobá se akciím na veliké sumy znějícím, ale dávno již propadlým a ani krejcaru zisku nenesoucím. Největší a nejbolestnější ztráta, která nás může potkati, jest ztráta duševní svěžesti a jednoduchosti. Kdo opravdu má znalost života, kdo opravdu miluje, tomu všechny abstrakce zmizí a se rozptýlí, jako mlhoviny, když vychází slunce jasné a teplé.“¹⁾

Život člověka zde na zemi, jak se nyní zřejmě vytváří, od „straňuje všechno; co našim otcům a praotcům a co ještě nám samým jako dětem bylo svatým. Znehodnocuje všechny hodnoty, a jest otázkou, zda vůbec něco na světě zachová si nějakou cenu... Přiznávám se... Stojíme nad propastí, z níž k nám zeje neúprosné, protože hluchoněmé a slepé — nic. Pokud v nás ještě zbyl nějaký čiv dojmu schopný, a pokud jsme nestali se pouhými myslícími a pracujícími stroji — jsme jen kola a šrouby jednoho velkého stroje všechno vůkol sebe a konečně i sama sebe ničícího, který se nazývá kulturní vývoj. Jsme kovádkou, nejsme-li kladivem. Dá Bůh, že se přemoudřelému lidstvu brzo podaří umrtviti zcela naše nervy, a zachováti jen ty, které prozatím pro pohyb stroje jsou ještě potřebny...

„Pronáším soud nad tímto světem: vinen! vinen! Vinen, více než smrti; tisíc smrtí by pro něho nebylo dosti. ... Každý cítí těžar tlaku na sobě, a kdyby to bylo stísněním, v němž žije, jehož příčiny nezná, a kdyby to bylo jen nejasným tušením. Může upříti člověk vidoucí a cítící, že lidstvo tak, jak toho co den a co hodinu jsme svědky, nikdy by nežilo, kdyby se nenacházelo pod strašlivým tlakem, proti němuž nemá jiné zbraně, leč umoriti v sobě všecek cit, ubiti každou rozjímavou myšlenku? Odtud onen šílený kult okamžiku, snaha vteřinou prohnati život, ona rozkoš jako v automobilu řítiti se vpřed, hotov každé chvíli svrženu býti do propastí, roztříštiti sobě horoucí

¹⁾ Tamtéž, str. 316.

lebku. Aspoň jednou jsme si zavýskli, aspoň jednou cítili jsme se na výši života!

„O té parodie — — žítí věčnost v každém okamžiku! —

„Počiná se již rozbřeskovati i v hlavách polovzdělanců, kterak neúprosný ‚pokrok‘, pokrok v přírodě, pokrok v kritice poznání dějinného a filosofického a skoro příšerný pokrok technický ničí ne pozvolna, ale s nemilosrdnou rychlostí i bezohledností všechny ony ohrady a útulky... vyššího pohlédání na život; abychom opravdu cítili se jako vyděděnými, na ulici vyhozenými; aby zmizelo dokonale ze dnů našich, čím život nám byl teplým a útulným, čím jsme měli na zemi místočko drahé a milé. Vyvržení jsme do zimy a nahoty a oslnění leskem života přemocného, avšak pro nejnítěnější potřeby duše naší zcela necitelného...

„Mýlíme se? Nezdá se vám, že zvýšená technická kultura naší doby zvýšila i honbu za plným vykořistěním okamžiku, stupňovala tím i děsnou onu bezohlednost k spolublížnímu, jež mezi námi se zahnížďuje a do nekonečna roste? Avšak právě to hrozí rozpoutati všechny svazky mravní společnosti. Všichni jsme svědky, jak v naší době jest otřeseno manželství, ohrožena rodina... Život pohlavní vůbec prodělává těžkou krizi... Vidím svět, an jest zraněn až k smrti, ano více: on jest smrti hoden... Není spásy ani od utrpení ani od hříchu, nezbyvá než s obojím vléci se, dokud nás to nezardousí —.“¹⁾)

Od okamžiku, kdy popřena jest víra v Boha ideálu asketického (wo der Glaube an Gott des asketischen Ideals — Bůh křesťanský — verneint ist), vyvstává nový problém: otázka o ceně pravdy.“ Tato slova Nietzscheova cituje protest. list, Der Türmer²⁾, a poznamenává něco málo níže: „Moderní věda podobá se příšernému nahromadění stavebního materiálu. Se všech stran jej nanosili a navozili, a nyní tu leží bez ladu a skladu, bez jednoty a svazu... Moderní člověk ztratil onu

¹⁾ Natorp, Religion? (Weltanschauung, I. c. p. 305—315.)

²⁾ VI. ročník. str. 131.

nit, která by ho dovedla k východu ze zapletených chodeb světového labyritu, a jest nezbytno, že se stane obětí Minotaura."

Eucken R. „Nepodaří-li se postaviti proti stále roztoucím nebezpečím vnějším (plynoucím z moderní kultury) prohloubení vnitřní, pak jest po nás veta; pak nebylo veškeré moderní hnutí nic než ohromné poblouzení (. . so ist die Sache verloren, so war die ganze moderne Bewegung eine grandiose Irrung).“¹⁾

„O velikosti vykonaného v našem čase díla není pochybnosti... Ale co každým krokem jeví se jako nepochybný zisk doby, proměňuje se v těžký problém, máme-li zřetel k celku a k tomu, jak poslouženo prospěchu celkovému. Všecky skvělé úspěchy, kterých jsme dosáhli vůči světu (vnějšimu), neuspokojují člověka vnitřního. Ano zdá se, že uplatňuje na venek síly své, člověk odkryl hranice, až pokud smí (do vnitř), a že sám pokrok stále nové zápletky vzbuzuje (dass der Fortschritt selbst immer grössere Verwickelungen hervortreibt).“²⁾

„A tak obrací se hnutí (moderní) ve strany právě opačné, než původně bylo míněno. Člověk jest zapleten v nejtěžší boj o své duchovní bytí.“ („Und so schlägt die Bewegung in das volle Gegenteil der ursprünglichen Absicht um, der Mensch sieht sich in den härtesten Kampf um seine geistige Existenz verwickelt.“)³⁾

Navštívil jsem před léty vynikajícího učence moderního. Bydlil v krásné vile, byl ještě při plné mužné síle, zdrav, všeobecně za člověka přímo geniálního uznáván, s velikými příjmy, s bohatou příležitostí působiti na mládež, která ho skoro zbožňovala. Naše řeč odnášela se ku problémům časovým, hlavně

¹⁾ Der Moderne Mensch u. d. Religion. Neue deutsche Rundschau, I. c. p. 676.

²⁾ Die Stellung der Philosophie zur relig. Bewegung der Gegenwart. (Zeitschr. f. Philosophie, Bd. 112, p. 161. s.)

³⁾ Neue Deutsche Rundschau, I. c. p. 674.

pokud týkají se víry. Nikdy nepoznal jsem člověka zběhlejšího v literatuře, v moderní filosofii, v moderních řečích...

A ten muž, jenž jak málo snad jiných v millionovém městě zasloužil, aby se mu závidělo, doznal doslovně: „Třicet let již studuji a bádám, proč jsem vlastně na světě, a dodnes toho nevím. Nejšťastnější chvíle mého života bude, až budu umírat.“

Jakou má cenu věda, která muži snad geniálnímu (za takového pokládají ho, kdo blíže ho znají), po životní skoro, úporné práci, všemi moderními prostředky universitního postavení podporované, podala tak — málo. Tak málo, že dítě první rok se učící katechismu ví více — —

Ten muž byl jako z tisíců sotva jeden chráněn propastí života. Ale co by s tou vědou byl počal dělník, ubožák, stojící plně a nechráněně na těžkých i nebezpečných bojištích tohoto světa? Opětují, jakou cenu má pro nás, pro lidstvo, věda taková?

„Až budu umírat, to bude nejšťastnější chvíle mého života“ — — — Ubohý vědec, ubohá věda.

V dějinách světových dosud vystoupil jen jediný muž, a ne-nalezlo se po něm druhého, kdož by stejně učinil. Ten z vlastní, božské moci o sobě řekl: „Já jsem cesta, pravda a život.“¹⁾ Nejen pravda, ale i cesta. Nejen theorie, ale i praxe. Nejen věda, ale i ctnost. A poněvadž byl a jest cesta i pravda zároveň, byl a jest on i život, organismus, síla, pokrok, štěstí, lidstvo, ne jak se tříští a nešťastno je, ale jak spěje a spěti má za ideály a cíly svými časnými i věčnými!

¹⁾ Jan 14, 6.

CÍRKEV.

Jest též jedním znamením doby, že živěji, vášnivěji, a po částce i spravedlivěji v zápase duchů jmenuje se — církev. Snad od dob Lutherových to jméno, nám katolíkům tak drahé a svaté, nevyslovovalo se tak často, jako v čase nynějším. Jen že tehda vyslovovalo se, aby se ubíjelo, dnes se jmenuje, aby se pozorněji pořád zkoumalo. Tehda to bylo čistě negativní odmítání se strany těch, kteří nestáli s církví, dnes i mezi těmito slyšení pozitivní hlasy uznání a porozumění.

Ovšem zanikají ty výjimečné dosud hlasy pozitivní v celkovém řevu nenávisti a předsudků proti církvi. Ale i tak jsou potěšitelné. Jsou první vlaštovky jara, které přijítí musí, nemá-li zahynouti — lidstvo.

Věnujme i my tomu velkému Znamení božského smilování několik myšlenek porozumění, uznání a, možná-li, lásky.

I.

Co jest církev?

Jest vtělení světového problému náboženského.

V původním a jedině správném znění jest problém náboženský otázkou o poměru člověka k Bohu. Tím zároveň

otázkou o poměru časnosti k věčnosti. O poměru světa hmotného k světu duchovnímu.

Nikdo úplně těm otázkám nemůže se vyhnouti, poněvadž všechny jdou samým středem srdce lidského. Poněvadž jsou zároveň otázkami jeho lidské — duševní a tělesné — rovnováhy. Jeho lidského vyššího zdraví. Jeho lidské vyšší síly. Jeho v pravdě lidského štěstí.

Není nic skrytějšího nad Boha a věčnost — a nic stále nám bližšího. Nic abstraktnějšího — a nic praktičtějšího. Nic vyššího — a nic vlivuplnějšího.

Středem srdce lidstva jde, co odnáší se k Bohu, k věčnosti, k životu duše posmrtnému.

Problém náboženský jest problém všelidský κατ' ἐξοχήν. V něm sbíhají se všechny ostatní. V něm sbíhají se a od něho vycházejí jako paprsky od slunce.

Jest jako moře hluboký, nedozírných dálek a břehů, plný bohatství, nejstarší a nejživější zprostředkovací dráha mezi lidmi, stále člověka k velkým činům vyzývající, ale i stále bouřemi, propastmi, skrytými úskalími a mělčinami ho ohrožující. Na březích mořských rozvinula se nejstarší lidská kultura a — v blízkosti posvátných hájů a oltářů. Nejmocnější národové cítí, že jim něco schází k náplni síly a blahobytu, dokud nepřiblížili se přímo k moři. A nejskvělejší rozvinutí ducha národního nestačí, jestliže národ vzdálen zůstane problému náboženského, jestli jej řeší nešťastně, nesprávně.

Ze všech měřítek národního charakteru, národní charakterní opravdovosti, hloubky, síly, jest měřítkem nejspolehlivějším způsob, jak daleko přiblížil se národ ku pravdě náboženské.

Poprve a v plné kráse zazářil problém náboženský v ráji. Ne na dlouho. Člověk hřichem oslabený nebyl schopen ani při-

rozeň udržeti se na celé výši toho problému. Podobal se lodi na moři, ale bez kormidla. Zmocnily se ho mělčiny, bouře jím vrhly na úskalí...

Čas zvítězil v člověku nad věčností; země, bůžek, nad Bohem. Oltář, postavený do služby vášně, nezadržel pořad hlubšího pádu jednotlivých národů, ale urychlil jej ve svém ponížení a zneužití. Čím nižší jest stupeň, na němž některý národ přirozeně stojí, tím méně si zachoval původních jasných paprsků pravdy náboženské. A naopak, čím nižší je některé náboženství, tím ubožším duchovní život národa toho vůbec. Tu již nesnadno rozeznati, kdo více jest svůdcem, zdali nízká, smyslná přirozenost svedla náboženství, nebo zdali náboženství, vši vyšší síly skoro naprosto oloupené, příležitostí k pádu bylo přirozenosti.

Ustaňme zabývatí se náboženstvími národů pohanských, stojících nízko, ba nejnižše, a věnujme na chvíli pozornost starým národům kulturním.

Žijí ve spořádané společnosti. Mají své zákony, svou vládu, svůj stát. Problém náboženský je tu veskrze uveden na formu náboženství národního. Tvoří více méně podstatný díl vyššího národního života. Jeho hranice nepřesahují hranice národa. Jeho bohové jsou stranníci národa. Před jejich oltáři obětují pouze příslušníci národní. Jeho kněží jsou zároveň úředníky národními, státními, se státními privilegii, se státními počty...

Tak jest před Kristem všude. I samo pravé náboženství židovské jest sice podstatou a určením náboženstvím všelidským, ale formou, oběti, rituálními předpisy, chrámem jeruzalemským atd. jest náboženstvím jednoho Vyvoleného národa. Jehovah považuje a ctí se od národů ostatních jako Bůh Židů.

Tedy světový problém náboženský sploštěn po pádu v ráji na problém čistě národní.

Moře obepínající zevšad zemi, bez konce a hranic, hluboké, pohnuté, proměněno na jezero vnitrozemské, jehož břehy byly v držení toho neb onoho národa, státu. Již nebylo se báti bouří a skrytých úskalí toho jezera, z něhož někdy i jen hodně veliký rybník zůstal. Znal každý národ důkladně jeho hloubku i šířku, i hrázemi ho mohli sůžiti, náspy a umělými stavbami vodními skrotiti. Ale světovou dráhou již to jezero nebylo . . . Nebylo již pramenem bohatství, ruchu, nejvyšší kultury, síly, zdraví pro celý národ . . . Někdy i morové páry vystupovaly z jeho mělčin a bařin . . .

Život, jenž původně vedle národa, ano nad ním měl plynouti, jenž právě ve své neodvislé výsosti národ stále k vyšším cílům měl pobádati i od nižšího odváděti, jenž měl býti národu v nouzi útulkem a záchranou stanicí, dráždil přes příliš lačnou chtivost nenasytných vladařů, jménem národů moc státní v rukou třímajících. Vždyť bylo odjakživa „ideálem“ všech opravdových tyranů, s materiální mocí státní spojití v jedno plnou nadvládu nad duchy, jak ji jen náboženství podává.

A tak přesadili světový strom náboženský do státních zahrad národních, do blízkosti svých hradů, jako přední ozdabu svých parků . . . Vlastně vzali jen ratolest jednu se stromu světového a vočkovali ji na strom národní. A tak rostlo náboženství na stromě národním jako jeho větev. Snad jako mohutná větev, ale přece jen jako větev. Již nepodmiňovalo národa, ale národem bylo podmíněno. Již neneslo národ, ale národ nesl je. Již nebylo nad národem, nemohlo nikdy proti němu se postavit, avšak bylo s národem a pod ním. Sloužilo národu ne jako princip vyšší nad ním, ale jako opravdový jeho poddaný, a národ je za to „chránil“.

Vyjmouti tu ovšem třeba jediné náboženství židovské před Kristem, Bohem samým nadpřirozeně chráněné a udržované.

Náboženství národní pohanská, jak je před Kristem známe, byla náboženstvími podle choutek a náklonnosti jednotlivých národů. A vlastně podle vůle tříd a tyranů v národě vládnoucích. Byla náboženství přerobena, okleštěna právě o to, co v nich bylo nejcennějšího, o zárodek božský v lidstvu. Nebyla již dílem božím v lidech, ale dílem lidí v národech, třebas i neprávem se dovolávala vyšších nároků božstva a jeho jménem vládla. Jich podstata byla bludná, třebas i mnoho vyšší pravdy v sobě chovala. I záležel podstatný jich všech blud v tom, že, jak právě řečeno, chtěla býti nadpřirozenými, božskými, jsouce pouze čistě přirozenými, lidskými.

Jejich účinek na jednotlivé národy trval jen tak dlouho, dokud ten neb onen národ nepřekročil hranice svého naivního věku dětského. Dokud náboženství, a vlastně náboženská mythologie zastávala v národě místo filosofie, vědy. Ale jakmile v národě počíná rozvíjeti se věda, filosofie otázek posledních, počíná i rozpor mezi ní a mezi národním náboženstvím. (A jiného vůbec neznali.) Národní náboženství mizí podstatně před vycházející vědou jako noc před vycházejícím sluncem, jako tma před světlem, právě jako lež před pravdou. A v tom zmatku způsobeném vědou, zmizely a zahynuly i ty vyšší idee náboženské, jež o sobě nebyly lživé.

Mizí podstata náboženská, třebas všelijak národně okleštěná, ale přece jen měrou svou ve společnosti vlivuplná. Zůstává pak jeho více méně skvělá vnější forma, umělecké chrámy, poesie mythu náboženského, nádhera národních manifestací o náboženských slavnostech... Zůstává i — pověra, snad společná millionům srdcí, nemohoucích snésti myšlenky naprostého odtržení od vyšších mocností věčných. Avšak v těžkých krisích národních, vnějších i vnitřních, padala bezmocně náboženská, vyššího ducha pozbavená forma, množíc obecný zmatek, urychlujíc, dokonávajíc těžkým svým pádem katastrofu již ničím neodvratitelnou.

Tak bylo před Kristem. A (mimochodem poznamenávám) platí podobně i po Kristu. I po Kristu opakuji se periodicky snahy samo jeho sv. zjevení přesadit do zahrad a skvělých parků národních. Vštěpiti všelidskou ideu Kristovu na strom výhradních zájmů jednotlivého národa. Světové moře křesťanské proměnit na jezero ruské, německé, francouzské. Či též na rakouské?... Ovšem se takové snahy za našich časů již neprovádějí tak dokonale a zřejmě jako před Kristem. Ale kde a pokud se státu, národu povedly, výsledky nezůstaly daleko za zkušenostmi prvotních národů kulturních. Sploštily náboženství, oslabily ve vlastním pramenu vyšší síly národa.

Kristus Ježíš, zlomiv pouta bludu a hříchu, vyvedl problém náboženský ze zajetí nízkých lidských zájmů, lidských vášní a lidského malicherného partikularismu na jasné světlo původní moci a původní pravdy. Ozdravil jej, zaslouživ nám smrtí svou vyšší milost v boji o Boha a věčnost.

Po Kristu, řešíc problém náboženský, lidstvo již nepodobá se lodi bez kormidla na moři vzbouřeném jako před Kristem. Jest i kormidlo zde, Kristovo učení, Kristovy svátosti, Kristova vyšší milost.

Ale poněvadž i po Kristu zůstalo v nás oslabení hříchu prvotního, zůstalo nebezpečí, aby lidstvo samo, v krátkozrakosti své neb i lehkomyšlnosti a mravní pokleslosti, nezavedlo spásonosné lodi na mělčinu, nerozbilo jí o úskalí. Na bouřném moři problému náboženského měla spásonosná loď Kristova pro všechny věky zachována býti všem, kdo chtějí spasit se, kdo chtějí řešit ten problém jedine správným a možným způsobem.

Proto odevzdal Kristus kormidlo lodi, její správu a řízení těm, které on sám k tomu zvolil,

kteřé mocí svou zvláštní navždy k tomu schopnými učinil — své církvi.

Své církvi učící.

Tak stal se Kristus dědicem světového problému náboženského. Jeho uzdravitelem, a tím i uzdravitelem lidstva, pokud je dobré vůle. Kristus stojí v centru problému náboženského, jako ten problém stojí v centru lidstva. Nemůže vyhnouti se Kristu ani národ ani jedinec, který ten problém nejdůležitější pro čas i věčnost řešiti chce správně.

S náboženstvím, problémem všech problémů, ovládl Kristus otázky ostatní duševní i čistě přirozené odsud vycházející, sem se sbíhající. Stojí v centru pravdy nadpřirozené, stojí Kristus v centru pravdy vůbec. Neboť jedna jest Pravda, a jedno jest její světlo, ať svítí času nebo věčnosti, jedna jest její řeč, ať ze hmoty k nám mluví nebo duchem, jako jest jeden svrchovaný Tvůrce, jako jest jeden věčný cíl.

Uzdraviv, povznes, povýšiv Kristus nejzákladnější onen problém náboženský, přispěl již přirozeně k uzdravení, povznesení, povýšení lidstva. Nalil do žil stárnoucího již lidstva nových sil, které nemohly zůstatí bez vzrušujících, bouřících, obrozujících, živících následků. Stal se přirozeně kvasem zachvacujícím lidstvo v jeho nejhlubších i čistě lidských snahách. Jakým ohromným skokem pokročilo lidstvo na všech cestách přirozeného snažení od doby, kdy nad Betlémem zvěstována lidstvu Spása...

Kristus stal se i přirozeně sluncem duchů, k němuž všecko musí obracet se, co chce ven ze tmy a chladu do světla, do tepla, do síly a zdraví a radostného rozvoje — —

Ale Kristus, obroditel, uzdravitel světového problému náboženského pokračuje v díle svém, jak již pověděno, na

věčné časy, pro všechny lidi dobré vůle. Pokračuje pak ve spásonosném svém díle církví. V církvi takoruka na věčné časy dílo své na zemi vtělil.

Kristus na nebi, církev na zemi.

Kristus dává moc, církev ji vykonává.

Kristus počal, církev v jeho moci pokračuje.

Kristus jest duše, církev jeho tělo.

Jest rozdíl mezi Kristem a mezi církví tak hluboký, tak široký jako jest rozdíl mezi Bohem a mezi člověkem. Ale jest zároveň mezi oběma i vzájemná jednota tak úzká a opravdová jako mezi králem a jeho plnomocníkem, mezi nejvyšším pánem a jeho vůle vykonavatelem, mezi rozkazem a jeho plněním. Ano více: jako mezi vinnou révou a jejími ratolestmi, jako mezi hlavou a ostatními údý těla, mezi Ženichem duší a jeho sv. nevěstou...¹⁾

V tom, co podniká se podnes v správném luštění, ozdravění, prohloubení světového problému náboženského, Kristus a církev jedno jsou. Poněvadž vlastně a v pravdě všechno jest Kristus, a k němu se vrací, co u církve počíná.

Co tedy řečeno o Kristu, uzdraviteli světového problému náboženského, možno říci též o církvi jím ustanovené.

Z Kristovy vůle a moci, na jeho místě stojí církev v centru tohoto problému všech problémův.

Jest proto nejprvnější, nejvyšší, jediná, nenahraditelná moc v říši pravdy vůbec, v říši ideálních snah lidstva, v řešení nejvyšších lidských problémů kulturních.

Jest majákem pro všechny, kteří hledají dobro a pravdu.

¹⁾ Ioan. 15, 5., Eph. 1, 22. a 1. Cor. 6, 15., Apocal. 21, 9.

Jest kvasem stále pronikajícím a stále obnovujícím, stále k vyšším metám vynášejícím i uschopňujícím lidstvo.

Ne sama sebou, ale Kristem, který v ní žije celý, a kterého zprostředkuje lidstvu.

Přemnozí jsou, kteří toho nevědí, vědět nechťejí. Kteří uznávají Krista, a tupí církev. Tu církev, bez níž Kristus v lidstvu brzo byl by zjevem čistě minulým, historickým, třebas jediným a epochálně centrálním; žijícím jen ještě v ideí, závisle od člověka, podmíněně člověkem.

Tupí ji, kdežto právě v ní Kristus žije vždy přítomně v lidstvu. Žije jako vyšší síla, jako skutečný chléb duší, jako život sám, jako obroditel lidstva, jako vládnoucí člověku, podmiňující člověka a lidstvo. Opakuji s důrazem, to všecko v církvi, ale ne zásluhou církve, nýbrž milosrdenstvím Kristovým a láskou Kristovou, Kristovou vůlí a mocí, Kristovým věčným ustanovením.

Kdokoliv a jakkoliv buď jednotlivci, buď celé stavy a národy, mají podíl na Kristu a Kristově milosti, jsou to paprsky jednoho slunce, které září v církvi, které by zapadlo, by zapadla církev. Po třetí opakuji: z Kristovy vůle a moci.

Na zemi, mezi lidmi, dobro jen bojem žije, udržuje se, roste. Dobro praktické, ctnost, a dobro theoretické, pravda. Neboť i v poznávání dobra i v konání jeho byl člověk hříchem prvo počátečním zesláben, ku zlému, k bludu nakloněn. Kupuje se tudíž i pravda jako ctnost bojem, obětí: o čím vyšší životní poznání běží, tím těžšími boji musí býti vykoupěny. V tom tedy sobě sestry jsou. Proto jest vždycky naléztí je vedle sebe: světlý, bojem od vášní očištěný, ctnostný život, a jasná, mohutná, nadšená pravda životní. Pravda pravím, ne vědění, ne učenost.

Ne čistě vnější poznatky, které mají pro duši důležitost pouze nepřímou, jako na př. bohatství neb chudoba, okolí, cizí ctnost, příklad. Jich hojnost nevylučuje, aby i prostřed nich duše zůstala pustou a prázdnou, hrubou a chudou, nezřízenou a zanedbanou, ano někdy poznatky ty vnější právě k tomu hříšnému zneužití vedou. Ale pravda vnitřní, moudrost, která přešla do našeho duševního majetku, která žije v nás, která podmanila si nás, osvětluje naše kroky, udává v nás životní směry. Tato pravda životní jest sestrou ctnosti, čistoty, a jako ctnost stupněm vnitřního sebezáporu, obětí přinesenou podmíněna. O té platí slovo písma: **P r a v d a o s v o b o d í v á s.**

Problém náboženský a pravdy s ním související nebyly nikdy něčím pouze vnějším, neživou „vědou“. Celý starý věk jest toho důkazem, který nedovedl určitě a přesně ani nejzákladnějších jeho linií vymeziti, poněvadž mu scházela síla dostihnouti patřičné k tomu výše mravní. Důkazem toho je věk moderní, pokud tím problémem se zabývá, stejných s dobou starou dopustil se chyb. Nejosudnější (poněvadž otázek nejzákladnějších se týkající) blud moderní doby spočívá v záměně problému náboženského a vědy, pravdy vnitřní, moudrosti, s pravdou vnější, života s jeho mrtvou skořápkou, vyššího s nižším, hloubky s povrchem. Že při hledání pravdy vnitřní přestává se na požadavcích („methodě“), které dostačí sotva na zjištění pravdy vnější. Že, kam dospívá se pokorou, čistotou, obětí, domýšlí se doraziti pýchou, rozmařilostí, nečistými vášněmi. Že co může vykonati v duších jedině moudrost, očekává se od učenosti. Že výsledky „bádání“ již předem pochybeného ve věcech náboženských stavěno na roveň, ne-li výše, s náboženstvím samým — —

Abych tedy se vrátil, odkud původně jsem vyšel, správné řešení problému náboženského, hledání i nalezení pravdy ze všech nejvyšší, nejpraktičtější, nejvnitřnější, předpokládá i boje a oběti ze všech nejtěžší, nejmohutnější, nejhlouběji srdcem lid-

ským otrásající. Všecky ostatní boje proti těmto zůstávají na povrchu, dotýkají se nás jen nepřímo, zraňují méně bolestně. A církev stojíc ve středu problému náboženského, stojí též v centru těchto nejzuřivějších zápasů lidských. Stojí v jich centru jako učitelka Pravdy, jako zprostředkovatelka Moudrosti, ano jako Pravda a Moudrost sama, která jí a v ní působí v lidstvu.

Nechť nás nelekají ty boje, jen když víme, na čí straně vítězství jest jistým, kdo sedí při kormidle — —

V centru pravdy přirozené i nadpřirozené stojí církev. V centru, kudy musí projít každá pravda, ale i každý přirozený neb nadpřirozený blud. Kdo nestojí v centru, kdo má jen trochu pravdy (a tudíž i trochu lži), snadněji se vyhne boji s bludem. Ano jest nějak spřízněn s bludem. Ale kdo jest pravda, s každou lží stojí v přímém sporu, s každým bludem o sobě a se všemi dohromady. Čím více pak se jednotlivci, národ, doba odvrátili od pravdy, tím zavilejšími, obecnějšími musí se ty boje státi.

Ale ani tu není první otázkou, která ty boje jsou hrozné a vysilující, nýbrž na které straně je pravda. A která zvítězí musí, nemá-li zahynouti národ, doba, lidstvo — —

Columna veritatis — „sloupem pravdy“ nazývali církev sv. Otcové. Kolik hloubky jest v tom výroku. Sloupem jest, s nímž pravda stojí a padá. Avšak jest sloupem neochvějným, jako neochvějným jest Kristus, který v ní žije a působí.

A tu bych ještě na jedno poukázal výslovně, na nerozlučnou souvislost vnějšího zjevu církve a vnitřně i formálně v ní žijícího Krista. Církev jest jako tělo, jehož duše jest Kristus.

Nemůže nikdo narazit přímo na duši, které ani nevidí. Ale naraziv na tělo a poraniv je, narazil i na duši, kterou ovšem nepřímou poranil. Kristem neviditelným se kryjí, kdo s církví viditelnou všelijak se rozpadli. Nešťastná a nerozumná výmluva. U církve rozkol začíná a končí v Kristu. Někdy jen uvnitř v duši, někdy i na venek.

II.

Církev jest vtělení nejvyšší autority na zemi. Kristem stojí církev v centru nejvyššího problému náboženského, jest toho problému věčně správným řešením. Jest vtělením nejvyšší, nejlidštější, nejplodnější idee, která kdy hýbala srdci lidskými. Tím vyjádřena jest základní, nejpodstatnější stránka zjevu církevního v dějinách lidstva.

Ale v církvi jest ještě stránka jiná, rovněž podstatná, nesmírně důležitá, třebas na druhém místě ji bylo uvést. Stránka pro porozumění jistých nájezdů a nepřátelství proti církvi skoro více ještě přispívající než uvedená právě stránka první. Myslím větu v čelo této myšlenky postavenou o církvi jakožto vtělení nejvyšší pozemské autority vůbec.

Později míním se obšírněji rozhovět o vzájemném poměru života a autority. Zde dostačí, když jen uvedu, že poměr ten jest asi poměrem vnitřního rozvoje v říši k vojínu, rozvoj onen chránícího tvrdou zbraní; nebo jako poměr středověkého, obchodem, uměním, všelikými ctnostmi občanskými i vyššími kvetoucího města a mohutných hradeb na venek je chránících; nebo konečně jako poměr kvetoucího průmyslu, obchodu, blahobytu říšského k těm, kteří tomu obchodu přes močály a propasti a samé nebetyčné vrchy vystavěli silnice a mosty...

Není bez ruchu, bez zápasů a obětí ani vnitřní život města, ani rozvoj říše, ani průmysl a obchod v ní zkvétající, ale jen do vnitř, jen pokud jednotlivec se ho zúčastnit zamýšlí, jen

přímo pro vlastní prospěch. Avšak vojsko, středověká městská hradba a do jisté míry naše říšské i světové dráhy mají do sebe něco, co po případě značí formální odpor, neústupnost, snad i násilí, převahu celku proti jedinci, nutkání jednotlivce i kdyby nechtěl, oběť osobní i bez přímého osobního zisku...

Tak jest asi idea náboženská a autorita.

Vždycky byla nejvyšší idea náboženská o sobě a v praxi pramenem nejtrpčích zápasů a obětí, ale především uvnitř, v duši, přímo pro duši. A proto jest a vždycky byla idea náboženská i přes tuto svou strastiplnou stránku přece jen podstatně a skutečně ideou síly, míru, povznesení, vyššího pozitivního života. Nepřekročuje též konečně v praktických svých důsledcích meze vlastní vůle sobě položené. Jinak jest autorita. Ta již veškerou bytostí svou upomíná na neústupnost, tvrdost, šablonu, přemoc vnější vůle. (A má skutečně něco toho do sebe každá autorita, jinak by ani toho jména nezasluhovala. Nejsou z tvarohu hradby, ani se nedělají z marcipánu bodáky a děla.) Tedy připomíná něco, co o sobě nám jest nesympatickým, ne-li odporným. Zvláště dotýká-li se věci tak svaté, jako jest náboženství, tak vnitřní, jako jest duchovní život, tak hluboce do nejtajnějších záhybů srdce pronikající, jako jest víra, tak vlastní a osobní, jako jest život Bohu — —

Jest jistotně i v tom dílo milosrdného a nejvšláškyplného Boha, že zreformovav na vždy ideu náboženskou na míru absolutní, neochvějné i neomylné pravdy, nenechal ji bez ochrany autority. Že ve věci o časném i věčném našem štěstí tolik rozhodující nechtěl nás ponechat samy sobě, bez vůdce o přímou jeho moc se opírajícího. Že ideu v nás tak vznešenou, ale i vnitřní a měkkou, tak nebeskou ale i takým podléhajícím útokům nízkých vášní, tak nesmírně praktickou a zas tak duchovně neohraničenou nenechal bez tvrdé skořápky, bez zásobáren a nedobytných

útulků od nás neodvislých a nám v nouzi sloužících, bez určitého známkování, kde cesta života duši vede nad propastmi hříchu, nad močály světa...

Přidal Pán nejvyšší ideí i nejvyšší autoritu, vtělený problém náboženství učinil vtělením své síly, a tím rozmnožil naši sílu, naši jistotu, naši záruku vítězství. Rozmnožil tím a pojistil nesmírně požehnání plynoucí z onoho nejbohatšího kapitálu víry, rozmnožil a pojistil tím náš nejvyšší kapitál sám. Nezabil tím našeho srdce, nezchromil jeho horoucích snah, nezmenšil povinnosti vlastního přičinění, ale pojistil to všechno proti mocnostem temným, proti nenadálé zkáze i proti vlastní slabosti.

Hle, toto jest klíč ku správnému pochopení autority a jejího významu. Jest klíčem i ku správnému porozumění působení církve na poli před důležitém a zároveň tolika předsudky zanešeném.

Přemnozí počítají církvi autoritu a její vykonávání skoro za zločin. Zvláště když kárá a trestá, když i v těžkých věcech poslušnosti žádá, když nespokojuje se státi v koutě, nýbrž i veřejně jako „mající moc“ k slovu se hlásí, vyšších statků v lidstvu proti moderním modlám s důrazem hájí. Panovačnost. Pýcha. Zneužívání věcí duchovních. Nelidská tvrdost. Neporozumění duchu času. Zkamenělost. Přednost věcí lidských a světských před svatými zájmy duší... Tak a podobně se dnes od většího stále davu nemyslicích působení církve na tomto poli povinnosti Bohem jí vykázané nazývá. Pod těmi a podobnými hesly vědomě i nevědomě, ze špatnosti i z neprohlédavosti, potírá se církev a její moc autoritativně hájiti náboženství a jeho životní otázky.

Ano v době nezřízeného i jako lavina se zmáhajícího individualismu, zaměňování svobody se zvlí, neodvislosti s anarchií, síly s vládou vášní, mužnosti s nízkostí, blahobytu s mate-

rialismem, štěstí se svěťáctvím, v době takové již hájiti nejvyšší autority duchovní pokládá se od mnohých za zločin. Jen mezi nevěrci jest dnes málo porozumění pro autoritu? Jen lidé „světští“ byli v té ztěžejné otázce víry a ducha nakaženi obecnou nemocí časovou?

Stavěl se kdesi v Čechách před více než 20 lety kostel. Když i kazatelna měla upevněna býti k pilíři, chtěl architekt přesvědčiti se, zdali s toho místa bude kazateli všude po kostele dobře rozuměti. I rozkázal jednomu ze svých dělníků, aby vystoupě na prozatímně postavenou kazatelnu, několik slov s ní promluvil. A dělník, používaje řídké i vzácné příležitosti, „zahřimal“ si s kazatelnou na „zlý a zkažený svět“, čemuž pán se jen usmíval. I když na duchovenstvo spustil a všelijaké „časové“ pokyny mu přeroumě udílel, nic ho architekt nepřerušoval. Ale když, pořád dalšího se odvažuje, zedník začal stěžovati si do vydírání pánův, do špatné mzdy i do špatného s dělníky zacházení, rychle ho chlebodárce jeho přerušil a s kazatelnou slézti mu velel.

Což není zjevem poměrně ne tak řídkým, že někdo velikým a věrným synem církve se vydává — dokud (spravedlivě neb i nespravedlivě, Bůh sám to bude jednou souditi) nezkusil na těle svém ostří její discipliny? Při přemrštěných, ani zákonem ani duchem církevním neoprávněných náhledech, které o věcech sem spadajících zavládají „nahore“ i „dole“, bývá tento čistě o sobě pramen neporozumění, ano nelásky k církvi dosti bohatým a vydatným.

Jako stojí učení církve v centru zjevené i přirozené pravdy, tak stojí autorita Bohem církvi daná ve středu autority vůbec.

Jsme-li pouhá zvířata, pak nemá člověk nad člověkem moci, leč by si násilím přivlastnil nad ním moc vnější. Vlastně

moc bestie silnější nad bestií slabší. Ovládání člověka člověkem bylo by pak vrcholem bezpráví a špatnosti, bylo by loupeží přímo na člověku spáchanou.

Jsmo-li naopak tvorové mající duši, povolání k cílům věčným, odvislí od věčného Tvůrce, pak jest pořádek autoritu předpokládající jen výrazem nejvyšší Vůle, aby zlo nevládlo dobru, aby síla nezvítězila nad právem, hřích nad ctností. Pak jest vykonávání autority vlastně vykonáváním práv Boha, člověku jako zástupci k tomu propůjčených. Pak jest poslušnost prokazovaná autoritě způsob daně na úvěr naší duchovosti a věčnosti placené.

V každé autoritě i ve všem, co ukládá, jest něco myšlenky věčné, k Bohu se vztahující, „mravní“. Kde ta idea jest zdravá, silná, živá, zdravé, silné, mocné jest zasahování autority v život podřízených. Kde však ta mravní idea jest nemocná, povalená, nemocná i povalená jest autorita již předem, a kdyby zdánlivě na výsosti síly stála a o miliony bodáků se opírala. Zbyla z ní pouze mrtvá, strašidelná kostra vnější její moci, proti níž dovoleno jest opřít se zas moci.

A nejen ideově, i fakticky stojí církve ve středu bojů o autoritu, jsouc jaksi zosobněním „království božího na zemi“ a tím každé jiné autority živým vzorem, ale i ochranným předvojem.

Dnes vlády a dynastie nové a mocnější než trůny a říše se slávou tisíciletého trvání mají zájem i úsilně o tom pracují, aby padly poslední i beztoho všelijak podemleté a podkopané bašty všeliké autority na zemi. Aby nic již nestálo dokonalému rozšíření jejich vlastní moci, jejich vlastních ideí v cestě. Připomínám odvěkého nepřítele křesťanstva, mezinárodní židovstvo. Jmenuji přemocný velkokapitál a stejně všemohoucí veřejný tisk, kteří zas oba stojí ve službách židovstva. Uvádím vědu nevěreckou, ovládanou zase skoro naprosto velkokapitálem. Upozorňuji na sociální demokracii, podvratnou v třídách najmě

nižších; na svobodné zednářstvo, organisující proti autoritě třídy vyšší...

Ti všickni, kteří dnes mají v rukou národy, spatřují v církvi hlavního protivníka svých podvratných snah a cílů. Ti všickni znají jen jedno heslo, povalení autority církevní, aby povaliti mohli autoritu králů, vlád světských a zákonů.

Hle, největší a nejhlavnější „zločin“, pro který církev denně tisícerým je poházena kalem, pro který denně z tisícerých krvácí ran. Rozumějme době, abychom porozuměli velkým bojům a obětem, v jichž středu stojí, jimiž trpí, ale právě proto tisícerého obdivu zasluhuje matka duší našich, svatá církev —

III.

Církev jest vtělení nejhlubších propastí v lidstvu, spojení božského majestátu a lidské bídy.

I duchové od Krista odpadlí nemohou docela vymknouti se z vlivu nadzemského jeho zjevu. Nazývají ho prvním náboženským reformátorem, největším náboženským geniem, nejhlubším myslitelem, největším člověkem, obroditelem světa. Oplývají jeho chválou, ale jen pokud je — člověkem. Jakmile běží o uznání jeho božství, ustupují od něho, stávají se z chvalořečníků jeho tupiteli...

Proč jen Kristus chtěl nás vykoupiti jako Bůh a zároveň člověk? Ta hrozná propast božství a lidství v jedné osobě hned od počátku byla Židům pohoršením a pohanům pošetilostí. Ta proti němu nejvíce do zbraní vyvolala svět, pro tu tekly potoky mučednické krve, umíraly milliony hrdinských lidí...

Kdyby byl Kristus přišel na svět jako pouhý Bůh, asi jako přijde v hrůze a slávě dne posledního, kdož by ho byl neuznal? Kdož by si byl troufal mu odporovati? A kdyby se byl v Betlémě narodil pouhým člověkem, třebaš od Boha mimo-

řádne omilostněným, svět by mu byl vzdal snad i chválu svého uznání a — byl by přes něho „přešel k dennímu pořádku“. Byl by se s ním na kratší neb delší čas zabýval, aby ho pak zahodil, jako zahodil i jiné své modly, povrchně neb i hluboce do jeho dějin zasáhnuvší.

Ale s problémem Boha — člověka svět ještě dnes nemůže býti hotov. Ten jako na počátku i dnes ještě vzbuzuje jeho odpor ano nenávisť.

Tutáž propast vidíme vtělenu na věčné časy v církvi. Zdali nemá i církev dvojí moc, dvojí podstatu? Božskou i lidskou zároveň?

Když neomylně zvěstuje světu učení Kristovo.

Když odpouští hříchy.

Když Pána svolává na své oltáře.

Když božské milosti rozdává.

Když rozvazuje a svazuje duše tak, aby rozvázány
neb svázány byly i na nebi...

A to všecko činí církev lidská, z pouhých křehkých lidí se skládající.

Propast, jež v Kristu Bohu-člověku se vtělila, přešla i na jeho církev. V tom není rozdílu. Jen v jednom jest rozdíl. A tím rozdílem jest, že ta propast v církvi, možno-li, jen ještě nepoměrněji jest rozšířena.

Kristus i jako člověk byl nejvyšším — církev jest jen učitelkou a vůdkyní k svatosti.

Kristus i jako člověk hřešiti nemohl — církev se může hříchy všemi potřísniti, totiž v tom, co v ní jest čistě lidského.

Nikdy by nebyla církev ušla bojům a nepřátelství, i kdyby byla od Krista obdržela privilegium neporušitelnosti mravní, jako od něho obdržela privilegium neporušitelnosti co do úřadu učitelského mezi národy. Klamou se, kdož jinak myslí.

Vždyť církev prvních století stála opravdu na neslýchaném před tím stupni života přirozeně i nadpřirozeně povýšeného. A právě o té církvi vysvědčuje sv. Jarolím, že buď umírala na popravištích nebo úpěla v žalářích — —

Ale na druhé straně, kolik pronásledování nejtěžších, přímou a takořka neuchranitelnou záhubou ji ohrožujících bojů, utrpení vzešlo jí právě z tohoto propastného rozdílu v její bytosti !

Každou stránkou svých dějin ukazuje církev dvojí tvář, přiměřenou dvojí své povaze.

Již ze skutků apoštolských a z listů sv. Pavla dočítáme se, že bělostný její háv nezůstal ušetřen skvrn a vášní čistě lidských, ano hrubě pohanských. A tehda byla církev takořka ještě v plénkách a stála pod přímým vlivem nadpřirozeného vyššího působení. (Živá památka Kristových příkladů a nauk, inspirace sv. apoštolů, charismata v první církvi.) Tehda byl v ní prvek lidský obmezen na dávku nejnižší a nejmenší.

Rostla církev, a s ní rostly, mužněly v ní i lidské vášně, jak dokazují nejstarší církevní kanony o katechumenech, o pokání atd. Ovšem dokud zvenčí zuřil meč pronásledování, nemohly ony vášně rozvinouti se k plné síle a k dokonalému působení. Byly příliš zatlačeny ještě do pozadí, aby byly urvaly církvi nesmrtelný věnec heroismu. —

Zmohutněla, ovládla svět církev. Byla první mocí a vlivem... Ale i vášně v ní více zmohutněly. Není náruživosti ať jednotlivců ať celých národů, století a period, zemí a míst, podnebí a klimát, která by nebyla nějak vpálila otrocké své znamení bílému jejímu čelu, která by nebyla špínou svou potřísnila čistý její šat... A proto v jistém smyslu pravdu mají zarytí její nepřátelé, když ji líčí jako ukrutnou a pyšnou, jako vládychtivou, lakotnou a nenasytanou, jako pověrečnou a krvežíznivou, jako národům nepřátelskou a s nimi válčící, jako prodajnou a nevěrnou — —

Je pravda, byla takovou. Snad i nyní ještě jest někde takovou. Ale není to v ní pravda celá. Nebyla jen takovou. Jest to pouze jedna, čistě lidská stránka té dcery božské — —

Žila církev za všech dob, na všech místech, za každé kultury čistě po lidsku. Až do posledních smutných důsledků těch hříchů a pádů, které má společně se vším, což na světě jest lidského.

Žaloby a nářky, které proto často, a jmenovitě v pohnutých dobách našich slýchati, jsou oprávněny a spravedlivy. Avšak ke komu se vlastně odnášejí? K lidem v církvi, k národům, k do b á m, které v ní tak smutně uplatnily svou čistě lidskou stránku — —

Ještě ani dnes není jinak. Ještě dnes my sami hyzdíme církev vášněmi duše své. Anebo zdobíme ji svou ctností, přísností, osvětou a mravní výsostí. Úsudek, který jednou pronesou dějiny o církvi doby, země, národa, jimž náležíme, bude vlastně úsudek o nás, kteří jsme ten čas v církvi žili a jí vtiskli stopy čistě lidských svých snah...

Sed quid existis videre? Arundinem vento agitata tam?... Čeho vlastně hledáme v církvi? čeho v ní hledalo lidstvo od prvního počátku? proč ji ustanovil Kristus za matku duší našich? Čeho tedy v ní hledáme? Člověka? Kultury? Vědy? Velkých lidských podniků a skutků...? Toto všecko, a snad i hojněji naléztí též jinde.

Nikoliv, hledající církve, hledali jsme v ní něco nesmírně vyššího, světějšího a co jinde naléztí nelze. Hledali jsme v církvi Krista, Spasitele duší našich.

Nám jest církev jako tabernákl, v němž jest uschováno Nejvyšší. Mate slabé ve víře a samy duše vyvolené naplňuje hlubokým smutkem, viděti svatostánek červy prožralý, prachem

všednosti zanešený, špínou pokálený, snad dokonce na místo nesvaté zašantročený. Jest opravdu nejvš bolený a potupný takový pohled, a běda tomu, kdo za takovou neřest ve svatyni Páně jednou bude odpovídati. Ale zdali proto povrhne tabernákulem, vědouce, že i tak bydlí v něm Pán? Zdali i před špinavým neklekáme, věřice v Krista zde přítomného? Zdali odmítneme ze svatostánku prožraného přijmouti Pokrm duše naší ve chvíli potřeby nebo svatého zanícení?

Nám jest církev jako ruka chovající poklady nebeské, jedině spásonosné. Možná že jest nečistá ta ruka. Možná že je hrabivá, nespravedlivá, tvrdá a světácká příliš. Možná že vás i do tváře uhodila nečestně a bolestně, až zhořklo ve vás srdce a zachvěla se ve vás duše, že dlouho, dlouho jste se z té rány nemohli vzpamatovati... Ale co učiníte, když právě ta ruka z vyšší moci třímá svaté evangelium spásy? Když na ni Kristus vás odkázal pro nevyhnutelné nadpřirozené prostředky záchrany od hříchu a věčné zkázy? Když všude jinde vás ohrožuje a čeká jistý chaos a tma a zkáza?... Tu v duchu kleknete před ní na kolena, před církví, náměstnicí Kristovou, a třebas s duší bolavou vyznáte upřímně, jako kdysi sv. apoštolové Pánu: „... ke komu půjdeme? Ty jediný máš slova života věčného.“

Tím nechci nijak tvrditi, že máme si z představeného, který nám vládne a mluví jménem církve, udělati modlu (jiní pravým opakem si z něho udělali bláznovskou kukli). Že máme chabě, nečinně, zbaběle přihlížeti nehodnému zpuštění ve svatyni Páně. Že máme po způsobu otroků vzdáti se toho, co muž si chrání a brání nejvíce, svého práva...

Tím chci jen říci, že pro vedlejší věci nemáme zapomínati na věc hlavní, pro prostředníka lidského nemáme vzdáti se Pána svého věčného. Poněvadž, kde lidé jsou, vždycky bude i lidská křehkost, lidská vášeň, lidský hřích a lidské pohoršení...

Za všech časů měla církev dvojí tvář. Lidskou ale i božskou. A nehodně jedná, kdo na jednu jen pamatuje a zapomíná na druhou.

Jako instituce božská hlásala církev neposkvrněnou víru Krista Ježíše věkům a národům.

Jako instituce božská umírala v millionech svých nejlepších synů a dcer za víru.

Jako Bohem zřízená uchvacovala srdce nejušlechtlejších mužův a žen, vodíc je cestami nebeskými, učíc je svatostí, že jako hvězdy zazářili lidstvu svou hrdinskou ctností, dobrodiními lidské síly přesahujícími. Kde jinde nalézt zjevy jako sv. Benedikt, jako sv. František z Assisi, jako i nejposlednější z katalogů svatých?

Jako instituce božská vnesla nový, božský prvek do dějin lidských, který jen proto nás zůstavuje chladnými, jen proto nás neuchvacuje, že oko naše od mladosti naň zvyklo, že srdce naše nikdy nenaучilo se prohlížeti přes denní zjevy k samé podstatě věci.

Učila církev milliony odříkati, trpěti, k nebi pohlížeti, modliti se, obětovati se... i tam, kde by duši byly pohltily temné propasti rozkoší, světa, utrpení, klamu.

Ode dvou skoro tisíc let nám mluví dějiny lidské řeči, proti níž nejkrásnější periody klassických Řeků a Římanů zní jako žabí skřek. Od dob Kristových vytryskly v lidstvu studnice života, že dávnější čistě lidské podniky toho druhu proti nim osvědčily se jako chvilkové nádržky, ne-li jako špinavé močály. To Bůh jest, který v církvi mluvil a mluví. Ještě dnes skládá lidstvo svou píseň, pokud je v pravdě hrdinskou, v nebeské řeči církve. Ještě dnes pije z jejích pramenů sílu k boji za své ideály — za své bytí.

Na kolena před ní! Odprosme ji, pokořme se, že jsme tak malými syny tak veliké matky!

Hle, toť význam církve.
Boží moc vtělena v lidskou slabost.

Nekonečné, svaté srdce boží spoutané lidskou hříhkostí a obmezeností.

Hlas nebeský ve spolenství země...

Jaké tu nekonečné odstíny, perspektivy, protivy, různosti, motivy, výsledky a plody leží nahromaděny přímo vedle sebe v té jedné božské instituci, v církvi! Jak snadno se tu zaplete rozum vášní zatemněný! Tu pravdivým jeví se výrok Páně, že pokorní a čistí srdcem naleznou království nebeské, církev.

IV.

Kněžím píši, i sám jsa knězem církve katolické. A tu jest konečně oprávněna ještě otázka, čím jest nám kněžím svatá církev?

Jest vtělením a zároveň zárukou požehnání, jistoty, plnosti, štěstí našeho kněžského působení.

Ona nás uvedla do svatyní svých — zde-li nenalezne pravého domova duše, věčně sama v sobě rozervaná bude blouditi životem.

Ona svěřila nám moc nad dušemi jako dvojsečnou zbraň, svatou i nebezpečnou zároveň. V jejím duchu-li ji nebudeme spravovati, běda duším námi vedeným, a běda nám.

My jsme od včerejška, ona od tisíciletí. Jako matka bdí nad námi. Neobstojíme před nástrahami světa, nebudeme-li dbáti varovného jejího hlasu.

Ona k nebi se dívá a k zemi zároveň; celou zemi objímá její srdce, všecko proniká její oko. Chce býti naší učitelkou. Jak úzcí a malí a plýtcí z ůstaneme, jejím-li duchem a návodem se neprohloubíme! —

Ona poklady nebeské zachovává — i pro nás. Za krníme, zchudneme, hladem zahyne duše naše, často-li ze zřidel jejího bohatství nebudeme napájeti se.

Nebudeme kněžími, nezakotvíme-li se celou duší svou v ní — v církvi. O Bože, a co nám pak zbude z vyšších statků života?

S ní jsme sepjali životy své a duše své, jako oni rytíři své koně se Slepým králem.

Její boje jsou naše boje.

Její spása jest naše spása.

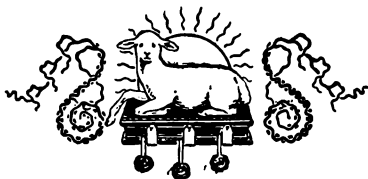
Její čest, naše čest.

Její zaslíbení, naše zaslíbení.

Nebyli bychom kněžími, kdybychom tu jinak smýšleli, jinak cítili.

Ta velká svatá matka, na jejímž srdci zahřívají se Augustinové, Ambrožové, Borromeové, Alfonsové, ta že by nám nic nemohla dáti? Nás že by již nemohla povznést? Jen jí svěřme cele a vroucně malé duše své, aby z nás udělala kněží srdcí hlubokých a mohutných, jako jsou hluboké a mohutné pravdy v ní se vtělující.

Ta, o níž svatí s takým nadšením mluvili, již tolik milovali, že by nezasloužila naši upřímné úcty, naši celé lásky? A kdyby v cárech se nám jevila — naší nebeskou matkou jest — —

REFORMA.

vě sestry vyšly na pout života. Dvě nerozlučné sestry.

Jedna byla krásná jako májový den, plný zpěvu, vůně, ruchu, bohatství, něhy a měklosti. Byla poesie sama. A druhá byla suchá a tvrdá jako skutečnost, chladná a vypočítavá jako rozum, ustaraná a jednotvárná jako odříkání, truchlící jako lítost a plná slz jako bolest. A byla bolest, obě sama.

Jedna kráčela jen světem jako královna, ale druhá razila jí cestu. Jen rozdávala plnými rukama z toho, co jí denně nasbírala její sestra. Jen na skvělých výšinách krásy, dobra, pokroku se zdržovala, zatím co její sestra ve rmutných nížinách života se rvala s hříchem a bídou, s pohodlím a bezprávím, s nerozumem a zvířecností.

Kde se první ocitla, tam ozývaly se hymny nadšení, tam zakvítilo štěstí, tam k nebi spěly vroucí modlitby díky a blahorečení. Kam však druhá vkročila tvrdou nohou, tam tekly slzy, tam nárek se rozléhal a povyk vášnivých bojů, tam někdy i z ran bolestných proudila se krev vroucí a drahá — —

Vypravoval jsem vám pohádku? Nikoliv. Líčil jsem čirou skutečnost. Tázete se na těch dvou sester jména? První se nazývá život, druhá reforma.

Život jest krása všech krás, moc všech mocí. Život jest štěstí, jest rozvoj, jest požehnání, jest bohatství. Život jest den beze stínu, smích bez starosti, zpěv bez dissonance. Život jest, po čem všickni touží a čeho všickni nad zlato a drahé kameny si váží.

A co jest reforma? Reforma jest bolest, jest práce, jest přemáhání sebe, jest operace provedená na vlastním těle, jest boření toho, s čím jsme srostli. Reforma jsou noci strávené ve starostech a slzách, jsou dny posvěcené pracím a zápasům, jest dobré jméno poházené blátem, jest oltář a na něm obětovaný náš „Izák“¹⁾, naše smějící se a kvetoucí drahé štěstí. Bojí se člověk reformy, jako se bojí nezhojitelně nemocný nože v rukou operatérových, jako se leká dítě černé noci a jejích neproniknutelných tajemství.

Ký div, že tak různě nadané sestry i různý stihá osud na jich pouti životem, lidmi, světem.

Smavému, věčně mladému, zpěvnému, štědrému a vším bohatstvím oplývajícímu životu nejeden člověk otevřel dokořán brány hladového srdce. Nejeden člověk a nejeden sbor, kde lidé se sešli, aby spojenými silami řešili veliké úlohy doby i věčnosti. Nejeden člověk a nejeden sbor — světský i církevní.

Otevřeli dokořán bránu smavému životu, a násilně i hrubě, s rozhořčením i hněvem zatarasili dvěře i okna, ano ucpali skuliny a štěrbiny, aby neproniklo k nim ani jméno, a nepadl na ně ani stín, a nevyrušila je ani památka onoho něčeho, jim hrozného a nenáviděného, kletého a zločinného, co kryje se pojmem reformy.

Dvěře zavřeli, skuliny ucpali před reformou, a draze u sebe uhostili krásný, šťastný život. Oděli ho do bohatých rouch, hedvábných a zlatých; zavedli ho do příbytků pohodlných

¹⁾ „Izák“ z hebrejského „jischák“, tolik jako smějící se.

a vzácných; jídla mu předložili vybraná a četná; služebnictvo mu dali, povozy, erby a pocty...

Ale nepřijímá život nic z rukou, které hanbou ukydaly jeho sestru, násilím ji od něho odloučivše. Ničeho neodmítá život, ani darů skvostného paláce, ani bídy roztrhané chýše, jen-li sestra jeho mu je podává. V každém okolí, na každém místě, v každém srdci a v každém shromáždění rozvíjí kouzelné síly své, šíří pravé štěstí, pravou čest a pravý pokrok — ale podmínkou nezbytnou jest, aby sestra jeho tvrdou, chudou rukou svou mu upravila místo, okolí, srdce, shromáždění... Aby byla jejich ochránkyní, stráží, zárukou čistoty, zdraví, svobody, čestnosti. Ale toho zde nebylo.

A tak zakrněl život v srdcích a ve společnostech lidských, kdež mrzce mu zapudili sestru. Zakrněl a sešel. Jeho mladé líce se-smutnělo, jeho hladké čelo pokrylo se hlubokými vráskami. Jeho píseň umlkla. Jeho krása pobledla. Jeho ruka schudla. Jeho rozum otupěl. Tolik bohatství a prostředků a privilegií a ctí — ale dusno tu k zalknutí a uvnitř nemůže usnouti zlé svědomí a tajně užívá duši vědomí hanby a zvenčí tlukou na dvěře rozhořčené hlasy i těžké obžaloby... Tu udál se zločin, jenž nejhorší jest na světě a otec plodný mnohých běd a neřestí: tu zvolna ubíjen umíral život. Umíral od chvíle, kdy hanebně ucpán přístup jeho sestře reformě.

Tak jedni. Volili život, avšak zamítli reformu. A druzí opáčně si vedli.

Viděli boje reformy s nízkostí a hříchem, s bezprávím a zpátečnictvím. Viděli, kterak pod mocnými jejími údery v rupy se obracely paláce, kde žalářována byla svoboda, jak bortí se pod ranami jejími skvělé příbytky sobectví a pýchy, neřesti a zpozdilosti. Slyšeli její hesla, byli svědky její bezohledné spravedlnosti, poznali zbraně její ostré jak jed.

To všechno viděli, slyšeli, poznali, i pozvali ji k sobě, přijali reformu, ale — života neznali, poněvadž sami ho prázdní byli. Život vyloučili, ne že jej vyloučiti chtěli, ale že nebylo v jich duši lásky, tepla, světla, čistoty, ctnosti... vyšších oněch podmínek, bez nichž nekvete život, ano které jsou život.

Najali si reformu pro jiné — an sami v duši jí potřebovali nejvíce. Připustili reformu — jako jich protivníci — až po brány srdce svého. Ty brány samé zatarasili reformě, a tím je zatarasili — životu. Reforma jim nikdy nebyla vlád-kyní na trůně srdce podrobeného tichostí, láskou, pokorou. Ale byla děvkou, otrokyní jich duše vášněmi zmítaná. Ponížili, oslepili, otrávilí královskou dceru. Oslepili ji, aby neviděla sestry své, života, nevzhlížela k ní, nebrala si z ní měřítko při nebezpečné práci své. Ponížili ji, učinivše z ní nástroj ničení a boření, z ní, která i ničíc a boříc, staví cesty, života, hledá života. Otrávilí ji, zbavivše ji tepla životního, lásky, vdechnuvše jí nečisté pudy své rozvášněné duše.

Tak vedli reformu o život oloupenou, silnou, ale bez lásky, s ostrým mečem v rukou, ale slepou, mezi národy a sbory, po diecésích a zemích... A její cesta zříceniny, její skutky pohoršení, její pověst zavržení... Ne její zříceniny, ne její pohoršení, ne její zavržení, ale těch, kteří tak hanebně jí zneužili — —

Jednoho otce mají a jedním dechem jsou stvořeny i život i reforma.

Žítí jest rozvinovati se. Jest tichou — ale nikdy neustávající prací zakládati nové buňky, zárodky to nového života, nové síly, nových květů, nového ovoce. Kde život, tam jest i stálý pohyb, stále šíření se a množení, stále květy budoucnosti, stálá jarost, stále zdraví, stálá čistota od všeho, co zavání nemocí a plísni, neřádem a špínou. V přírodě organické a v duších žijících Bohu. Neboť i duše má své organické zákony života

i smrti, na nichž i sama vyšší milost z pravidla staví. V duších jednotlivých a v duševních, mravních organismech neb korporacích. Zastavte ten svatý tok plodění a vzrůstu, šíření a květu; nalejte do vnitřních cel, v nichž má stánek, nemoci a jedu; vhodte mu na krk dusivou oprátku násilí vnějšího neb vnitřního; sevřete nohy jeho pokroku pouty nevole a poroby — a už tu není života, ale jest tu umírání, povlovné neb prudké, avšak končící vždycky jistou smrtí.

Pravím opět: v organismech nerozumných a v duších jednotlivých i v mravních korporacích. Kde však vládne umírání, smrt, tam naléztí i všecko ostatní zlo nějak zastoupené. Neboť smrt jest královna temných mocí tohoto času, jež nikdy nepřichází bez průvodu svého. Jako i život vládce a souhrn jest nejvyšších světlých darů dnů vezdejších.

Tedy žiti jest rozvíjeti se. A rozvíjeti se jest reformovati se. To jest odhazovati formy životem, rozvojem přežilé, úzké, život nový svírající a škrtící. V přírodě nerozumné děje se to odhazování maně, dle přesných zákonů fysických, při vzrůstu duší rozumném děje se to způsobem mravním, podle zákona přemáhání člověka přirozeného v nás, náchylného po prvním hříchu k zlému. Děje se tedy bojem, obětí, přemáháním sebe, zapíráním sebe. Jen o této vyšší reformě bude nám přistě řeč.

Život a reforma náleží nezbytně k sobě, a marno jest od sebe je dělití. Kdo by spílal reformě, spílal by i životu, kdo ji nenávidí, nemůže tohoto býti přítelem.

Jsou jako líc a rub jedné mince.

Jsou jako vdech a výdech jedné chvilice.

Jsou jako nevinnost a bdělost, jako zákon a jeho sankce, jako právo a jeho obrana, jako poklad drahý a pevná schránka, v níž se chová.

Kristus Pán, který nám zanechal příkázání, „estote perfecti“, přikázal nám těmiž svatými ústy: „Abnega temet ipsum“, zapři sebe sám. A dějiny církve, monografie diecézí a kapitol, klášterů a církevních ústavů, životy svatých a zkušenosti všech mistrů života duchovního stálým jsou toho dokladem, jak jednoho nelze odloučiti od druhého: přísnosti mravů od zachovalosti, disciplíny od vnitřního rozkvětu, sebezapírání, reformy od opravdového vyššího života v Kristu.

Jeden jest původ, jedna podstatně bytost života i reformy. Nedopusťte, aby dítě „reformovalo se“ od kolébky a plének, a zmrzačili, zabili jste je. Dělití od sebe reformu a život znamená tolik, jako oba zabít. Skutečně obklopují nás život i reforma od kolébky až po hrob tisícerými formami, tituly, způsoby, a jen naší nemyslivosti, vědomé i nevědomé liknavosti v dobrém dlužno přičísti, že tak nejasné a někdy i nesprávné a nespravedlivé máme pojmy o jich vzájemném poměru.

Jako život, tak i reforma jest první velmocí na světě. Všecko jest jí poddáno, co žije na světě a co není Bůh. V životě mravním jest jediným, stále potřebným protilekem hříchu. Proto vše, co se snaží po vyšším, jest na ní odkázáno. Jen Bůh a svatí boží na nebi (ovšem pak i duchové zavržení v pekle) nerostou, a tudíž nereformují se.

Církev, která v sobě slučuje stránku lidskou i božskou, nereformuje se v tom, co Bůh věčného jí svěřil. Pokud však čistě lidskými prostředky koná posláním své mezi lidmi, stálým podléhá změnám a reformám, jak její dějiny až po dobu naši nasvědčují. Dějiny církve, jsou v podstatě dějiny reform církevních, jsou dějiny prvku lidského v církvi, největším to díle milosrdenství božího na zemi.

Rváti násilně od sebe reformu a život jest zabíjeti obě — ta základní věta všeho vyššího snažení nemůže dosti často a

důrazně býti opakována. Jen nepamatovati na jednu, když o druhé je řeč, neměřiti jedné druhou, jest při nejmenším vydávati se v nebezpečí těžkých bludů v otázce nejvýš choulostivé a praktické. V dobách nejnovějších ta jména stala se heslem celých nepřátelsky se potírajících táborů, vyslovována buď od jedné buď od druhé strany s příhanou, a kydáno hanou jmenovitě na ty, kdo pod praporem reformy sformovali své šiky. Ani jméno ani věc reformy, nerci-li života, nezasluhuje o sobě nějaké výtky. Učiněna-li přece, spadá buď na neznalost věci, nebo, což jest smutnějšího, na její zneužití.

Právo, po případě povinnost reformy náleží tomu, komu náleží život. Nemůže míti dva pány reforma a život, ale jedním se spravuje. Připomínám výslovně tu pravdu vzhledem k prohlašovaným za nutné reformám církevním. Jen komu svěřeno „depositum fidei“, jen kdo správcem jest božského učení, sv. svátostí, jen tomu přísluší opravit, ovšem zas nikoli ony věčné pravdy a milosti Páně, avšak cesty, jimiž by v nových dobách novým potřebám se staly přístupnější a prospěšnější.

Čímž ovšem nemá býti popřeno přirozené právo všech věřících, nanejvýš pak kněží na zájem o životní otázky křesťanské. Ještě méně pak má býti zlehčován větší užitek oprav, při nichž v mezích Bohem stanovené autority spolupůsobily kruhy věřící co nejširší. Jako když Mojžíš stavěl svatostánek Hospodinu, ale umělí Bezeleel i Oolib mu při tom byli k ruce, lid pak Israelský ostatní přispíval vzácnými kovy a látkami.

Toto celé a výlučné právo církve a jejích představených na reformy církevní budiž s důrazem stanoveno obzvláště proti těm, kteří rozlišují mezi „dogmatem“ a mezi ustanoveními „čistě disciplinárními“, reformy disciplinární, neboli „externa ecclesiae“ (jak to nazývali) přivlastňovali buď státu, buď

laikům, buď jen ~~pouhým~~ kněžím. Komu svěřena péče samým Pánem svatostánku, tomu nepochybně náleží starati se též o svatostánek. Komu role náleží, musí zůstatí pánem i příjezdu k ní, nemá-li právo k roli samé státi se illusorním.¹⁾ Ostatně jsou starší i novější dějiny církve plny výstražných příkladů, kterak právě pod záminkou „čistě vnějších oprav církevních“ zasahováno nejednou až do nejvnitřnějšího života církve samé.¹⁾

Jeden mají podklad existenční jak život tak i reforma a jeden cíl: rozvíjetí nový život, upravovati cesty pro nový život. Život lepší, vyšší, poněvadž by bezprávím bylo a prvním krokem k úpadku, k smrti, za cenu vyššího

¹⁾ Tak charakterisovala sama liberální vláda rakouská z r. 1874 systém josefinský: „Mit einem an die Machtansprüche der ersten christlichen Kaiser gemahnen-den Ausdrücke vindizierte sich das Staatsoberhaupt die Gesetzgebung über die ganze Äusserlichkeit des religiösen Lebens („externa religionis“), ja über alles, ‚was in der Kirche nicht von göttlicher, sondern von menschlicher Erfindung und Einsetzung ist‘ (oder vom Staate dafür gehalten wurde), — ‚die Abstellung aller Missbräuche, welcher weder Grundsätze des Glaubens, noch den Geist und die Seele betreffen‘ — speziell ‚die geistliche Zucht der Klerisei und insbesondere der kirchlichen Orden‘ — überhaupt: ‚alle Gegenstände, welche nicht dogmatische und innerliche, die Seele allein angehende Dinge betreffen‘ (vergleiche insbesondere das Schreiben des Staatskanzlers Fürsten Kaunitz an den päpstlichen Nuntius Garampi v. 12. Dezember 1781, Hofdekret v. 19. Dezember 1781).

„Diesen Grundsätzen entstammten dann die bekannten Einrichtungen .. das Plazet ... die Generalseminare, ... die staatlichen Anordnungen über Liturgie .. über den vom Staate gewünschten Inhalt der Predigten ... Es versteht sich von selbst, dass bei so weitgehenden Eingriffen der Staatsgewalt schließlich auch jene religiösen Gebiete, welche man nominell frei ließ, vor allem die kirchliche Lehre, unter die staatliche Einwirkung fallen mußten ... Es mußte naturgemäß der staatliche Einfluß bis in die innersten Gebiete des religiösen Lebens eindringen .., und nicht selten sehen wir die Staatsgewalt entscheiden, was ‚Glaube‘ und was ‚Aberglaube‘ sei, was ‚der wahren christlichen Religion‘, der ‚reinen Lehre des Evangeliums‘ entspreche u. s. w.“ Viz odůvodnění vlády ku zákonu ze dne 7. května 1874. Manz, Kulturgeetze, sv. II. str. 2.

pomáhati na svět nižšímu, na př. za cenu duše síliti tělo, za cenu věčnosti množiti statky časné.

Tedy rozvíjeti život jest cílem i reformy. Organicky jej rozvíjeti, ježto jde o ústrojí organická, o duše, o korporace mravní. Kdo však organicky pracuje, šetří, ano sílí organism, množí organické mízy, upravuje tiché dráhy, jimž ony i do nejmenších a nejdalších částek organického tělesa se šíří.

Zde každé slovo jest důležité. Zde každého pojmu i v praxi svědomitě musí býti šetřeno, nemá-li lék se proměnit v otravu.

Není reforma pojmem, dílem čistě negativním. Není reformátorem, kdo řeže a pálí, jen aby pálil. Ale když řeže a pálí, učitelem mu v tom jest, ano andělem strážným, vůdcem a nejvyšším zákonodárcem život.

Není reforma, vytáhnouti do boje proti nedostatkům a chybám, když jsme neschopni anebo nemáme vůle na místě zničených, chybných institucí a podniků postaviti lepší. Jako ti „opravitelé“ kostelů, kteří napořád vyhazují staré „nemoderní“, v něčem ovšem za naší technikou se opozdivší oltáře a obrazy, aby je nahradili sice „moderním“ zbožím, ale přece jen zbožím jarmarečným.

Není reformátorem, kdo na př. v církvi boží ničí autoritu, posmívá se pokoře, modlitbě, ctnosti, na lehkou váhu bere principy čestnosti i v boji i proti přemocnému „nepříteli“. To není síliti organismus, ale ničiti jej, to není stavěti, ale bořiti. Organismus církve jest autorita Bohem ustanovená. Vemte jí autoritu, a už není církve živoucí, ale mrtvé, od sebe odtrhnuté jednotlivé údy. Míza všecko oživující v církvi, toť Kristova láska, pokora, obětavost, čistota, modlitba... Zničte je v církvi, v diecési, v kapitole, v klášteře, a církev, ona vyšší korporace se bude podobati městu s mohutnými paláci ale bez obyvatelů. Cesty, kterými všecko dobré v organismu se šíří a vzájemně vyměňuje, jsou principy čestnosti,

pravdy, spravedlnosti — nebudeje církve, není jejím přítelem, ale ničitelem každý, i představený, kdo těch cest veřejných organického života nešetří. Vydává hladu a zahynutí právě vzdálenější a slabší údy jednoho velikého sv. organismu — církve.

Svě životní existenční právo nalézá reforma cele a jedině v životě, který chrání, šíří, obnovuje. Reformovati, aby se reformovalo, reformovati stůj co stůj, značí zapáliti si střechu nad hlavou — z radosti nad ohněm. A právě toto poslední, reforma za každou cenu, reforma, již bych nejraději nazval řemeslnou, jest nebezpečí dob veřejně pohnutých.

Takový čas stává se idea reformní úplatkem, obětí na ukročení rozbouřených davů. (Daniel vržený lvům na pospas.) Takový čas dovoluje se o nejvyšších otázkách života, mravnosti rozhodovati i duším rozumově a mravně nezralým. (Tu netřeba mysliti jen na hnutí nezdravá ve státě. Mohou se udati i v menších, užších společnostech, i elitních.) Takový právě čas klesá nezbytně idea reformní na pojem povrchní a plýtký, ne-li dokonce čistě negativní. V takových dobách „reforma“ letí krajem jako bouře, která uchvacuje a na povrch vynáší prach a smetí, ale uvnitř prázdná jest látek živných a silných.

Povrchnost, negativa nebývá nikdy daleko od špatných vášní a hříchů. Vystrčte praporec s negativním heslem a přihlásí se vám celé legie lidí, jimž nic se tak neprotiví, jako klásti vážné úkoly svému rozumu a svému srdci. V takových dobách často není daleko reforma od — revoluce.

Nemáme se tu z ničeho zpytovati? Ničeho tu nemáme litovati? A na čí hlavu spadá odpovědnost za takové periodické, nezdravé, ne-li záhubné reformní horečky?

Reforma, nerozlučná sestra života, jen proto slouží životu poněvadž jej zná.

Zná nejen stíny života, ale i sám život. Nejen hřích, ale i cnost. Nejen jednu stránku, nejen jeden úd, nejen povrch, ale všechno, všechny stránky, všechny údy, celou hloubkou organismu, který léčí, objímá stejnou znalostí. Zná nejen všechny údy, stránky a podmínky o sobě, ale zná i zákon jejich vzájemného vztahu, jejich vnitřního bytí.

Tou znalostí měří reforma ozdravné své kroky.
Tou i v malých věcech prohlubuje své motivy,
tou i v lehkých případech chrání se frivolnosti.

Ona tvoří pozadí plné svědomitosti, síly, hloubky, umírněnosti pro kterékoli své podniky.

Mohou sice nastoupiti případy, kde i lidská znalost má meze, a oprava přece nezbytně se stala naléhavou. Ale snaha, vážné přičinění po prohloubení znalosti případu opravovaného, nikdy neměla by scházeti při tom, kdo opravy se podjímá.

Jak bylo v té věci u nás, když někteří z nás podnikli „opravy“ v otázkách církve přímo životních?

Nemocný líčí svůj stav, jak ho cítí. Opravdový lékař, než počne léčiti, napřed se přesvědčí, pokud úsudek nemocného jest neúplný nebo snad i nesprávný. Ne že by nemocný pravdy pověděti nechtěl, ale že na poznání svého stavu není odborně vzdělán, nebo že mu utrpení nemoci kalí duševní zrak. Reforma a kritika vždycky se sešly, nemohou bez sebe trvati. Právo na reformu jest právo na kritiku. Ovšem na kritiku věcnou, řekl bych raději hned odbornou.

U nás nejednou zdravé reformy zabity tím, že zabita (proti zákonům církve, která tu širě cítí a smýšlí) od představených každá i věcná a opravněná kritika. Jindy zničeny u nás reformy nutné kritikou co do formy bezuzdnou, co do obsahu babskou.¹⁾

¹⁾ Blíže o těch věcech míním vysloviti se v díle II., ve zvláštní kapitole.

Reforma jest jako operace provedená na nemocném údu. Kdo nemusí, nerad podává se pod operační nůž, ani člověk jednotlivý, ani celá společnost, korporace, chorobou mravní stížená. A tato ještě tíže, poněvadž duchové opravdu prozíraví, nezištní a stateční v každém množství bývají v menšině. Teprv až nouze stává se nesnesitelnou, nebo až vnější poměry k tomu nutí, odhodlává se společnost k reformám více méně pronikavým.

Ostatně tu mohou rozhodovati úvahy jiné, o nichž zdaleka stojící nemá ani potuchy. I výtečně nadaný a opravdu nemocného milující lékař jen nerad a po dlouhém váhání odhodlá se k operaci doslovně „na život a na smrt“. Jsou i v životech národů, diecézí, otázky, o jichž naléhavém řešení nikdo rozumný nepochybuje. Ale dotýkají se samých základů společnosti (jak to platí o všech reformách náboženských), srostly s jejími životními kořeny. Tu již nelze diviti se, a tím méně za špatnost vykládati, když i mužové na slovo vzatí bojí se k nim přikročiti s nožem operačním.

Zvláště když při moderní nadvládě, ba přecitlivělosti veřejného života skoro naprosto vyloučena jest možnost, nemocného narkotisovati, jedním směrem uklidniti a tak jistým řezem nemoc z organismu odstraniti. Když proto pro nepokoj a křik operovaného i nejlépe míněný záchranný podnik veřejný se může náhle obrátiti v jed smrtelný, v revoluci. Přemítám-li v dějinách století posledních, zdá se mi napořád, že v otázkách veřejných, nejhlubších, světových, operací bylo málo, vyjimečně, ale za to tím více, ne-li pravidelně, revolucí. Jich výslednicí jest ona generální revoluce naší doby, zvaná moderní život, na níž, po lidsku-li ji ceníme, v pravdě málo máme příčiny si zakládati. Chraň nás toho Bůh, aby těžké otázky doby naší, jak právě zaměstnávají církev, podle toho vzoru a podobným výsledkem měly býti vyřízeny.

Jsou korporace menší, které jsou zrovna příslovím, ne-li pohoršením, svou nechutí ku všem opravám časovým, nejvýš

naléhavým a nutným. Reforma by tu byla nejvýš výnosná (mravně), nejvýš čestná — a nikoliv tak nesnadná jako snad při opravách celé společnosti se týkajících.

A přece daleko, daleko jsou jí myslí súčasťných bezprostředně. Jak si ten smutný opravdu zjev vysvětliti?

Již způsobem nemocí. Co tu k opravám nutí, nejsou obyčejně žádné světem hýbající problémy theoretické, ale praxe, a praxe, jež vždycky byla rájem člověku přirozenému. Nadbytek šťáv... Příjmy, pocty a pod., v tom závisí celá nemoc. Nemoc, pro kterou má sv. pismo zvláštní jméno — mammon, a která dle slov věčné Pravdy léčí se nejtíže.¹⁾ Nemoc, která u kněží a kněžských korporací, snad trestem za zneužití milosti, jeví se zdánlivě nevyhojitelnou.

A pak čím užší kruh má býti reformován, tím intensivější, o soběnější, pro jednotlivce bolestnější stává se reforma. Mnohost těch, na něž se vztahuje reforma a hloubka obětí stojí k sobě, za těchže jinak okolností, v poměru nepřímém: čím větší jedno, tím menší druhé.

Též tu dlužno počítati se stavovským duchem, právě v uzavřenějších společnostech živěji vyvinutém. Stavovský duch se tomu říká, a může to býti někdy jen vnější stavovská škraboška, stavovská úzkost, marnivost, ne-li něco horšího. Tento „duch“ klade se jim na oči jako vlčí mlha, že nevidí nic, co se vůkol nich děje, anebo že to vidí jen skrz brejle stavovské.

Konečně pak, jak věci skutečně se mají, není tu ani vnějších ani vnitřních velkých pobídek, bez nich člověk jednotlivý i celé organisace tak těžko k ráznému činu, k opravdové oběti se

¹⁾ Matth. 19, 23. Sv. Ignác, Exercit. II. hebdom. De duobus vexillis nazývá bohatství síť (retia) a řetězy (catenae), jimiž ďábel chytá duše.

Křesťanský starověk (c. 2. et 4. X. 3, 35 více o tom viz v případných komentářích, tak v Gonz. Tellezovi, tom. III. fol. 728) stanovil pro mnicha, při němž po smrti se našly peníze, aby pohřben byl, pro výstrahu jiným, na smetišti. Kdy se najde u nás podobný zákon pro jiná toho druhu pohoršení církevní?

odhodlává. Až přijde katastrofa a navždy pohřbí i velká postavení, privilegia atd., i malé lidi, kteří z nich mohli a měli těžiti pro duše, církev, naléhavé potřeby času, ale zanedbali to, až bylo pozdě.

Nemocný jen řídkou velmi výjimkou operuje sebe sám. Spíše se stává, že když nemoc, zachvátivší veškeren organismus, dostoupila nejvyššího stupně, a odnikud nekyne pomoc, nemocný v horečném rozpálení sám se vrhá do propasti... Každá společenská revoluce jest takovým sebevražedným ukončením utrpení, jež staly se nesnesitelnými — —

Obyčejně operaci provádí, reformuje, jiný: společnost, stát, církev vůči jednotlivým stavům; představený vůči podřízeným.

Dříve se tyto operace konaly takořka při uzavřených dveřích, s vylukou veřejnosti, alespoň cizí. Dnes, v době telegrafů, parlamentů, fotografických přístrojů atd., brzo již i operace kuřího oka se neobejde bez asistence skoro všech dílů světa. Ano staly se případy (o církevních reformách myslím), že voláno po operatéřích, kteří k tomu naprosto neměli schopnost, ¹⁾ že operace na svaté církvi svěřována lidem s nečistýma rukama. A přece nejprvnější vlastnost operatéra jest — vedle podotknuté již znalosti organismu — aby měl čisté ruce, aby nezašel do krvavých ran organismu operovaného svůj vlastní smrtelný jed — —

Tou nadměrou veřejností halasivé, rušné, vášnivé a velkohubé jest si asi vysvětliti, že přes ohromnou a dříve nikdy nebývalou znalost života a tajných jeho kořenů, v době novější právě reformy veřejné pořád více ztrácěji na hloubce, důkladnosti a opravdivosti.

¹⁾ Laické, nevěrecké kruhy, od víry a přirozené mravnosti odpadlí „zákonodárci“.

Velké davy podléhaly vždycky vlivu mužů, kteří nejméně měli svědomí, ale nejvíce vášně, kteří plýtkost nejlépe dovedli zakrýti troudalostí, kteří lichotili massám, aby je tím jistěji ovládli. Ne na veřejných náměstích a shromážděních nalézt „lid“ v onom úctyhodném pojmu, dle něhož vox populi vox Dei jest. Avšak v zátiší rodin a dílen, v práci a soukromí Bohem uloženého, věrně plněného stavu...

Proto též nebyla nikdy veřejnost ani matkou, ani školou, ani přítelkyní lidské hloubky, lidského charakteru, lidské ctnosti. Ovšem pak bylo vždy lidskému vyššímu názoru, charakteru, ctnosti, ve veřejnosti přestáti svou obtěžkací zkoušku. Charakter, ctnost, dříve již osvojené, osvědčovaly se ve veřejnosti. Není tudíž veřejnost ani kdy bude matkou, školou života v nejkrásnějším a nejvlastnějším toho slova smyslu. Co však neslouží hloubce života, neslouží ani sestře její reformě k prohloubení a zdokonalení.

Život veřejný, zvláště moderní, jest těžce sám nemocen, krvácí z nesčetných ran, potřebuje pomoci na ší. Jak mohl by nám tedy býti lékařem v otázkách našich, v nichž ostatně sám s důrazem se staví na stanovisko zásadně protivné? Tím nezavrhují šmahem moderní doby, od níž jistotně mnohemu se naučiti můžeme a máme. Jen varuji, abychom jí nezbožňovali, neočekávali od ní služeb, se které není a ani býti nemůže.

Žijeme nejen sami sebou. Žijeme i společností, státem, církví, stavem, sborem, k němuž náležíme. A čím užším se stává kruh, k němuž patříme, tím bezprostřednější a hlubší jeho vliv na nás. Nestačí tudíž uzavřít se v sebe jako ústřice a nestarati se o své okolí. Nýbrž povinnost, kterou máme, abychom udržovali silný život sami v sobě, jest zároveň i povinností šířiti zdravý mohutný život vůkol sebe, v stavu, v obci, kraji, kamž Bůh nás postavil. Povinnost života jest tudíž širší, než

by se kterýkoliv sobec domníval, a sobec každý v tom, co mu nejvlastnějšího a nejbližšího, v životě duše své, jest svým nepřitelem.

Avšak jak již jednou věci lidské se mají, otázka zdravého, silného života jest zároveň i otázkou zdravé silné reformy, ježto jedno bez druhého mysliti se nedá. Nemůže nám tudíž nikdo zazlívati, nýbrž slouží nám ke cti, a jest naší svatou povinností, máme-li zájem o reformní otázky v našem stavu, v okolí našem duševním nejbližším.

Ale jiná věc jest k reformě se hlásiti, a jiná zas se k ní hlásiti správně. Snad nejasnými pojmy o té otázce, snad spojeným s tím všelijakým kaceřováním reformy se stalo, že právě kněží nepovolanejší si netroufali hlásiti se pod její prapor, že ponechali ji skoro napořád rukám nepovolaným, nejednou i nečistým. Kdo nám není dosti dobrým, abychom mu svěřili vnitřní život svůj, abychom v okamžicích rozhodujících o věčnosti na př. jej volili za vůdce, nesmí stejně nám býti dosti toho hodným, abychom se svěřili jeho vedení v otázkách reformních církve, našeho povolání, diecése.

A jako hříchem si klademe vznésti něco nečistého bezcharakterního, hříšného do života naší duše, tak za nemensší zločin si pokládejme do svatých otázek reformy zanéstí cokoliv nepoctivého, kněze nehodného. Tak zachováme sebe, tak časem každé skvrny prostým se zastkví čisté jméno reformy.

Což život má krásnějšího, vyššího cennějšího než ctnost, než pokoru, milosrdenství, čistotu a především královnu ctností, lásku k Bohu a k lidem? Reforma, nerozdílná, milující sestra života, ani toho jména by nebyla hodna, kdyby jen jedné z nich především pak jejich královny, lásky, postrádala. Osudný blud,

že někteří se domnívali, kterak by směli pod pláštikem reformy vypovědět válku kněžským ideálům modlitby, přemáhání sebe, čistoty.... Je-li láska nejvyšší stupeň života vyššího, jest i nejvyšší ozdobou, neklamnou značkou, autentickým ujištěním pravosti reformy. Láska a s ní každá ctnost, ježto každá z ní a v ní má svůj původ a svůj cíl.

Po Bohu se nese srdce naše. Po Bohu a po pravdě, po dobru, po kráse. Neboť krása, dobro, pravda, jsou jen slabé paprsky jednoho onoho svatého Slunce. A přece, jak zřídka nás hřejí ty vyšší paprsky v plné vroucnosti, jak často k nám docházejí teprv rmutnými oklikami hříchů a chyb... Chyby a hříchy v nás a vůkol nás... Bolí to a mate. Bolí však nejvíce, když hříšnou plísní potřísněny vidíme svaté oltáře, když bahnem prosáklé jsou spásné cesty Sionu — —

Jest něčím zlým ta bolest? jest zločinem snaha po lepších dobách, po krásnějším květu spásy? Někdy ta bolest se nazývá kajicnost, někdy horlivost pro Pána, někdy reforma. Ta pravá reforma, a ne její falešný protichůdce. Jest o sobě neštěstím každý hřích, ale záhubou teprv se stává, jestliže jsme s ním uzavřeli mír, jestliže se už ani nebráníme proti němu. Což neplatí totéž i o hříchu doby, společnosti, korporace?

Všickni doznáváme, že žijeme v době nesmírně těžké, nebezpečné a přímo nepřátelské svatým statkům duší. Veliká-li bída doby, veliká i povinnost pracovat o jejím zlepšení, upravití nové dráhy velké oné a jediné spásy, kterou přinesl nám a všem lidem a všem věkům Kristus Ježíš. To by tedy bylo jinými slovy: ne od reformy, ale k ní — jen-li pravou a dobrou.

Se smutkem a starostí přemítám znovu na duchu, co jsem tuto napsal o reformě. Jak bolestné, jak i zahanbující my-

šlenky budí u nás to slovo — — Psal jsem, jak věřím. A já věřím, že v tomto slzavém údolí každému z nás jednotlivě i celým sborům a veškerému lidstvu vládnou milostivě a milosrdně dvě velké mocnosti, obě sestry s nebe: život a reforma. Já věřím, že i reforma, byť i trpká, sladký přivodí život.

Byť i v nížinách hříchu se ubírala, není hřichem, ale čistá a svatá jako ctnost.

Že z přísného oka jí hledí samo nebe.

Že obsah tvrdých jejích rozkazů jest mír, jest štěstí, jest požehnání — —

PESSIMISMUS.

Bylo jaksi v letech devadesátých minulého století, co jsem za mimořádných okolností poznal kněze mladého, v duchovní správě přehorlivého, při tom neobyčejně pilného a snaživého. Pověst jeho mezi farníky, ano kněžími celého okolí byla nejlepší. O témže knězi jsem se málo let později dověděl, že je častým dopisovatelem do Rozvoje, Mane a podobných „reformních“ listů. Zajímalo mne tehda ze samého pramene načerpati bližších známostí o tom směru v našem kleru i zašel jsem si — mezi jinými — též ke zmíněnému knězi do příbytku. Řekl jsem mu poctivě své stanovisko i svůj úmysl a prosil jsem o stejně upřímné zprávy o jeho osobě a straně, pokud to ovšem uzná vzhledem k mým snahám vhodným a radným. I netajil se mi ničím, na co jsem se tázal, já sám však z toho, co jsem tu slyšel, dostal závař. Papež nic, biskupové nic, církevní sněmy nic, církev nic, nic a nic... ale celibát nucený musí padnout, svobodná volba biskupů musí být atd. atd. Toť byl podstatný obsah jeho vývodů, a při tom hořel vášní a z úst sypaly se nadávky na tak mnohé, co každému opravdovému knězi musí býti svato. Bylo mi smutno při pohledu v tu otrávenou kněžskou duši. Odcházel jsem a můj zpravodaj nedal si brániti, aby mne daleko ještě vyprovodil. Loučili jsme se bez osobní trpkosti, leč co jsem myslel, řekl jsem mu nepokrytě ještě v poslední

chvíli: „Velebný pane, odpusťte, ale vy už nejste kněží, vy jste duchovní petrolejníci.“ Dnes nešťastný a rozervaný ten muž úřadu kněžského se vzdal a jest otcem rodiny...

Zemřel jako kněz na otravu krve, zemřel reformním jedem — pessimismem.

Případy jako právě uvedený jsou u nás, díky Bohu, ještě velmi řídké, výjimečné. Totiž aby otrava skončila smrtí, kněžskou apostasií. Avšak případy otravy částečné, že otrávena v knězi láska k církvi, podkopána odvaha věrného konání povinností, podryta kněžská obětavost, do bahna zavlečena kněžská nevinnost, ano že otřesena sama víra nadpřirozená kněze — takových případů u nás, zdá se mi, nalezlo by se více. Ještě v loni ukončil kněz jména již brzy mezinárodního úsudek svůj o vyvíkajícím stoupenci strany reformní: „Kdybych jednou četl v novinách o něm, že kulkou hlavu si prorazil, nic bych se tomu nedivil.“

Reformní jed negace a pessimismu otrávil nám nejednu zlatou kněžskou duši, on ve špatnou pověst uvedl samu myšlenku a práci reformní. Jest na čase, abychom mu pohledli blíže ve tvář. Abychom mu věnovali v knize pro kněze určené důkladnější pozornost. Poukážeme

na nemoc samu,
na nemoci zřídla,
na léky proti ní nutné.

I.

Nač při pessimismu hned z počátku třeba obrátiti zřetel, jest jeho rozvětvené a velmi četné příbuzenstvo. Jím klame oko nezkušené, jím zakrývá svou vlastní ničemnost.

Matka pessimismu jest tatáž, která i reformu zplodila: nedokonalost všeho lidského na zemi.

Sestra jeho, jak z toho, co jsme právě řekli, vysvítá, jest reforma.

Ačkoli sám jest bezdětným a naprosto neplodným, domnívali se mnozí, že boj za pravdu a právo, že vítězství snah dobrých jsou jeho syny.

Nejvíce mu však prospělo, že považuje se za sestru reformy vlastní, jako život, a že tudíž v dalším důsledku i za přítele a šířitele, za bratra samého života smí se vydávati. (Odtud též krok z tábora reformy do tábora pessimismu byl pro některé kněze vždy tak snadným a blízkým!) V pravdě však jest duch záporu sestrou reformy nevlastní a života příznivcem nebyl nikdy, ovšem pak jeho největším nepřítelem, ba travičem.

Přesvědčme se sami.

Reforma a pessimismus jsou děti jedné matky. Dvě děti rodící se na svět s pláčem a slzami, krmené chlebem nedostatku a strádání.

Jedno v slzách obrací zraky k slunci, k světlu. Druhé kloní se ku bezedným propastem opuštěnosti a tmy.

Jedno z oněch vyšších končin bere sílu, zákon a hranice svatého boje. Druhé bez vyšší potavy, bez přísného zákona dobra, pod smutným dojmem tmy a odloučení od světla padá hloub a hloub do bídy a smrti.

Jedno dobývá a množí říši života, druhé šíří a utvrzuje vládu zničení.

Jedno jest Petr po pádu svém, s okem plným pokory a lítosti hledající i nalézající Krista. Druhé jest Jidáš vyznávající svůj hřích a končící — necným provazem okolo krku.

Dvě růží naštěpených na jednom keři jest reforma a duch záporu. Smáčí je jedna rosa, jeden deštík. Trpí pod úder jednoho chladného větru a opět jednoho nemilosrdného úpalu.

Ale jedna kvete na bílo, druhá na černo. Jedna dýchá vůni nebes, druhá vůni pekla. Jedna živí, druhá mámí.

Dva prameny vytrysklé pod jednou skalou jsou reforma a pessimismus. Voda jednoho, čistá a průhledná jak křišťál, občerstvuje a křísí chodce znaveného. Voda druhého jest kalná a shnilá, plná jedovatého hmyzu; kdo se z ní napije, nepokročí posílen, ale klesne otráven.

Jest propast mezi reformou a pessimismem. Propast podobná oné mezi anděly dobrými a padlými — —

Pessimismus má právo a pravdu a zákon a dobro jen v ústech. Aby jimi zakryl svou pravou podstatu, ukazuje zuřivě na nedostatek jich částečný při jiných, aby odvrátil pozornost od naprostého nedostatku všeho dobrého v sobě. Vycítá v náruživosti to, co není, aby směl bourati to, co jest.

V životě, v praxi jest pessimismus odpadem jak od práva tak od pravdy, jak od zákona tak od dobra. Ovšem v posledních svých důsledcích.

Duch pravé reformy řídí se heslem: pořád výše! Duch pohozené sestry zná jen pohodlné heslo: níž a níže! Třebas ne slovy, tedy skutkem.

Reforma vede k svobodě. Zápor k otroctví. Reforma vede ku zdraví, pessimismus jest nemoc. Reforma činí z pouště ráje, zápor i ráje promění v poušť.

Reforma jest cnost. Negace jest vášeň ve smyslu špatném, jest hřích, jest odpad od ctnosti, ale ve jménu ctnosti a pod její rouškou.

Reforma každou linií svého požehnaného díla vydává svědectví o čistotě svých snah, o ušlechtilosti svých zámyslů, o moudrém umírnění, o práci perné, o sebezapření mnohém, o lásce nezištné, o bádání a poznávání pozitivním.

Pessimismus zná jen stíny toho všeho. Nehledá plných, sytých tónů a barev života. Jeho oko upřeno jen po temnotách a nocích. Není ovšem v něm radostného akcentu životního, jen

ohlas hrud padajících na rakev životních nadějí. Zapřel život, a život zapřel jej. Život přes všechny nedokonalosti plný úchvatných krás, bohatý nebeským požehnáním, pnoucí se k Bohu. Život trýskající každým stavem a povoláním, avšak i každým křížem a každou zkouškou ku svatým ideálům lidstva.

Mají snahy opravné své nemoci, své nebezpečné svahy. Nemoc, na kterou v dobách myšlenkou reformní zvláště pohnutých umírá dobré věci své i jiných jednotlivců, jmenuje se pessimismus, duch záporu. Mor, kterým celá veřejnost někdy propadá mravní smrti, nazývá se revoluce.

I ducha negace i revoluci dlužno poznačiti za nejhorší sociální neřest. A obě, jak pessimismus tak revoluce kryjí se (ovšem každá jinak) nejkrásnější sociální ctností, horlivostí a snahou po čistotě i nápravě. (O revoluci bude řeč až v kapitole příští.)

II.

Nemocným býti jest neštěstí. Sám se dobrovolně otrávit jest zločin. Dáti se vědomě otrávit od jiného jest zločin s příměškem sketství, možná i hlouposti. Že dnes v řadách našich, jak již podotknuto, poměrně mnoho kněží (mýlím-li se, pak Bohu budiž za to dík!) tou nemocí u větší neb menší míře trpí, není pro naše osobní snažení svědectvím právě nejlepším. Zárodky s a m y pessimistického jedu nutno hledati

jednak v jednotlivcích samých,
jednak v moderních bojích sv. církve,
jednak a zvláště v našich poměrech domácích.

Nalézti jest prý u nás kněze (jistotně jen ojedinělé), kteří po vysvěcení o sobě vyznali: „Než jsem počal studovati teologii, věřil jsem jen málo; po skončených studiích theologických nevěřím nic...“ A stalo prý se i (rovněž v řídkých případech), že bohoslovci za všechna čtyři léta si nekoupili ani bohovědné knihy.

Před každými prázdninami loučili se se svými kolegy: „Již se nevrátíme do semináře, již máme jisté místo ve světě..." Tak je překvapil rok čtvrtý a tak přijali svaté jho kněžství. A byli prý i bohoslovci takoví, kteří bezprostředně před vyššími svěceními udržovali tajně poměr nad pomyšlení nemravný...

Nebylo by divu, kdyby tito všickni nalézali se v řadách reformatů-pessimistů. Třeba se jen vmyslet v jich duševní stav. Černou propast podlé přetvářky, křiklavé nesvědomitosti, vnitřní rozervanosti, která již od počátku zela v jich duši, snaží se později tak zakryti před sebou i před jinými. A zakrývají ji tím, že malují všecko a všechny vůkol sebe tak černo, jak černo v nich samých — —

Pořád větším prý stává se dnes procento kněží po vysvěcení, kteří nikdy určité a přesně si neodpověděli na otázku ze všech nejzákladnější pro čekatela duchovního stavu: „Mám též od Boha opravdu povolání ke službě jeho svatyně...?“

kteří z pohodlnosti neb vypočítavosti báli se i jako bohoslovci znovu zkoumati základy víry své, aby jim nebyla něčím pouze vně darovaným a vně duše zůstavším jako kabát a klobouk po otci, ale aby žila v nich a kvetla a mohutná byla i vlastním srdečným a vroucím přičiněním...

kteří z vlastní viny zanedbali se v kněžské vědě a v kněžské praktické askesi, kdežto přece obě jsou jako křídla, bez nichž nemožno později knězi se povznést na výši silného, požehnaného, radostného působení...

kteří nepoznali a nikdy nepocítili jaká moc, jaká sladkost, jaká útěcha jest modliti se, trvati ve chvílích duševního zanícení před svatostánkem — —

Tu není ani jinak možná, než že ti všickni a jim podobní při nynější moderní krizi života a víry budou zapředeni do konfliktů nejtěžších theoretických i praktických; že jako kněží padnou dříve než naučili se státi, že poznají bídu nemoci spíše, než na sobě pocítili štěstí jarého zdraví — —

Snad klesnuvše ani nezatouží po svatém štěstí čistoty, jehož nikdy nezkusili vlastním bojem a přičiněním. A budou v životě veřejném státi brzo v jedné řadě s těmi, o nichž právě byla řeč.

Jsou ještě jiné příčiny pessimismu, prýšticí z osobních, třebaš i ušlechtilých, ale ne dosti ostrážitých snah.

U nás reformními ideami, pracemi se zabývati znamená málokdy tolik jako prohlubovati v sobě církevního ducha, církevní lásku. Zajímati se reformou bylo u nás především hladově se vrhnouti na literaturu světovou, nebo správněji světskou, sociální, filosofickou, protestantskou...

Nejsem úzkoprsý. Nezavrhují každé snahy kněze seznámiti se blíže s proudy, proti nimž jest mu čeliti. Ale kladu důraz na dotýčnou duševní nevyspělost průměru kněží vyšlých z našich seminářů. Nepopírám, že lze nalézt v moderní vědě též mnoho, co povznáší, ušlechťuje, nové duševní obzory otevírá. Ale nikdo věci znalý též nebude zdráhati se, aby uznal, že je v moderní vědě i mnoho zjevů efemérních, na lichocení každé špatné vášně v srdci lidském vypočtených; především pak, že moderní věda stojí v zásadním sporu s věrou zjevenou a s každou autoritou. Jest nezbytno, aby byl celým a uceleným mužem, po případě aby se mohl spolehnouti na vůdce dobrého a zkušeného, kdo zamýšlí loďku svého studia obrátiti na hlubiny neb i mělčiny nynější vědy. Jinak ho vlny pochybnosti a pýchy daleko zanesou od přístavu života, vrhnou jeho loďku do smrtících a temných nocí odpadu od všeho, co dříve plnilo šťastnou jeho kněžskou hrud.

Tu se mi ovšem namítne, že „smíření s vědou“ jest jedním z předních programních bodů našich snah moderních, a že nadšení mladí reformisté to byli, kteří v přednáškách a na schůzích skoro jediní hájili napadenou od moderních vědců víru. (V jich smyslu mluvím.)

Uznávám plně potřebu vyjasnit poměr víry a vědy moderní. Klaním se v pokorě před každou svědomitou prací na tom poli. Jen toho skromného mínění jsem, že zodpovědný ten podnik nehodí se pro každého kněze, ani za každých okolností. Nemýlí-li se, byli mezi oněmi obhájci víry proti moderní vědě v předních řadách kněží jako Dlouhý-Pokorný, Kunte, Svozil, Rouček, Loskot — —

Nejednoho zavedla do bahna pessimismu negativa v studiu. Jiné toutéž nešťastnou cestou vylákala jednostranná negativa snah reformních vůbec.

Reformovati jest pro mnohé totožným jako kritisovati, kárati, na stávající zlořády poukazovati, aspoň v duši příti se s biskupem, ano s církví samou. Není ovšem reformy bez kritiky, bez otevřeného doznání bolavých ran, jako není lítosti a nápravy bez předběžného zpytování svědomí. Ale nutno, aby při tom všem byla i protiváha života, jak již řečeno jinde. Aby tím více stoupala v nás vroucí, pozitivní láska, čím hlasitěji se v nás ozývá hlad kárati a opravovati. Jinak ztratíme sami sebe a věci též neposloužíme. Jinak se stane, že na konci bude naši první snahou ne tichá, úporná, vytrvalá a budující práce, avšak hlasité, vášnivé, zabijácké a řemeslné kritikářství. Že noc, do níž stále a takorůzka jediné upíráme oči, zeslabí náš duševní zrak, udusí v nás poslední světlou jiskru. Že neradostný, věčný boj proti lidské bídě nás samy o poslední připraví radost a chuť k životu.

Po světle a teple obrací se všecko, co má růsti. Ze všech povinností, které máme k jiným, nejprvnější a nejzákladnější jest, abychom sami neztratili sebe.

Kdo běžíš, můžeš i klopýtnout. (Jen kdo za pecí sedá, nikdy neklopýtne — též veliká přednost v očích nejedněch.) Kdo žiješ, připrav se na rány. To už je tak lidský „osud“, jemuž nikdo se nevyhne, a nejméně v dobách našich kněz snaživý. Kdesi prý knězi bylo zničeno svévolně ovoce víceleté poctivé

ce, a kněz ještě trestán. Prý kdesi u nás kněz zastával se bátu, a byl jako protivník jeho — obžalován v Římě. To se že přihodí každému, i nereformistovi, jako v případech uve-
ých. Tím spíše ať je na to připraven kněz, který má dosti
ahy a — mučednické mysli, burcovati, připravovati obrat
pšímu.

Prý se již na světě stalo, že zloděj zůstal v milosti, ale kdo
udal, byl — zavřen. A kdesi prý hořelo, ale čeledín, který ze
nku budil pána (och, spánek, spánek sladký, jediná my-
ka, jediný pramen populárnosti tak mnohých pánů), od-
l si za to — poličky. Trochu mravní otužilosti proti takovým,
obě ovšem hluboce pobuřujícím a nikterak neomluvitelným
lostem bylo by především přátí všem, kteří, ať v obci své,
na širším podkladu, přikládají ruku k nutným třebas a sva-
opravám. Kdo dává štulce (i spravedlivé), obdrží zpět štulce
espravedlivé). Homines sumus, a bez nějaké té kapky krve,
as jen mravně prolité, ještě nikdy nedobyty zpět rajske kra-
práva, pokroku, ideálních snah vůbec, uchvácené hloupostí
pohodlností neb i hřichem.

Jeť tu nám stojí v cestě naše slovanská povaha. Naše „zlaté“
tli snad ne správněji tvarohové?) slovanské srdce. Nás, prý,
vede na kalenici“, komu se poštěstí získati naše drahé, ve-
ižené sobičky. Ale běda, kdo nás osobně urazil: tomu, prý
eďeme i samu „svatou věc“, jak jsme ji ještě před chvílí
oroucném nadšení jmenovali, hoditi pod nohy — —
len pohlédněte do zašlých již listů bývalé české reformní
iny. Z nich číší až vášnivý pessimismus uražených velkých
alých, hodných i nehodných osobností reformních. A kolik
pessimismus natropil zlého po vlastech našich, zvláště v srdci
žské mládeže. Kolik jím poškozeno snah opravdu dobrých
otřebných!

edstavte si armádu na ústupu. Ještě třímají vojíní zbraně,
ještě kráčeji v řadách (jmenuje se to disciplina), ještě jsou

vojskem. Jako moře rozlévají se po kraji, jako hukot vln dorážejí k sluchu jich hlasité výkřiky. Proti komu se obracejí ty výkřiky? Proti nepříteli? Nikoli. Proti vlastním vůdcům. „Jsme poraženi. Přemocný nepřítel nám všude v patách. A naši generáli spí, ničemu nerozumějí, prodali nás nepříteli...“ A nebezpečí, na ten čas hroznější než sám vítězný nepřítel, vznáší se nad ustupujícími: aby se nedůvěra k vůdcům neproměnila v panický strach, aby nepraskla mohutná, vše ještě objímající obruč disciplíny, aby sporádaný dosud ústup nezvrhnul se náhle v šílený, překotný útěk. Ten čas se osvědčuje, stojí-li v čele vojska loutka ve zlatě a s maršalskou holí, nebo opravdový vůdce, hlava živá, každou myšlenkou srostlá s ohromným tělesem poddaného mužstva. —

Církev boží neprohrála ještě bitvy s moderním světem. Naopak víme a věříme, a hlubší znamení doby s jistotou k tomu ukazují, že gigantický zápas dvou světů skončí plným vítězstvím církve. Avšak pro tento čas jest církev všude na ústupu. Postavení nesmírně důležitá jako věda, výchova, veřejný život, přecházejí pořád více v držení nepřitele. Ještě jsme první armádou v říši duchů. Ještě za námi stojí nepřehledné řady duší nadšených a obětavých. Ještě jsme vojsko boží. Ale i bázeň vkrádá se do srdcí nejlepších. A jak již v dobách stísněných bývá, pořád hlasitěji ozývá se volání: „Kde jsou naši vůdcové?“ A ozývají se již i ojedinělé výkřiky: „Nemáme vůdců!“ Hlasy otráveného pessimismu, který, kdyby se všeobecným měl státi, nejhorší by znamenal zkázu — —

Mluvte dnes s knězem, mluvte s věřícím laikem o církevních poměrech. A třetí, čtvrté, ne-li již druhé slovo, které uslyšíte, bude: „Kdyby tam ,nahore‘ váł jiný vítr.“ „Kdyby biskup.“ „Kdyby kapitula...“

Jistotně jest v tom věčném dovolávání se představených mnoho naivnosti, někdy též mnoho osobní slabosti, ne-li pohodlnosti. Ale jest ono mimoděk především svědectvím, jak

hluboko nám tkví v duších deprimující vědomí „armády na ústupu“. Jak blízký nám jest zbabělý, třebas v sobě neoprávněný a hříšný pessimismus.

Vždycky plula lodička Petrova nad mořskými tůněmi a nedostupnými hlubinami. Avšak nebyla vždycky bouře. Byly i dlouhé časy krásných slunečných dnů, mírných příznivých větrů. Co dnes zažíváme, jest bouře, ne nepodobná oné první bouři na jezeře, o které nám vypravují sv. písma.

Všecky závrtné problémy, které kdy dřímaly v lůně lidstva, všechny propastné moci ducha lidského, které po staletí, přikované na dně společnosti, nízký vedly život, opustily z dopuštění božího hlubiny své a svá doupata, a obklopily najednou Lodičku, sápadíce se na ni, brozíce každá z nich na věky ji pohřbiti. Grandiosní pohled a strašný zároveň. Někteří tak jím byli zaujati, že ani nevidí Pána v Lodičce. Jiní mnozí modlí se k němu: „Zachraň nás, Pane, hyneme...“, ale i jim maně svírá se srdce tesknou otázkou: „Zdali n á s, zdali n á s t e n t o k r á t zachrání Pán...?“

Kde rána jest otevřena, tam uchází krev, hlavní pramen vnitřní síly organické, a nastupuje vysílení. Kde duševní boje těžce zranily a nedbá se v čas ran, uniká ze srdce ne sice červená krev, ale radostná důvěra, zmužilá odhodlanost, obětovné nadšení. Ty unikají. A místo nich vkrádá se do duše nepozorovaně a tiše sketa pessimismus.

Jsou povahy, které všechno snesou, jen jednoho ne: jíti, zůstávati za jinými. Sám jsem to nejednou zkusil, stoupaje do krásných, leč obtížných Alp. Jako vůdci výpravy, na prvním místě, byli neúmorní, pošoupnutí do zadu, umdlávali a klesali.

Jest cosi přirozeně radostného, lichotícího, vzpružujícího v prvních postaveních, v offensivě. Ale my ve velkém onom boji duchů, který se odehrává v době přítomné, třebas první dosud

moc, nestojíme na prvním místě, nejsme v offensivě — my jsme se zpozdlili.

Od dob Lutherových nebylo století, aby nebylo přineslo celou řadu otázek theoretických i praktických, dotýkajících se bezprostředně víry, zachvívajících samými základy společnosti lidské. Mnohé z nich, a to nejvážnější, nebyly dosud rozřešeny. Na jiné odpověděno jen z polovice, negativně, odkládací — zatím co z jich lůna rodí se zápletky nové a nové. Věříme, že na všechny církve svým časem nalezne odpověď dokonale vystihující. Ale některé mezi námi mate nedočkavost, nechuf, že jsme se opozdili, že zatlačeni jsme právě — do pozadí.

Opozdili jsme se — někteří z nás z toho berou příčinu k pesimistickému malomyslnění. A přece nebyla to vždycky ani liknavost, ani nevědomost, ani zlá vůle, že jsme se v církvi opozdili. Ano někdy to nebyla pro dobrou věc a pro vyšší statky lidstva ani — ztráta.

K míru a smíru, nebo jak se tomu v otázkách duševních říká, ku „přizpůsobení se“ nestačí jeden jediný. Na to je nezbytně potřebí dvou. A oba musí mítí zájem najít se, oba musí v tom směru něco pozitivního podniknouti, aby se spojili, aby pospolu i zůstali. Dvě naprosto se potírající, sobě úplně cizí věci trvale a opravdově sloučiti nelze.

Stále se vytýká, že církve odcizila se vědě, státu, společnosti atd. Leč zda-li k tomu v nejzásadnějších otázkách nebyla přímo donucena principiálním, dobrovolným a hrdopyšným nepřátelstvím právě téže vědy, téže moderní společnosti? Protestantismus jest ona část křesťanství, které na rozdíl od církve katolické od počátku snažilo se co nejlépe „přizpůsobiti se“ době. A kde se ocitl? Že pokud je opravdu moderním, přestal vůbec býti křesťanským a nadpřirozeně zjeveným náboženstvím. Měla

*) Dante, Pg. VI. 112. „O, pojď a viz, jak tvůj Řím pláče.“

se katolická církev smířiti stůj co stůj? I za cenu svého božského poslání v lidstvu? Děkujeme Pánu Bohu, že k takovému „smíření“ dosud nedošlo a nikdy ani nedojde.

Než jsou věci u nás, které netýkají se víry přímo, a které kdyby se změnily, mnoho by se mohlo zachovati vlivu sv. církvi.

Nepochybně vlečeme za sebou z minulých století nejedno zřízení církevní, které v přítomném boji se pocítuje spíše jako závada rázného postupu v před. Leč i to, jakkoli samo o sobě trudným, dosti jest omluvitelným. Vždycky bylo náboženství nejrozhodnějším nepřítelem náboženství. Rozumím tu náboženstvím stávající náboženskou praxi, jak se vyvinula na podkladě sv. zjevení, ale jak v tisícířech denních a všedních potřebách v nejednom přizpůsobila se době, jednotlivým stavům, přijatým náhledům čistě přirozeným. Po staletém společném přebývání pod jednou střechou zásad božských a lidských, po věkovitém a takorča organickém jich vzájemném vrostení v sebe není vždy tak jednoducho a snadno říci přesně a určitě, „toto jest boží a toto lidské.“ A ještě méně snadno a radno jest provésti plnou jich rozlukou bez otřesu toho všeho, co na nich věkem nabudováno.

Nedivno tudíž, že představení církve, stojící prostřed církevního života i církevní moci, a při tom nikterak neznalí doby a jejich potřeb, jen neradí a váhavě, krok za krokem pouštějí se do církevních oprav. Právě jich centrální postavení v církvi umožňuje jim viděti i nejedno, co skryto může zůstatí knězi neb věřícímu obyčejnému, i sebe důmyslnějšímu.

Při samých základech společenských stojí náboženství zjevené — pravé. Tím se i vysvětluje, proč každá opravdová a vážná reforma náboženská ani nechťic přibírá povahu nejvážnějšího

*) Dante, ibid. „Proč, můj císaři, nepodáš mi ruky?“

problému společenského. I společnost i stát se tu pak více méně uplatňuje vlivem svým, a jakého ducha onen vliv státu v takových chvílích bývá, známo z dějin církevních. Má mnoho do sebe z pověstného onoho „Ripsraps — Rechtu“ v okamžiku umírání knížete církevního v křesťanském středověku. Odtud i zjevnade vši pochybnost postavený, že náboženské reformy, pokud se netýkaly otázek pouze vedlejších a povrchních, byly vždy i náboženskými a společenskými krisemi. Boje Rehoře VII., Hadriana IV., Alexandra III. a Bonifácia VIII., boje husitské, reformní boje století XVI. a j. v.

A opět vracím se k otázce: jest naše doba opravdu zralá ku pronikavým, základním reformám náboženským? Marnotratný syn, až poslední halíř prohýřil, „nečisté“ vepře až pásl a bídu třel, vzpomněl si, kterak dobrého má otce a kterak těžce prohřešil se proti němu. Pak teprv litostí jsa jat, k němu se vrátil a při něm zůstal.

Naše doba sice již počíná pocíťovati hlad po náboženství (a otázky mravní, zvláště „nečisté“ nebezpečí, staly se její obtěžkací zkouškou), ale ptejte se jí, co tím náboženstvím jen rozumí? Od uznání jediného oteckého domu sv. církve ještě jest daleko velmi. Ba s pohrdou na něj pohlíží a slovy urážlivými mu spílá. A kdybychom i nebrali na zlaté vážky slova a city, jsou tu ještě skutky. Naše doba jednoho se dopustila nejzáhubnějšího zločinu. Pod heslem svobody, volného bádání, bratrství atd. ztrhala theoreticky a ztrhá brzo i prakticky u veřejném životě ochranné hradby mezi pravdou a lží, mezi ctností a hříchem. Postavila obojí, i ctnost i neřest, i pravdu i blud, na jeden stupeň veřejných vymožeností, prostředků a opor. Avšak kdy vítězila ve veřejnosti pravda proti lži, ctnost proti neřesti? ...

Náš veřejný život podobá se stále více jatkým, v nichž krváčí víra, ctnost, svaté ideály nesčetných jednotlivců, rodin. Podobá se veřejné dražbě, při níž marnotratný syn za fatku, za okamžitou rozkoš prodává pokladynahromaděné za celé věky.

A té době máme pod záminkou reformy vrhnouti na pospas svaté statky víry?

Když chrlí sopka, zachraň se kdo můžeš, a spas, koho můžeš. Ale stavěti na vulkáně ten čas nejde. Ještě pracuje jako sopka doba moderní. Ještě všecko v ní bouří a prská a překotně se navzájem potírá. Jak k ní přikročiti? Jak změřiti její hloubku, jak bezpečně prozkoumati její obsah i dosah? Bůh nám budiž milostiv, aby se sopka vybouřila a všecko šťastně dopadlo. Ale zatím třeba trpěti, zachovati, co zachovati se dá, a doufati v Pána. Od dávati se pessimismu, vrhati do rozšklebeného jeho jícnu ještě poslední zbytky lepších dob víry, bylo by zločin páchatí na sobě i na budoucnosti lidstva.

Naše přítomná záchranná akce, reforma, může se vztahovati na jednotlivé osoby, zjevy, stavy, místa, snahy... Ku podnikům reformním od základů — jsou-li vůbec nutnými a možnými — ještě nepřišel čas.

Za nejbohatší zřídlo našeho theoretického neb i jen praktického pessimismu nutno asi pokládati naše speciální českomoravské poměry církevní, o nichž jen letem a kouskovitě se zmíním.

Před lety vyšla u nás kniha nám všem dobře známá. „Facta loquuntur“. Vyšla též i v jazyku francouzském. Francouzská kterási revue (nemýlím-li se, byla to Revue du Clergé français) pronesla na základě té knihy o našich církevních poměrech úsudek, že připomínají živě dobu šlechtických biskupů-millionářů před velkou revolucí ve Francii.

Jaký pronesou jednou dějiny soud o nás (o oné vyšší části kleru francouzského před revolucí už je úsudek pronesen a ustálen), jak u s o u d í o n á s j e d n o u B ů h, když při neobyčejných, jak se upříti nedá, prostředcích fysických i mravních

nejedné diecése, kapitoly, ano i některého kláštera tu i tam pro nejživotnější otázky církve a doby stalo se málo nebo nic? Jest všecko v diecési, v části diecése je n o m osobní majetek?

Kde mnoho světla, vyniká stín tím černěji. Stín, zaviněný „skvělými“ poměry některých našich ústavů církevních v Čechách a na Moravě, jest pessimismus mající nejbližší kořen v nezdravém a nejednou veškeré vyšší citění kněžské ubíjejícím hladu po příjmech, titulech, počtách atd., jak jedna část kleru jím trpěti se zdá. Viz kapitoly Rozvoje.

Znám biskupa, který nosí tumpachové hodinky z let skoro předpotopních. Ale staví kostely (totiž na svůj vlastní, osobní náklad) a o generálních visitacích razí někdy v dešti a blátě 3—4 hodiny pěšky. V jeho horské diecési mnohého jest se kleru zříkati, ale snáší svou lopotnou chudobu bez újmy své kněžské ctnosti.

Mluvil jsem kdysi s kanonistou velkého jména, ideálních snah. „My v církvi nemáme práva, ale máme představené“, řekl v záchvatu jakéhosi trpkého pessimismu, když byla řeč o poměrech jisté diecése.

Jest rozdíl mezi neochvějným základem práva a mezi vratkou vůlí člověka, jímž konečně i představený se uznati musí. Právo jest prvním základem každého veřejného organismu a předchází (ve veřejném životě) i samu lásku. Otrásti v kleru vědomím právním znamenalo by otevření v něm bránu pessimismu právnímu, což by nemolilo zůstatí bez následků nejsmutnějších.

Jsou u nás zjevy neradostné, abych užil výrazu nejmírnějšího, zjevy, které smutkem plní srdce pozorovatele, zaníceného pro církev a duše. Avšak co povážlivějším se býti zdá, jsou ucpané v nejednom, nebo-li zanedbané prameny životní

vyššího snažení kněžského. Mně vždycky připadá, že u nás leží ještě po velké části nevyzvednut drahocenný církví i duším poklad: vyšší kněžský idealismus. A že v tom bezúčelném unikání snad nejlepších našich kněžských sil jest bohatší pramen pessimismu než ve všem ostatním.

Jest tomu skutečně tak, jak někteří tvrdí, že při horečné nezřídka snaze, prohloubit přiměřeně novým dobám pastorační stavů jiných, všem se zavděčit, všechny získat Kristu, na sám kněžský stav, nejvíce vystavený útokům a nebezpečím moderním, zapomenuto skoro úplně? Na mne samého v nejednom tento stav činí dojem bohatého pole, ale i na nejednom místě plevele zarostlého s bezvadnými, nejmodernějšími ploty a ohradami —

Jen když ploty a ohrady jsou moderní a v nejlepším pořádku — —

Do téže kategorie (ucpaných pramenů mohutnějšího života církevního v kleru) náleží theologické studium, jak u nás skoro všude jest zavedeno. Systém theologických kompendií jest velmi pohodlný, ale zdali též dostačí i nyní, kdy tak velká část mládeže studující již na gymnasiích jest víry otřesené, jiná jest otázka. Znáám o tom úsudky velmi detailované seminárních představených, spirituálův, ano samých biskupů. Nemýlím-li se, spadá nemalá část nynějších smutných poměrů církve francouzské na účet tohoto právě ve Francii dávno pověstného systému.

Znovu vzplanul u nás boj o vyloučení studia theologického ze svazu universitního. O mohutně zkvétající fakulty theologické by se byly všechny pokusy proticírkevních fanatiků bezsilně rozbily. Při nynějším stavu těchto studií jest vítězství strany proticírkevní v této nadmíru důležité záležitosti asi jen otázkou času a otázkou — milosti vládní.

*) Dante, Pg. XVI. 107. „Řím, který stvořil dobrý pořádek, mívá slunce dvě (právo a lásku).“

V čích rukou hlavně a skoro výhradně spočívá vyšší předběžné a odborné vzdělání budoucích theologických profesorů, kdo takoruka jediné theologické professory jmenuje, od toho závisí i vědecká výše samého theologického ústavu. Na toho spadá též jediná a hlavní zodpovědnost za to, v jakém stavu jsou tato zřídla víry, nadšení, lásky k svědomité práci, k studiu mladých bohoslovců, budoucích to kněží.

Ora et labora. Ani ora samo o sobě, ani labora pro sebe samo. Ale obojí vroucně, životně, organicky spojeno. Labora je pro theologa výhradně, pro kněze velikou částí tolik jako studie. Na stránku modlitby, asketické výchovy dbá se při bohoslovcích úzkostlivě a svědomitě. Úzkostlivě a svědomitě vybírají se z kleru mužové schopní tu stránku v bohoslovcích rozvíjet. Že studium v době výchovy seminářské stejný má účinek na charakter nastávajícího kněze, ano při dnešní předběžné výchově gymnasiální vliv přímo fundamentální, i samu modlitbu (stránku asketickou výchovy) podmiňující, na to, jak se zdá, málo se vzpomíná.

Ovšem spirituálové berou se již hotoví z nejbezúhonnějších kněží diecése, učitele theologického třeba však si mnohou péčí a pílí po léta snad napřed vychovávat.

Vroucí zřídlo nadšení a lásky a úcty ku Kristu a k jeho sv. církvi, obranná bašta proti útokům na svaté statky víry a duší namířeným, jest theologická věda. Čím bezprostředněji a čím bohatěji to zřídlo vyvěrá v zemi, v diecési, tím lépe, tím čestněji i před těmi, kteří postavili vědu vůbec na oltáře lidstva. Nuže, jak se má věc u nás s theologickou vědou? Co se podniká, aby na př. theologičtí profesoři mohli se prohloubiti na theologické vědce? Aby nescházelo v diecési mužů, kteří by i pérem dovedli křísiti ducha, prohlubovati stávající život, ukazovati mu nové a vyšší cíle?

Co se u nás činí, aby mezi námi na každém poli kněžského působení, v duchovní správě, u výchově mládeže, v praktických

(sociálních) otázkách časových, v duchovní asketice... byli mužové vyšší signatury? Takový jeden muž je pramenem světla, osvěžení a povznesení pro celé řady jiných. Máme i takové orlí duše u nás, ale co jsme z nich někdy udělali? Smutné paměti naše Reforma byla jen na tom podkladě možná: na podkladě nedostatku vynikajících opravdových kněžských vůdců.

Brzo bude u nás proti autoritě mít i jen zájem o širší otázky v diecési, o církví; i jen otázky klásti o tom, co se děje a co by se dít mělo, budí podezření necírkevního ducha. V době, kdy nejedny poměry nám přerostly přes hlavy, kdy chyby „starého režimu“ leží na bíledni, kdy život i v nejzapadlejší Lhotě vyžaduje kněze celé, obětavé, nadšené.

Nezastávám se kritikářství nedisciplinovaného, chorobného a v následcích svých jistě zhoubného. Leč nemohu jinak, mně se zdá, že náš systém nynější právě takovému kritikářství otevírá bránu dokořán. Kritikářství na jedné straně (méně svědomité), a zamlklému, otrávenému pessimismu na straně druhé.

Hlava, která proti zdravým zákonům přírodním roste, i sama zvodnatelná i nakazí chorobou svou organismus ostatní.

Hřích jest protiva ctnosti. Nikdy nepřichází do srdce ctnost jedna, aby nebyla v průvodu ctností jiných. A nikdy není hříchu, zanedbání v jednom, aby ho nebylo v mnohém. Na některé nejobyčejnější prameny pessimismu jsem ukázal, abych i méně známých varoval a bránil.

Vždycky budou hříchy a chyby na světě, v životě jednotlivců a v působení celých společností. Brániti se hříchu, reformovati se od všeho, co v dobrém nám vadí, jest proto povinností jak jednotlivců tak mravních korporací. Leč právě pessimismus jest nejhorším odpůrcem oprav privátních i veřejných. Jeho především třeba se nám vystříhati. I tímto posledním směrem osmělím se pronésti několik nesouvislých myšlenek.

III.

Moderní věda lékařská zná všelijaké bacilly. Bacillus morové nákazy, bacillus tyfový, tuberkulosní . . . Dle neklamných údajů té vědy vzduch, který dýcháme, voda, kterou pijeme, potrava, kterou požíváme, plny jsou smrtících bacillů. Ano políbením svatého obrazu, pokropením svěcenou vodou, přátelským stisknutím ruky možno ten smrtící zárodek si zasaditi do zdravého svého organismu životního. Že tedy dávno již celý svět neproměnil se v jediné „velké umírání“ čtrnáctého století? Že dávno jsme všichni nevyhynuli morem, tyfem a tuberkulosí? I na tu otázku má moderní věda lékařská odpověď. I nejzhousebnější bacillus zůstává neškodným, padl-li na organismus přiměřeně silný a zdravý.

Jest v našem moderním životě pro kněze mnoho otravných a smrtících bacillů pessimistických. Kdo již předem s duší chorobou vstupují v stav kněžský, těžko se jim ubrání, jak již pověděno výše. Leč i kněz poctivě vcházející ve svatyni Páně a poctivě hledající dobro, moudře učiní, když úzkostlivě uzavře duši svou moderní té nemoci kněžské a když vědomě v čas dbáti bude náležité immunisace proti ní. V čem ta immunisace záleží? V tom, čeho nejvíce prázden jest otravný bacil negace:

v tužení se,
v prohlubování se,
v probíjení se k ctnosti.

Tužiti se duševně, jest duševně růsti. Jest nespokojiti se s majetkem duševním jednou nabytým, ale nábytek, majetek ten rozmnožovati. Rozmnožovati jej ne chvilkově, v rozmaru, nahodile, pro zábavu. Avšak stále (kdo neroste, zakrňuje), u vědomí nejvyššího životního zájmu, zásadně, vážně a ovšem pracně. Rozmnožovati jej všemi silami duše své, nejen jednou jich částkou, rozmnožovati jej harmonicky: aby nezakrňelo

*) Virchow

srdce, kdy rozum se prohlubuje a ostří (zanedbaná kněžská modlitba!), a naopak aby mocné vzmachy srdce nebyly bez jasného a mocného vedení rozumu. Rozmnožovati jej racionelně, tam nejdříve, kde je nám nejbližším, kde k němu vázání jsme pouty svědomí a cti, kde stojíme nejpevněji, kde zasazená páka práce vyváží nejbohatší poklad požehnání nám i našim: na svatém poli povolání.

Tužiti se, jest oči široko rozevírati po rozsáhlých polích pravdy a dobra, milosrdenství a ctnosti. Tužiti se, jest lačněti srdcem po všem tom krásném a mohutném, co život vůkol nás skytá; jest vycházeti z chudého a úzkého příbytku duše své na bohatou kořist pozitivních pokladů všelidských.

Tužiti se jest vyvésti lodičku života svého z malých, pohodlných, ale bahnitých rybníků denních lákadel okolí a postavit ji do čistých, silných, úchvatných příbojů lidstva, vyšších otázek, věčnosti — —

Položte nemocného do ráje a promění šťastný ráj v místo nářků, smutku, neštěstí. A postavte člověka zdravého, silného, tužícího se na poušť, a vytvoří z ní časem ráj — obraz své kvetoucí, živoucí, šťastné duše.

My jsme, kteří časem a prací povlovnou i silnou vtiskáme signaturu duše své svému okolí, duším nám svěřeným. A ta signatura naší práce, naší síly, naší lásky, vytrvalosti... vtisknuta lidem, s nimiž se stýkáme, poměrům, v nichž žijeme, podnikům, o něž se zasazujeme, ta jest, co jest výrazem, podstatou individuality muže a jeho pravé cti. Individualita a čest jsou u muže věci nerozlučně spojené. Obě jsou podmíněny jednou velkou úlohou životní: životně se tužiti.

V nejčilejším a nejpodnikavějším národě anglickém (time is money), který nejbohatší jest na muže charaktery, individuality, i katolický kněz nejméně touží po vnějších titulech a počtách. Stojí pevně na sobě a své práci. U nás jistá strana postavila do svého programu tužiti v kněžích vědomí indivi-

duality. A její listy ozývaly se spíláním na kněžské „otroctví“, na kněžskou „dřinu“, na barvy, tituly, vyznamenání — jiných.

Tužiti se jest udržovati krok s dobou, s okolím, s povinností. Jest dáti každému, což jeho jest, i bližnímu a i — sobě. Tužiti se jest nezanedbávati ani sebe ani svěřených, neznečistiti ani sebe ani jiných.

Nezůstati nikomu nic dlužným! musí býti naším heslem. Ani krejčímu, ani hospodskému, ani svému stavu, ani svému svědomí, ani svému — Bo h u. A to je možným, jen když se přičiníme, tužíme. Lench a defraudant sedají na jedné haluzi. Defraudant světský a defraudant boží. Defraudant statků materiálních a defraudant dražších statků ideálních.

Od defraudantství pak a duševního zanedbání k duševní zpustlosti a k duševní negaci, k praktickému pessimismu, jest jen krok.

Rád se dívám na rej vln vídeňského Dunaje. Jak se honí a křižují, točí a motají, jak se jedna nad druhou vynáší, jak běhají na pravo a v levo, jak i víry tvoří nehluboké, zvláště když od severu opírá se do nich prudký, ostrý vítr — — — V hloubi pak válí se ohromné massy vod pevně, každé překážce na vzdor, jistě k cíli svému, k dalekému nekonečnému moři. —

Mně ten pohled vždycky připomíná rej života, jeho povrch i jeho hloubky a ty, kteří oběma se spravují.

Čím více život lidstva blíží se povrchu, tím více jest obětí bouřných, chvilkových, pohnutých, nečistých a znečišťujících vlivů lidských vášní a náruživostí. Tím více v něm těkavého, nesmyslného, bezúčelného, matoucího, chorobného, duši odvádějícího. Kdo život lidstva jen na povrchu sleduje, nalézá zas jen lidstvo, ale po stránce od Boha odvrácené. Nalézá vlastně vášnivě rozstříknutý hřích a hřích — — Vtělenou negaci. —

A naopak. Čím hlubším jest život lidstva, tím dále jest od proudění a hlomozu dne. Tím klidněji trvá v sobě, tím mohutněji ubírá se za jedním vykázaným cílem. Tehda, pohřživší se duše do hlubin života, cítí, kterak veškeré lidstvo, kterak každý lidský skutek a každá lidská snaha jest jen slabou vlnkou, ano malinkou krůpějí v jednom okeánu svatosti, milosrdenství, lásky, moudrosti a všemohoucnosti — v Bohu. Tehda duše počíná nalézati pravé měřítko pro všecko v sobě a vůkol sebe, Boha a jeho sv. vůli, tehda počíná se učití moudrosti. Tehda jasní se jí v očích, aby takoruka viděla skryté jednotné kořeny ctnosti a odměny, pravdy a síly, oběti a radosti, božského zákona a lidského štěstí. Tehda ozdravuje duše sama od sebe a od světa a jeho nečistých vášní. Její pak ozdravení jest láska ku všemu dobrému a spravedlivému, jest život, jest Bůh. Slabým jest jedovatý bacil pessimismu vůči duši takové.

Prohloubiti se jest obmeziti se, sebrati se.

Sebrati se není sproštěnu býti tisícerych titěrností života, jeho okamžitých dojmů a rozmarů, jeho chvilkových muk a starostí, nebo i jeho lákadel a radostí. Leč stále válčiti s nimi všemi a s každou chvílí udržovati v kázni srdce své, aby nám zbylo i času i místa pro velké úkoly života.

Sjednotiti se neznamená necítiti bolesti, slepým býti pro tisíceroú bídu vůkol nás, neviděti nespravedlnosti, netrpěti pod prudkými údery nízkých vášní vlastního srdce. Ale okem pokorným a dětsky prostým i dětsky důvěrným, třebas slzou bolestí zalitým, hledati těch černých mraků zlatý kraj božské lásky. Uvésti všechny nezbytné, rozběhlé problémy životní na jeden jediný, v němž plno nadlidské síly : na problém praktického, živého synovství božského.

Sebrati se není ani tolik jako „žítí v oblacích“, daleko od všeho, co nazývá se svět a třebas i povinnost na světě. Avšak neotravovati se světem, nečiniti z něho ani modlu ani spolu-

vinníka svých hříchů, nýbrž vybíratí z něho jen co dobrého a svatého a povinného, co nás povznáší nad nás a k Pánu. Učiniti z jeho darů Jakubův řebřík, po němž sestupují a vystupují andělé vyššího poznání, nebeského pohlédání, svatých tužeb, rajských předtuch k nám a od nás, a na jehož konci stojí Bůh, náš Pán a zákonodárce, náš poslední, jediný cíl.

Obmeziti, sebrati se, jest vůči světu a jeho chorobným proudům denně koupati duši svou ve svatých, hlubokých a mocných vodách věčnosti, svatosti, Boha, aby daleko jí zůstalo vše, co nazývá se nemocí, negací, hříchem, avšak aby silna byla vším, co jest život, co jest vůle Páně.

Jeden jest prostředek proti pessimismu nejkratší, nejjistější a všechny ostatní v sobě zavírající: **silná cnost.**

Jako proti tmě vítězí světlo, proti smrti život, tak neobstojí pessimismus, duch negace, proti silné, na sebezapírání založené cnosti.

Pessimismus jest tma, jest nízkost, jest smrt: a cnost jest světlo v nejplnějším toho slova smyslu, jest duše na své vlastní výši, jest život v oblažujícím mocném rozkvětu. Neobstojí jedno vedle druhého, smutný, slabošský pessimismus, a silná, hřející, třeba stálou obětí podmíněná a žijící ctnost. Jdeme jen po stopách té pravdy v životech velkých kněží trpitelů a v srdcích vlastních, snad odkryjeme nejedno, co nás tu může varovati neb i (jsme-li na dobré cestě) potěšiti.

REVOLUCE.

Do třetice obracím se k reformní myšlence. Do třetice a naposled podjímám se stejně obtížné jak málo vděčné práce, vnést trochu principiálního světla do ideí, snah a podniků, které před málo lety pod záminkou té myšlenky tak mocně rozvířily hladinu naší kněžské veřejnosti. Veřejné ono rozčerení zaniklo takorčka beze sledu, když promluvila nejvyšší hlava církve. Zdali zanikly i v jednotlivých duších kněžských jeho snad jen bezděčné a maní dojmy, příklady a ohlasy...?

Na historicky sopečné — sopečně bohaté ale i sopečně pohnuté — půdě našeho duchovního a najmě církevního života ode dávna rostl a pod horkým žárem moderním i dozrál nejeden stvol, nejeden keř ano strom neužitečný, ne-li škodný a otravný. V bohatých tolik na protivy našich církevních poměrech přiosťřila se nejedna otázka, které jinde alespoň v té míře neznají. Nejeden prohloubil se problém, ani ne filosofický ani dogmatický ani vůbec čistě theoretický, ale praktický, z našich skutečných poměrů jako boule na chorém organismu naběhnuvší, čistě český...

A bylo i jest cosi chorobného u nás.

Proslulá jest naše církev bohatými jednotlivými biskupstvími, kapitulami a částečně kláštery. Ale na církevně kulturní podniky jsme chudí, velmi chudí. Chudší než ubohá u přirovnání s námi diecése linecká, než Solnohrad, Štýrský Hradec, než samé chudobné Tyrolsko... To volá do nebe.

Jest zkušeností, že osady i nejchudší trpělivěji, důstojněji, křesťanštěji, ano radostněji snášejí svou bídu, kde jsou samy na sebe odkázány, kde není mocných sociálních protiv. V osadách, kde panská sídla, velkostatky se svým vyšším blahobytem a leskem se nalézají, větší jsou a hlubší protivy společenské. Nepřejicnost a závist, nespokojenost s vlastním, touha po cizím v těch protivách hojně nacházejí potravu. Ale jeden společný rys mně v takových společensky příliš nerovných místech byl vždycky nápadným: cosi přespříliš pokorného, až žebráckého při jednání s „pány“, když jich potřebují; cosi urážlivě sebevědomého, až hulvátského, když na nich jsou nezávislí.

Český klerus má i za hranicemi pověst, že více než mu zdrávo, nasáklý jest materialismem. Že v něm je i nepěkný rys směrem právě naznačeným, dokázaly ze široka právě tak zv. listy reformní, jak klerus ten líčily, jak samy se „na horu“ chovaly.

To jest následek ohromných sociálních protiv, které v našem stavu pod jednou takořka střechou, v bezprostřední blízkosti, bez každého skoro zmírnění hran nalézti. Jest to rána české církve — nahoru i dolů. Mohlo a mělo se jí předejiti svědomitým veřejným spravováním vysokých příjmů církevních pro církev, jen pro církev. Ale právě v tom ohledu nebylo porozumění pro dobu a její bídu. Jsme církevně ubožší než mnohem chudší církve jiné, jak právě pověděno. A dokud to potrvá, všechno ostatní, co se tu činí, dovede snad ránu zakrýti, ale nikoliv ji zahojiti. Dovede ji snad též jen více rozjitřiti.

*) Dante, Pd. XXIX, 107.

Stala se u nás za posledních let veřejná těžká zneužití autority církevní. Zdá se, že otázka autority se vůbec přespříliš akcentuje — směrem osobní povýšenosti, ano osobní nedotknutelnosti, ne-li naprosté neomylnosti. (Nemluvím o neomylnosti ve věcech víry.) A na druhé straně pro hlubší, všestrannější, časovější kříšení života, ctnosti a jejich královny — lásky, v kleru i v lidu, porozumění málo.

Vyšlapané, ne-li opuštěné cesty...

A bych učinil bilanci z právě pověděného. Publikace minulých právě let „reformní“, proticelibátní a j. ukázaly jasně, a znalci našich poměrů to určitě potvrzují, že jsou tu i tam v našem kleru bolaviny, které za daných vnějších podmínek i k opravdovým krisím by mohly vésti. Prý místy i víra v kleru jest otřesena. Prý někteří popírají dogmatický podklad přednosti panictví před manželstvím. Prý někteří principiálně popírají autoritu...

Tu by bylo autoritě podniknouti práci reformní, která by ji snad vynesla nekrvavé mučednictví, ale která by byla před Bohem nesmírně záslužná, nejvyš časová a potřebná.

A činím z toho ještě druhou bilanci.
Vlastně učinila ji před nedávnem jistá část našeho kleru, když podjala se reformy církevní u nás na svou pěst. Nedivno, že se jí podjala. Smutno, že ji skončila nešťastně, přispěvši, jak mi se zdá, nemálo ku zbahnění našich kněžských poměrů, ovšem jen do vnitř, jen hlubšímu pozorovateli přístupně. Naše česká reforma otrávena byla do vnitř pessimismem, na venek duchem revolučním. O onom jinde již jsem jednal; o tomto nyní míním se rozhořiti. Míním pak dvěma směry vrhnouti trochu světla na rozdíl reformy a revoluce, totiž pojednáním o tom,
co revoluce jest, a o tom,
jakým se uplatňuje z působem.

*) Vergil., Aen. VI, 620.

Co jest revoluce? Abych to zkrátka řekl: revoluce jest reforma prováděná ulicí.

Každá revoluce chce býti, alespoň při počátku a než se zmocnila plné vlády, reformou. Mluví řečí reformy. Na prapory své píše hesla reformy. Kryje se, byvši napadena, štítem reformy.

Čtete dějiny velkých reform moderních, náboženských i společenských. Luther byl jen „reformátorem“, a Zwingli i Calvin i Knox jak by smet. Ale i Marat a Robespierre, Marx a Lassalle nebyli než „reformátory“, alespoň se za ně vydávali. Jako revolucionáře by je byli pověšeli. Jako reformátoři strhli za sebou i sama knížata, vládnoucí fysicky nebo mravně nad davy, třeba ani ne vládnoucí sobě...

Revoluce jest reforma prováděná ulicí.

Ale co jest ulice? Ulice i v lepším ještě smyslu jest neorganičnost, jest mnohost, jest náhoda, pohyblivost, plytkost, jest veřejnost, jest halas, jest rozptýlenost... Ulice jest protivou jednotnosti, hloubky, sebrání, vnitřní síly, organismu, a tím i všeho, co roste zevnitřku, co v hloubce zapouští kořeny, co v ústraní nachází plného rozvinutí, co vůbec v nás jest organického, v pravdě lidského, vyššího, věčného...

Ulice i v lepším smyslu jest dítě vypuštěné z přísných svazků rodinné kázně a rodinné lásky. Jest žák předčasně se vymanivší z velké školy života. Jest život zapomenuvší na velká pozadí věčnosti a odpovědnosti, na těžké záhady povinnosti, práce a oběti, na hluboké propasti duševní i fysické bídy, na stíny tak černé, chladné a smutné...

Běda městu, které by znalo jen ulice hašteřivé a rušné, a nemělo ani tichých chrámů, ani pracovitých rodin, ani obětavých útulků milosrdenství ani tichých cel sebezapírání, vážného přemítání...

Běda reformě, která se stala ulicí a jen ulicí. Uhoditi kame-nem do drahocenné malby na skle, že rozpadl se celý jednotný obraz na tisíc barevných avšak bezcenných střípků — taková jest „práce“ revoluce, ulice vydávající se za reformu.

Mluvil jsem o ulici ve smyslu dobrém a nejlepším, leč možno mluvit i o ulici též ve smyslu špatném, ano zvrhlém. Stává se jí, když shasla poslední světla a čirá noc zrušila hranice hanby a cti, násilí a obrany, loupeže a vlastnictví. Stává se jí někdy i za bílého dne, v dobách mimořádně pohnutých, brutálně křiklavých, násilnický bezohledných. Tehda utíkají z ní duše tišší, jemnější, svědomitější, její pak vedení přechází do rukou tím podnikavějších, čím méně šlechtných, nezřídka tím vlivu-plnějších, čím nesvědomitějších, ne-li zločinnějších.

A ještě jedno. Ulice vždycky zůstává ulicí. Od ulice nevinné k ulici zločinné může býti jen krok, rozdíl pak mezi oběma spíše nazvati nahodilým než podstatným. Chraňte ulice velké statky duše své, lidstva!

Znovu se vracím k myšlence již vyslovené.

Jsou ulice a jsou chrámy. Obojí jsou veřejností. Tedy ne každá veřejnost jest ulicí. Ale každá veřejnost mezi ty dva póly se dá zařaditi. Záleží pak málo, jaké veřejnost má jméno, v jaké vystupuje formě. Leč všechno na tom záleží, blíží-li se více chrámu, či je-li více ulicí. Nezáleží, je-li vesnická hospůdka neb mramorový palác říšského parlamentu. Ale záleží na tom, zapustila-li kořeny hluboko, až do nejsvětějšího, do nejcennějšího, co v lůně svém chová lidstvo. Nebo oděrala-li se od hloubky, obrátivši se v prázdnotu, nízkost a snad i zločin.

Máme svou kněžskou veřejnost. A zdá se mi, že jsme už měli též svou kněžskou ulici. Již pouhá vzpomínka toho ponižuje a rmoutí.

I kněžská ulice může být v plném a nejsmutnějším slova smyslu — ulicí.

Ulice neorganická, rozběhlá a zhusta i hříšná, neschopna jest státi se reformátorkou života, který přece jest organismem, roste do hloubky, ozdravuje čistotou. Ulice může životu poskytnouti leda protivu toho všeho — revoluci.

Avšak řekl-li jsem, že revoluce jest reforma prováděná ulicí, má to význam ještě jiný, v podstatě možná-li ještě zhoubnější. Slovo „ulice“ rozumí se též jako protiva práva, autority Bohem ustanovené. A revoluce v tomto posledním smyslu vzatá jest provádění reform massou, nebo i jednotlivci ale jménem massy k tomu nelegitimované, moc reformní na sebe proti právu a svědomí strhnuvší.

Mluví-li se kde o revoluci, jest to právě tento moment, který se tu rozumí. Jest nutno, abychom právě jemu věnovali několik myšlenek.

Dvě hvězdy jsou, jimiž spravuje se a řídí pokolení lidské: láska a právo, autorita a to co se jí chrání, život a forma.

Jsou jako tělo a duše.

Jako středověké město s čilým svým vnitřním životem a hradby, které je chrání.

Jako kvetoucí průmysl a obchod říše, a cesty i silnice, jimiž se ubírá.

Jako požehnání hlubokého míru země a tvrdý voják, který stojí na jeho stráži.

Obojí jest nezbytně nutné, duše i tělo, město i hradby, průmysl i silnice, mír v zemi a jeho přísná obrana... Ale vyšší jest duše nad tělo, k vůli životu v městě jsou hradby, k vůli průmyslu a obchodu silnice, k vůli míru vojsko...

Tak obojím stojí lidstvo, i láskou i právem. Ale vyšší jest láska, jest ctnost, jest život z víry, jest milost tisícerými praménky rozlévající se do srdcí — —

Mně ještě jeden obraz tane na mysli, kterým případněji, plněji a jasněji vynikne vzájemné doplňování ano podmiňování se obou velmocí, lásky i práva.

Obraz organické buňky.

Trvá dvojím: mízou a stěnami, takořka obsahem tekutým a pevným jeho obalem. Stěna vedle stěny, tisíce, milliony... buněčných stěn a povstává kvetoucí organismus, strom na venek rozvětvený, silný, i samým větrům a bouřím vzdorující, lahodící oku, skýtající chládek, tvořící poklad pro člověka, na jehož půdě stojí...

Hle, tvrdé, pevné organické stěny buněčné! Vlastně jen ty vidíme, jen ony nám imponují, jen ony jsou silné, užitečné, věkovité... Kdyby těch nebylo, rozlila by se míza určená býti mohutným stromem, beze sledu by se potratila v nekonečném moři prvků a sil přírody, nestala by se nikdy pevným kmenem, zeleným listem, vonným květem, částkou krásného, šumivého, duši i tělo ozdravujícího lesa...

Takovým jest právo. Jest silné a bezohledné vůči směrům a touhám a sklonům v duši jednotlivce, ano v lidstvu. Cítíme jen tu jeho tvrdost a neústupnost. Ale pokud společnost nějaká jest, právem, autoritou jest. A pokud na venek se rozvětvuje i mohutně do dějin lidstva zasahuje, mohutným právem se tak děje. I pokud žije životem svým zvláštním, vymáhajíc si uznání a úctu jiných, na podstatě zvláštního práva se to stává. Tím mohutným pak, neochvějným, někdy snad i bezohledným právem uplatňuje se i jedinec a roste nejen do schopnosti býti cen-

nějším a užitečnějším členem lidstva, nýbrž i žítí silnějším, plnějším, šťastnějším životem vlastním.

Žijeme nejen v sobě, žijeme též v celku i celkem. Rosteme nejen sebou, rosteme i celkem a v celku. Nikdy nic nedáváme celku, aby zas celek něco nedal nám. Celek pak jest formálně právo, jest autorita.

Položil jsem důraz plný na nutnost buněčné stěny, na nezbytnost mocného práva, silné autority. Ale tím nemínil jsem zeslabiti, ani jen na druhé místo postaviti význam buněčného obsahu, mízy, popříti větší ještě důležitost lásky.

Aby mízu chránila, jest buněčná stěna. A míza jest, kterou žije, kterou roste, kterou uplatňuje se buněčná stěna. Když míza tajnou ranou ze stromu vytéká, když zimou neb stářím vůbec zašla, i nejpyšnější dub opadáva chatrní na své mohutnosti, stává se nezbytnou obětí času a — červů.

Tak přihází se nejpyšnějším právním ústavům, věkovitým budovám lidské moci a autority, když zapomněly obrody ducha, ctnosti, lásky, jen na udržení moci a práv svých všecku vynakládajíce péči. Nejedna pyšná hradba stavovských privilegií, ne jeden skvělý zjev i církevních ústavů ční z dávných věků do naší doby jako strom staletý a ještě imposantní, a přece seschlý a na jistou, snad nedalekou, zkázu vydaný, poněvadž v něm není života, vyšších lidských ideálů, lásky — —

Míza buňky živí i stěny, kterými je obklopena. Láska, ctnost jest nejmocnější opora, ano jest *raison d'être*, životní princip práva, autority. Ať na to nezapomíná žádná autorita. Ať nemyslí, že k vůli ní jest láska, víra, ctnost. Opak toho jest pravda.

Hned povím, proč revolucionářským jest každý podnik, který ničí autoritu, právo. Tu jen kratičce chci se zabývatí otázkou, může-li autorita sama páchatí revoluci?

Nemůže formálně, poněvadž formálně jest ona společnost. Jako nemůže na př. Rakousko vésti válku proti Rakousku. Ale materielně, ve smyslu docela nevlastním, může autorita dopustiti hříchu podobného revoluci, může zaviniti budoucí úpadek společnosti, a to mnohem účinněji než kdokoliv jiný.

Když ničí život, víru, vyšší statky, lásku ve společnosti, již sládně, a třeba se to dalo pod pláštěm rozmnožení vlastního práva.

Když nepěstí a nešíří v poddaných svých vyšší ctnosti a ásky, zavázána jsouc k tomu před Bohem.

A ještě v jednom případě jest autorita, právo v autoritě vtělené, nepřítelem, budoucím ničitelem společnosti: když pečuje se a brání proti nutným opravám práva iště lidského.

Jediný pramen práva, který nikdy se nemění, jest Bůh, jsou vatá jeho přikázání. Poněvadž Bůh neroste, ale věčně věkův obě zůstává stejným. Avšak člověk, ať jako jednotlivec ať jako mravní osobnost, roste, mění se, a tudíž se mění i lidské rávo, které je k vůli člověku, a ne člověk k vůli právu.

Jako jest Bůh prvním, nejvyšším, nikdy nezměnitelným pramenem každého práva, tak jest druhým a po něm nejvyšším pramenem práva nová událost, přiměřeně se zákonem božím v životě lidském se sběnuvší. Da mihi factum, praví ten axiom, et dabo tibi ius. Dnes jsem složil maturu a den na to jsem byl přijat do kněžského semináře. Ještě dnes mne může seminářský vrátný ze semináře prostě vykázati, nemám tam co hledati. Ale zejtra, v náledek fakta, že jsem přijat za chovance, mám právo v semi-

náři bydleti, tam se stravovati, po případě i služby vrátného žádati.

Není správně, když na volání po opravě čistě lidského práva autorita odpovídá: reformujte se sami, reformujte svého ducha, buďte ctnostnějšími, horlivějšími, láskyplnějšími. Jako právo těsně přiléhající k životu nejmocnějším jest ducha, života spojencem a pěstitelem, tak jest právo přežilé a zastaralé téže lásky, téhož ducha překážkou i odpůrcem nejnebezpečnějším.

Olomoucké hradby městské stály původně milliony. Ale nehlédlo se na to, co původně stály, ani se nešetřilo nových nákladů, aby byly rozmetány, když neprosplávaly ochraně ani rozvoji města, nýbrž když město škrtily. Jsou též analogie duševní.

Z pověděných právě myšlenek o právu a lásce teprv nám vysvítá pravá podstata revoluce jakož i principiální propast, která mezi ní a reformou zeje.

Reforma jest boj o změnu formy právní, ale na právním podkladě, v mezích autority. Revoluce jest boj proti právu samému, s pominutím autority i proti ní.

Reforma uvolňujíc formu právní, uvolňuje a šíří život. Revoluce ničí právo, ničí sám život, jenž bez práva nedá se mysliti. A rozvinul-li se přece v místech, kde řádila revoluce, později i bohatý život, rozvinul se na podmínkách jiných, nových, nikdy však revolučních. I bylo snad ty podmínky nového života draze koupiti, řadou nejtěžších obětí a strádání, lety naprosté nehybnosti a neplodnosti.

Reforma jest zákonitý zápas o změnu ústavy v státě, i může míti na právní vědomí i výchovu občanskou účastníků působnost nejlepší, správně-li se vedl. Viz staleté zápasy lidu římského o rozmnožení svých práv. Revoluce jest občanská válka na poli mravním, vždy surová, potupná, divoká, v následcích hrozná.

*) Dante, Pd. XXIV, 111.

Dosti již řečeno k poznání pravé podstaty revoluce. Obraťme se směrem jiným, k otázce o způsobu, kterým se uplatňuje revoluce. Ten způsob nám ozřejmí, když uvážíme podstatné její vlastnosti, že totiž revoluce

chce býti reformou,
prováděnou množstvím, ulicí,
prováděnou proti právu.

Dovolávání se hesel reformy, cíle krásné všelidských nebo aspoň společenských, stavovských rájů fysických neb mravních byly odjakživa nejmocnější zbraní počínající a rostoucí revoluce. Jen hlupák nebo světec „nebere, když se mu dává“, ale táže se po původu, zpytuje o cestě, odkud to dobrodiní k němu přichází. Ale massy, k nimž skoro výlučně odvolává se revoluce, byly vždycky „chytrými“, nebyly nikdy svatými, když se jim nabízely veliké dary a vymoženosti. Neptají se po cestě, a „berou“. Zvláště když správná cesta, jak při veřejných a tudíž složitých podnicích mravních a právních vždycky bývá, bez toho jest dosti temná, a když cesta druhá, revoluční, povolányi advokáty, jak snadno se dá provést, vyličí se v barvách jak nejnevinnějších.

Který to magnet vábí dnes milliony stoupenců do tábora sociálně demokratického? Sliby tolik skvělé, tak snadno všem přístupné. Pro ty sliby nevidí ani propastných nemožností strany ani těžkých mravních hříchů, jichž dopouštějí se jejich vůdcové, ani co opouštějí a čeho se vzdávají, k sociální demokracii se přidávajice. A co vyneslo před málo lety v našem kleru jistého prostého kněze na stupeň nejvyšší působnosti a popularnosti? Sliboval vymoci veliké polepšení kongruy. Kdo pak by se tu byl hrubě staral, jsou-li některé „vedlejší“ okolnosti toho podniku ve všem přesně podle práva a svědomí?

Každá revoluce rozdává plnou hrstí hotové statky nebo assignáty na ně. Nic není nad ni konkrétnějšího, nic praktičtějšího. Rozdává tím více, čím méně jí to stojí práce, ohledů, odpovědnosti. Rozdává na účet příštích podniků, na svědomí těch, kteří její dary přijímají. Ale ti na svědomí vůbec nemyslí...

Rozdává pak revoluce dary své masám opravdu vyhladovělým, dlouhým právním a s ním nejednou souvislým fysickým postem vyssátým, ku všemu odhodlaným a schopným. Neboť nebývá přes noc, ani nebývá pro malichernost, až celá společnost si uvědomí, že se na nich páchá bezpráví, že tu třeba nápravy, až utlumí se hlas svědomí a bázně, přístupnými se stanou lákavým slibům revolučním. Kdo na př. nám řekne, abychom doplnili myšlenku již pronesenou, co nahání více stoupenců sociální demokracii: zdali její sliby nebo zda i těžké hříchy velkokapitálu? —

Taková obecná bída jest jako hustá mlha, která kalí obzor a zakrývá propast před nohama se rozvírající.

Jest jako alkohol, jenž proniká až do nejvnitřnějších buněk a svazů a cévek, niče schopnost ušlechtilého jednání, zůstavuje pouze možnost klesnouti až pod zvíře.

Jest jako řeka dlouhými lijáky naběhlá. Každá svévolná vlna může prolomiti hráze jen stěží prudkým nárazům vody ještě odporující. A pak běda kraji, běda lidskému přičinění ano lidskému životu...

Jakou zodpovědnost bere na sebe autorita, která poměry veřejné třebas i pod pláštěm práva vyhnala až do toho stupně nespokojenosti a zjitření. Již taková nespokojenost sama jest zlo, jest Damoklův meč veřejného blaha a pořádku.

Blízko, někdy velmi blízko sebe mohou býti reforma a revoluce.

Nejeden odvážlivec se domníval, že sedí na jistém oři reformy, a hnal se na zplašeném koni revoluce.

Nejeden národ (o 16. věku mluvím) myslil, že zavítala k němu toužebně vyhlídaná reforma, a zatím draze u sebe uhostil revoluci.

I samy t. zv. „reformní“ sněmy 14. století snily ještě pořád o reformě, co se již již nalézaly v plném proudu církevní revoluce.

Obracím se k druhému způsobu revoluce.

Jest způsob ulice, ne pouze v otázkách reformních účast mající, o ně se zajímající, snad i v mezích dovolených k jejich řešení přispívající. Avšak revoluce jest způsob ulice, reformy ty o vlastní újmě provádějící, o nich rozhodující.

Jest majestát ulice v otázkách reformních.

Majestát něčeho, co samo není živoucím organismem, v otázkách organických a životních.

Majestát nahodilosti ve věcech nejzásadnějších.

Majestát partikularismu, kde všecko k celku se má odnášeti.

Majestát odstředivosti, kde stálé vracení se k centru bylo nezbytností.

Majestát plytkosti, kde hloubka měla vládnouti.

Majestát slabosti, rozháranosti, chvilkovosti, nejasnosti, tápání a hledání, kde silný, jednotný, důsledný a v cílech jasný postup byl podmínkou zduaru nejpřednější. Byl s v a t o u p o v i n o s t í, když běželo o nezadatelné potřeby, o svaté statky duší — —

Chcete důkazy těch těžkých vět a vlastně obžalob? Chcete důkazy n a š e, domácí? Studujte dokumenty naší zapadlé „Reformy“.

Kdo vlastně v naší „Reformě“ měl hlavní slovo? Kdo v ní byl v ů d c e m a kdo vedeným? Bylo to těch několik poctivých nadšenců, upřímných třeba neprohlédavých horlitelů pro veřejnou očistu a nápravu, anebo to byla praobyčejná, zdivočilá, hříšnými vášněmi poskvrněná kněžská ulice? Co značilo těch

několik ideálních, nade vši příhanu povznešených jmen ve společnosti, v níž se uplatňovali mužové jako S., K., D.-P. a pod.? Jaký význam přisoudíme těm některým opravdu nádherným květům čistě křesťanské poesie, nadšených hesel a proslovů, jimiž z počátku pokryla se „Reforma“, všem těm „Sedmikráskám“, „Kvítkům sv. Františka“, „Novým Životům“... kde z á r o v e ň v téže straně vydávaly se listy jako „Rozvoj“, „Mane“, „Bílý Prapor“ a pod., kde tiskly se práce jako „Coelibát“, jako tolik pohoršení natropivší „Dalila“ a jiné toho druhu? —

Četl jsem kdysi, kterak uprostřed velkých, místy bažinami prostouplých pralesů amerických někdy se přihodí, že lovec, neznámý chodec přijde na louku plnou květů, zeleně a bujného rostlinstva. Všecko se tu zdá oddychovati nejčistší vůni poesie, krásy, života. Všecko tu láká vstoupiti na louku, pokochati se květy, odpočinouti si na zeleném pažitě... Ale běda, dá-li se chodec zlákatí tou na oko tak nevinnou krásou! Jen málo kroků do těch květů, a pod neostražitým chodcem rozevře se bezedný, špinavý a smrdutý močál, jehož skvělou, lákavou příkrývkou ty květy tvoří. Jen na okamžik se zastaví, a jistý hrob nalezne, kdo tu očekával osvěžení, zotavení, novou životní sílu...

Vždycky mi ten obraz z amerických pralesů tanul na mysli, když jsem přemítal o naší bývalé „Moderně“.

Nebyti těch několika ideálních zjevů, méně neštěstí by byla natropila v našem kleru nešťastná bývalá „Reforma“. Byla by méně nezkušené kněžské mládeže vlákala do močálů své bezprincipiálnosti, svého ideálními hesly zakrytého a přece opravdu špinavého materialismu. Ideálnost byla tu jen nenápadnou maskou, vládla opravdu — ulice.

Skoro doslovně dalo by se říci o reformních návrzích co právě pověděno o vládě v „Reformě“. (Jak ostatně ani jinak býti nemohlo, než že jaká byla vláda, taká musela býti i

*) A. Droste-Hülshoff, Das geistl. Jahr.

její „práce“.) Kolik opravdu časových návrhů vyšlo z té strany? A celek? Kapitulace před nejspodnějšími kněžskými proudy. Vydání kněžských ideálů kněžské ulici. Materialismus celými spoustami vedený na čisté nivy svatého kněžství...

Ale tím vším není vystiženo neštěstí naší církevní revoluce, zvané „Reformou“ nebo i katolickou „Modernou“. Za největší její zločin pokládám onen bezprincipiální vír, který do řad našeho kleru vnesla.

Ono odervání kněžské povinnosti od vši nadpřirozené hloubky a výšky.

Ono pomíchání denních cetek a terek s největšími otázkami našeho stavu a postavení obou na jeden malicherný, úsměšky odbývaný stupeň.

Onen naprostý nedostatek úcty a uznání pro centrální důležitost Kristem Ježíšem ustanovené církevní autority.

Ono svévolné ubíjení kněžského ducha pod záminkou reformy zákona, ničení vyšší lásky pod hesly méně důležitého práva — —

V tom bezprincipiálním víru veřejně posměchu vydávání naší představení, a chválení charaktery kněžské nehodné. Kněží nečistého života psali o kněžské vyšší askesi.

Kněží v srdcích svých dávno se již rozšedší s církví mluvili nám o té svaté matce našich duší.

Práce kněžská, jež knězi svědomitému vždycky milostí drahou od Pána bude, nazývána „dřením“ a jinak potupně.

Kněžská poslušnost, ona nezbytná podmínka vnitřní svobody a síly, snížena na „otroctví“.

Záruka vyššího kněžského ducha, celibát, nazýván přímo neb nepřímo hříchem.

Kněžský odboj pasován na charakternost.

Kněžská čistokrevná revoluce pokřtěna na reformu.

*) Jerem.

Připomeňte si prosím, co jsem řekl o majestátu ulice. Pro každou tam uvedenou větu naleznete v naší „Reformě“ hojnost příkladů přímo klassických.

Nepravím to, abych nad mrtvým konal egyptský posmrtný soud. Ale k vůli živým ten smutný list našich nedávných dějin znovu obracím.

Bylo dáno u nás veřejné hrozné pohoršení. Jeho opakování učiněno sice nemožným, ale též neznámo mi, kterak uraženému citu veřejné mravnosti za minulost dostalo se veřejného dosti-učinění. Ano obávám se, že ještě žije tajně ten jed mezi námi, že ještě dnes někteří nedovedli se probrati z principiálního zmatku, který svého času způsobil.

Jsme všickni chybuující. Všickni tapáme v mlhovinách bludu a hříchu. Známe všickni chvíle, kdy život nás postavil nad propasti černé, nedozírné, lákavé...

Pro to milujeme vyšší principy dobra, práva, autority, krásy. Pro to jsou nám tak drahými, svatými, tak nezbytně potřebnými.

Svítil nám na cestě z hříchu k ctnosti.

Povznášejí nás z mrtu všednosti k čistým výšinám dokonalosti. Zacelují krvavé rány, které stále a stále lepšímu člověku v nás zasazuje život trpký a těžký.

Nebyli bychom již lidmi, kdyby jich vyšší světlo nám zapadlo.

Jako ty nebeské hvězdy, které tichým, klidným svým světlem ozařují i úrodná pole i bohaté zahrady i močály nečisté, tak povznešeny nám zůstanetež svaté principy lidství, stavu, kněžství nad každý stranický zápas i nad skryté močály vlastního srdce.

Vracím se zas ku vlastnímu thematicu.

Revoluce jest způsob vlády pouliční. A vlastně pouličních

*) Imit. Christi.

vládcův, neboť i ulice má své samozvané diktátory a krále, své „primasy“ a „papeže“, jižto jejím jménem vládnou.

Jest způsob vládcův třeba bez vyšší legitimace bezúhonnosti a poctivosti, jen když smělých a bezohledných.

Třebas i beze cti a svědomí, jen když vypočítavých a lestných.

Nikomu nezodpovědných, jen když vyhoví choutkám ulice.

Mocných a vlivuplných, jen pokud nedovolávají se proti ulici svědomí a práva.

Vládcův silných jen negativně, v bourání, ničení, třeba se zdálo, že stavějí...

Takový květ na takovém stromě, taková hlava na takovém těle, taková vláda na takovém podkladě může teprv dovršiti neštěstí revoluce. Je-li ulice srdcem, jest vláda jí povoláná rozumem. Běda, kde ti dva se sešli: slabé, zkažené srdce a vychytralý i prohnáný rozum...

Konečně a po třetí jest způsob revoluce způsob reformy veřejné, prováděné proti právu.

Proti právu a autoritě čelí její boj přímo, ale mýlil by se, kdo by se domníval, že jen autorita, jen právo jí trpí. Jak z řečeného až přebytkem vysvítá, vniká otravná její působnost přímo nebo nepřímou i do skrytých životních šťáv samých.

Kde revoluce přešla svým bouřným, vírným krokem, tam povalená v prachu leží Bohem daná autorita. Ale tam i z hlubokých ran krvácí vyšší ctnost a její královna, láska. I tímto směrem již vlastně všechno pověděno.

Jsou okolnosti, jsou doby, kdy bezpráví zvláště ve veřejném životě neobyčejně zdá se imponovati, takoruka násilím k sobě vábiti. Jest bezpráví strašná moc, ale ne k životu, nýbrž k záhubě a smrti. Má i stejně mocné spojení, ale ne čestné ani ne požehnané: blud a klam, násilí a svatokrádež, poskvrnění a hřích. Nebývá pak ho

daleko ani zmatek a zahanbení, neklid a nerozvážlivost, osobičkářství a chvilková nestálost, vášnivost a konečná otupělost...

Do jaké to společnosti zavádíme sestru života, reformu? I kdyby královnou byla, zde stane se děvkou. A kdyby dcerou nebeskou se nazývala, zde neujde hanby a poskvny. Kdyby mocnou byla jako život sám, zde musí zahynouti — —

A jsou zas doby, kdy zvláště ve veřejnosti právo ničím se nezdá. Ale jest každý čas právo první velmocí na světě (po lásce). Má i spojence stejně mocné jako čestné: pravdu, poctivost, přímou, svědomitost, vyšší ctnost, samu královnou lásku, věčnost... Jistota a rozvaha v jednání, houževnatost a vytrvalost v obraně, síla a přesvědčení v boji, nadšení a velkodušnost v porážce, stálý vzrůst a konečné vítězství.

Slabou-li se zdá vůči četným nepřátelům reformní myšlenka? S tou velmocí ji spojme. K jejím spojencům se často odvolávejme. Jich návodem, duchem pracujme, pak netřeba nám pochybovati, že zvítězí i ve veřejnosti časem svatá myšlenka reformní.

Jen toho nás Bůh chraň, abychom kdy loučili od sebe reformu a právo, buněčný obsah a jeho ochranné stěny — —

